

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**POSTMODERN BAĞLAMDA NETFLİX’TE
LGBTIQ+ SÖYLEMLERİ**

AZİZE MADEN

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ TANER DOĞAN

İSTANBUL, 2020

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**POSTMODERN BAĞLAMDA NETFLİX'TE
LGBTIQ+ SÖYLEMLERİ**

AZİZE MADEN

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ TANER DOĞAN

İSTANBUL, 2020

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: *Azize Maden*

İmza: *[Signature]*

ÖZ

POSTMODERN BAĞLAMDA NETFLİX’TE LGBTIQ+ SÖYLEMLERİ

Yazar Maden, Azize

Radyo, Televizyon ve Sinema Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Taner Doğan

Ağustos 2020, 93 Sayfa

Bu tez çalışması bir orijinal Netflix dizisi olan Mindhunter özelinden Netflix’te LGBTIQ+ söylemlerinin homoseksüel tüketici kültürüne katkısı ve bu tüketici kültürünün asimilasyonist yapısını incelemiş, bunu yaparken de postmodern farklılık ve çok seslilik söylemlerinin bu kültürü oluşturmadaki rolünü ortaya koymuştur. Eleştirel söylem analizinin uygulandığı bu çalışmada bağlamsal, disiplinler arası ve eklektik bir inceleme yapmak için öncelikle detaylı bir teorik ve kavramsal araştırma yapılmış, tarihsel gelişmeler sıralanmıştır. Sonrasında postmodern, feminizm, LGBTIQ+ hareketi ve queer teorisi birlikte incelenmiş, tarihsel bağlamları da göz önünde bulundurularak, postmodern etkiler tespit edilmiştir. Mindhunter dizisinden elde edilen söylemlerde güdülen ideolojik, sosyolojik amaçlar, postmodern etkiler, bilinçli ya da bilinçsiz yanlışlık tartışılmış, güç ve iktidar ilişkilerindeki kanunlaştırma, pekiştirme, meşrulaştırma ve yeniden inşa prosedürleri, postmodern ve neoliberalizmin birlikte incelenmesiyle aydınlatılmıştır. Ele alınan dizinin gerçek yaşam hikâyeleri ve karakterlerine dayanıyor oluşu ve diziye kaynaklık eden Mindhunter kitabının incelenmesi sayesinde, diziye eklenen LGBTIQ+ söylemlerinin bağlamları fark edilmiş ve hikâyenin gerçek yaşamdan kurgusal bir dünyaya aktarılırken eklenen veya çıkarılan unsurları ve bunların sebep ve sonuçları tartışılmıştır. Postmodernizmin neoliberalizme uygun kültürel altyapıyı nasıl sağladığı, Netflix’in kendi özelinde kapital sınıfın çıkarlarını nasıl koruduğu ve artan popülerliğiyle LGBTIQ+ hareketinin bağlamından koparılarak Foucault’un (2018) da ifadeleriyle, iktidarın temsil etmeye başladığı özneleri artan söylemlerle yeniden inşa ediş sürecinin 21. yüzyıldaki karşılığı aydınlatılmıştır. Bu araştırma disiplinler arası bir çalışmadır ve postmodern teorinin felsefe, medya, tarih, sosyoloji, cinsiyet çalışmaları, siyaset gibi birçok disipline olan etkisini, bu çalışmanın konusu bağlamında anlaşılır kılarak literatüre önemli bir katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Netflix, Mindhunter, LGBTIQ+, Eleştirel Söylem Analizi, Postmodernizm, Neoliberalizm

ABSTRACT

WITHIN A POSTMODERN CONTEXT LGBTIQ+ DISCOURSES IN NETFLIX

Student Name, Maden, Azize

MA in Radio, Television and Cinema

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Taner Doğan

August 2020, 93 Pages

This thesis is a specific analysis of the discourses on the contribution of Netflix to the LGBTIQ+ consumer culture and the assimilationist structure of this culture in the original Netflix series “Mindhunter”, where the role of postmodern’s diversity and multivocality discourses in creating this culture is put forth. In this study where a critical discourse analysis was applied, in order to conduct a contextual, interdisciplinary and eclectic analysis, after a detailed theoretical and conceptual research was done, a sequence of historical developments was presented. Subsequently, postmodern, feminism, the LGBTIQ+ movement and queer theory were analysed together and the effects of postmodern were identified while also taking into consideration the historical background. As part of the discourses obtained in the “Mindhunter“ series the pursued ideological and sociological purposes, the postmodern effects and conscious or unconscious bias were discussed and the legalisation, enhancement, legitimization and reconstructive procedures of the relationship between hegemony and power were clarified together with an analysis on postmodern and neoliberalism. Considering the fact that the series is based on a real life story and thanks to the analysis of the book “Mindhunter” which was a source for the series, the added context of the LGBTIQ+ discourses was noticed and the causes and consequences of added or removed elements during the transfer of the story from a real life to a fictional world were discussed. Some of the topic enlightened here are how postmodernism provides a cultural foundation for neoliberalism, specifically how Netflix protects the interests of the capital class and with its increasing popularity, detaches the LGBTIQ+ movement from its context, in the words of Foucault (2018) the 21st century response to the process of rebuilding the subjects that are being represented by the power with increasing discourses. This thesis is a multidisciplinary study which aims to make an important contribution to

the literature by clearly presenting the effect of postmodern theory in different disciplines such as philosophy, media, history, sociology, gender studies, or politics, in context of the topic of this study.

Keywords: Netflix, Mindhunter, LGBTIQ+, Critical Discourse Analysis, Postmodernism, Neoliberalism

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
BÖLÜM I GİRİŞ.....	1
BÖLÜM II İLGİLİ KAVRAMLAR VE TEORİK ALTYAPILAR.....	4
2.1. İlgili Kavramlar.....	4
2.1.1. Cinsiyet (Sex) ve Toplumsal Cinsiyet (Gender).....	5
2.1.2. Cinsiyet kimliği (Gender Identity).....	8
2.1.3. Cinsel Yönelim (Sexual Orientation) ve Cinsel Kimlik (Sexual identity).....	12
2.2. İlgili Teoriler ve Tarihsel Gelişimleri.....	16
2.2.1. Postmodern Teori	16
2.2.1.1. Yapısalcılıktan Postyapısalcılığa.....	20
2.2.1.2. Yapısöküm/ Deconstruction.....	22
2.2.1.3. Linguistic Turn ve Poststructuralist Turn.....	23
2.2.1.4. Postmoderne Eleştiriler.....	25
2.2.1.5. Postmodern Teorinin Bu Çalışmaya Uygulanışı.....	26
2.2.2. Feminist Teori ve LGBT Çalışmaları.....	27
2.2.3. Queer Teori.....	32
BÖLÜM III LİTERATÜR TARAMASI.....	38
3.1. İlgili Araştırmalar.....	38
BÖLÜM IV ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	45
4.1. Söylem Analizi ve Dil	45
4.2. Eleştirel Söylem Analizi (CDA).....	47
4.2.1. CDA Yönteminin Bu Çalışmada Uygulanışı.....	50
BÖLÜM V NETFLİX PLATFORMU VE MİNDHUNTER DİZİSİ.....	52
5.1. Netflix platformu ve Tarihsel Gelişimi.....	52
5.1.1. Platformun Getirdiği Yenilik ve Değişimler.....	53

5.1.2. Netflix ve Neoliberalizm.....	57
5.2. Mindhunter Dizisi.....	60
BÖLÜM VI BULGULAR VE TARTIŞMA.....	63
6.1. Bulgular.....	63
6.2. Tartışma.....	70
6.2.1. LGBTIQ+ Söylemleri Postmodern Bir Söylem Midir?.....	70
6.2.2. Netflix’te LGBTIQ+ Söylemlerinin Neoliberal Kullanımı.....	75
BÖLÜM VII SONUÇ.....	80
REFERANSLAR.....	84
ÖZGEÇMİŞ.....	93

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APA	Amerikan Psikoloji Derneği
CDA	Eleştirel söylem analizi
CL	Eleştirel Dil bilimi
DSM	Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatiksel El Kitabı
FBI	Federal Soruşturma Bürosu, Amerika Birleşik Devletleri'nin iç istihbarat ve güvenlik gücü
GLBT	Gay Lezbiyen Biseksüel ve Transseksüel kavramlarının sırası bazı kaynaklarda bu şekilde verilmektedir
HBO	ABD'nin önde gelen paralı televizyon kanal grubu
ISNA	Kuzey Amerika Intersex Derneği
LGBTIQ+	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transseksüel, İnterseksüel, Queer veya Questioning, + (diğer çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri)
MTV	Amerika Birleşik Devletleri merkezli bir müzik ve gençlik kanalı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Konuşma biçimimiz tarafsız olarak dünyamızı, kimlikleri ve sosyal ilişkileri yansıtmaz, aksine onları yaratmada ve değiştirmede aktif bir rol oynar. Derrida'nın "Anlamın anlamı sonsuz imadır" (Best ve Kellner, 2016) ifadesinde görülen sınırsız anlamlandırma olasılıkları içerisinde, neyin hakikat olduğu postmodern dönemde birbirine karışmakta ve hatta hakikatin bilenemeyeceğini ifade eden postyapısal anlayış yaygınlaştıkça da yarattığı kaygan zemin, iktidar sistemlerinin yeni gerçeklik yansımaları kurması için uygun şartlar oluşturmaktadır. Netflix platformuyla birlikte çeşitli söylem ve soruların günümüzde daha fazla konuşulduğu LGBTIQ+ konusu da böyle bir belirsizlik zeminine sahiptir. Hakikatin göreceli bir özellik kazanması insanları bu gibi yeni söylemler hakkında ne düşünecekleri konusunda belirsizliğe düşürmekte ve bu belirsizliğin de malesef ki net ret veya kabullere ittiği gözlemlenmektedir. 2019 yılında yüksek lisans öğrencileriyle Netflix üzerine yapılan mülakat, bu çalışmanın başlamasına önayak olmuştur.¹ Bu mülakat sonrasında, zihinlerde net cevapların olmadığı, bu konuyla ilgili çelişkili cevapların verildiği, tam olarak Netflix ve LGBTIQ+ ilişkisinin hangi zeminde kurulduğunun anlaşılamadığı fark edilmiş ve bu eksikliği gidermek için böyle bir çalışmaya karar verilmiştir.

Bu çalışma, Netflix'in LGBTIQ+ söylem ve temsillerinin aslında tamamen ticari kazanç elde etmek için izleyici çeşitliliğini arttırmaya çalıştığı varsayımıyla başlamış, fakat çalışma ilerledikçe Foucault'nun (2018) ifadeleriyle iktidarın temsil etmeye başladığı özneleri aynı zamanda ürettiğinin farkına varılmıştır. İktidar ilişkilerinin karmaşık yapısı fark edilmiş ve eleştirel söylem analizinin gerektirdiği disiplinler arası bir çalışmayla bu karmaşık yapıya ışık tutulmaya çalışılmıştır. Postmodern bağlamda Netflix'te LGBTIQ+ söylemlerinin eleştirel söylem analiziyle incelendiği bu çalışmada "LGBTIQ+ söylemlerinin iktidar sistemleri tarafından

¹ Bu öğrencilerle yapılan çalışmanın bu teze yansması sadece bu konunun çalışılmasına önayak olmuş onun dışında tezde bu çalışmaya dair herhangi bir veriye yer verilmemiştir.

asimimülastyonist bir yapıda ve bağlamından koparılarak yeniden, nasıl, neden kurulduğu ve bunda postmodernin rolünün ne olduğu?” bu çalışmanın temel sorularını oluşturmaktadır. Söylemin etkisinin ve bağlamlarının eleştirel söylem analiziyle tartışıldığı bu çalışmada, çalışma sahasını daraltmak için LGBTIQ+ söylemleri bir Netflix orijinal dizisi olan Mindhunter özelinden incelenecektir. Çalışmada Mindhunter dizisindeki LGBTIQ+ temsillerinin göstergeler üzerinden değil söylemler üzerinden yapılması, göstergebilimden ziyade eleştirel söylem analizinin kullanılmasını gerektirmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, LGBTIQ+ temsilleri üzerine yapılan çalışmalarda, yoğunlukla zaten tespit edilmiş sonuçların farklı sahalarda yeniden tespit edildiği fark edilmiştir. Söylemin reklam, televizyon showları ve gazeteler aracılığıyla öznenin yeniden üretimine olan katkısı üzerine yapılan çalışmalardaysa postmodern teorinin bu söylemlerin oluşmasındaki katkısı ve LGBTIQ+ temsil ve söylemlerinin, aslında postmodern köklere sahip olduğu gözden kaçırılmıştır. Postmodern teori ile postyapısal eleştirinin özellikle queer teorisine ve yarattığı kültürel altyapıyla da neoliberalizme olan katkısı ve bunun yapımlardaki söylemlere yansıma biçimleri medya, iletişim ve görsel çalışmalarda eksik bırakılmıştır. Bunun nedeniyse böyle bir araştırma için disiplinler arası, eklektik bir çalışma yani felsefe, medya, tarih, siyaset ve sosyolojinin ortak kullanımını gerektirmesidir. Ancak bu yöntemle, bir teorinin birçok alanda yarattığı değişimler ortaya konabilir. Böyle bir çalışma aynı zamanda eleştirel söylem analizinin uygulanabilmesi için de gereklidir. Çünkü eleştirel söylem analizi için bağlam önemlidir. Bu bağlamları görünür kılabilmek için bu çalışmada üç teori; postmodern, feminizm, queer ve LGBTIQ+ hareketi birlikte incelenmiştir. Yani teoriler eklektik ve birbirlerini destekler niteliktedir. Bu teoriler incelenirken aynı zamanda tarihsel bağlamları da analiz edilmiş ve söylemlerin yorumlanmasında kullanılıp sosyal alanda yaşanan değişimlerin bağlamları görünür kılınmıştır. .

Yöntem olarak eleştirel söylem analizinin kullanıldığı bu çalışmada; feminizm, queer, postmoderniz ve LGBTIQ+ çalışmalarının tarihsel gelişimleri ve etkileşimlerinin yanında, analizin yapılabilmesi için LGBTIQ+ ile ilgili kavramlar ve teorik altyapıların da detaylı bir çalışması verilmiş ve LGBTIQ+ kavramları cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve cinsel kimlik başlıkları

altında incelenmiştir. Cinsiyet ve cinsel yönelimin akışkan mı yoksa sabit mi olduğu, cinsiyetin toplum tarafından mı şekillendirildiği yoksa biyolojik mi olduğu sorularına, net bir cevap verilemeyeceği ve bu konularda farklı yaklaşımların olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda net ifadelerin kullanılması da mümkün olamamaktadır. Çünkü postmodern felsefenin yaygınlaştırdığı görecilik anlayışıyla, hakikatin kendisi daima farklı bakış açılarına ve karar veren öznenin entelektüel geçmişine bağlı olarak değişmektedir. Dolayısıyla bu konuyla ilgili toptan kabuller ve reddetmeler hem görecilik anlayışına ters düşmekte hem de lezbiyen/gay tarihinin henüz yazılmamış ve günümüzdeki çalışmaların tartışmaya açık oluşu ve herhangi bir alanda yapılan tarih çalışmaları gibi lezbiyen/gay çalışmalarının da yetkilendirme alıştırmaları, tanımlama, meşruiyet ve siyasi bir müdahale oluşu nedeniyle net kabul ve ret söylemleri, bu hareketin bağlamından kopmasına ve fetişleştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Abelove, Baralen, Halperin, 1993).

Sonuç itibariyle bu çalışma, LGBTIQ+ konusuna disiplinler arası bir yaklaşımla bakmış, ilgili kavramlardan başlayarak ele aldığı konuyu anlaşılır hale getirmeye, disiplinler arası yaşanan etkileşimleri görünür kılarak bir araştırmacının zihninde oluşabilecek sorulara yanıt bulmaya ve netlik kazandırmaya çalışmıştır. Literatüre Netflix platformu, postmodern teori ve LGBTIQ+ gibi son dönemlerin popüler tartışmalarına, teorik altyapıları ve tarihsel gelişimlerini de inceleyerek eklektik ve bağlamları görünür olan bir çalışmayla önemli bir katkı sağlamıştır.

BÖLÜM II

İLGİLİ KAVRAMLAR VE TEORİK ALTYAPILAR

Bu bölümün ilgili kavramlar kısmında LGBTIQ+ açılımı ve anlamları incelenmiş, yaygın yanlışlıklara değinilip toplumsal cinsiyet (gender), cinsel yönelim (sexual orientation), cinsel kimlik (sexual identity), cinsiyet kimliği (gender identity) kavramları açıklanarak konuyla ilgili postmodern, queer ve feminist teorilere dair literatürden bilgiler aktarılmıştır. Bu bölümün teze eklenme nedeniyse eleştirel söylem analizi yaparken kavramlar ve teorilerden yararlanmak, anlamları ve bağlamlarını netleştirebilmek, böylece metinler arası bir analiz yapabilmektir.

2.1. İlgili Kavramlar

Öncelikle bu bölüme başlarken şunu belirtmek yerinde olacaktır. Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları sıklıkla birbirine karıştırılmakta, cinsellik (sexuality) ve cinsiyet (gender) için kullanılan tanımlamalarsa sürekli değişmeye devam etmektedir (American Psychological Association [APA] 2020). Nitekim Abelove ve diğerleri (1993) lezbiyen/gay tarihinin henüz yazılmadığını ve bir gün böyle bir çalışma yapıldığında, bu çalışmanın tartışmaya açık olacağını ve herhangi bir alanda yapılan tarih çalışmaları gibi lezbiyen/gay çalışmalarının da yetkilendirme alıştırmaları, tanımlama, meşruiyet ve siyasi bir müdahale olacağını belirtirler. Günümüzde hala netleştirilemeyen bu tanımlar, henüz bu alandaki çalışmaların tamamlanamadığını göstermektedir. Bu konuya dair kavramların anlaşılması kolay olmamakla birlikte, sabit ifadelerin kullanılması da pek mümkün değildir. Çünkü hala bazı kavramların hangi anlamda kullanıldığı veya kullanılabileceği netleşmemiştir. Örneğin interseks kavramı hermafrodit (hermaphrodite) kavramından farklıdır ve interseksüel bir bedene sahip olmanın birçok yolu olmasına rağmen, hermafrodit kavramının karşılık geldiği ve kişinin tamamen gelişmiş penis ile vajinanın ikisine birden sahip olması mümkün değildir. Bu kelime mitolojiden gelir ve hakaret niteliği taşır. Buna rağmen bazı interseksüeller bu kelimeyi kendilerini

tanımlamak için kullanılmaktadır (interACT, 2020). Bu durum akademik çalışmalarda da görülür. Örneğin (Karadağ, 2008) kaynağını gösteren Meleke (2016), tez çalışmasında interseksüellik ve hermafrodit kavramlarını birbirlerine eş kullanmaktadır. Dolayısıyla geçen yıllar içerisinde eskiden kullanılan kavramlar günümüzde değişmekte, yeni gelişmeler ve kavramlar literatüre eklenip eskiden kullanılan ifadeler literatürden kalkmakta veya daha doğru tanımlamaları yapılmaktadır. Bu çalışmadaysa mümkün olduğunca kavramların genel olarak ifadeleri ve bağlamları verilmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Cinsiyet (Sex)² ve Toplumsal Cinsiyet (Gender)

İngilizcede kullanılan cinsiyet (sex) kelimesi, birisiyle yapılan cinsel ilişkiyi ifade etmekle birlikte, aynı zamanda kadın veya erkeği, sahip olduğu fiziksel ve biyolojik özellikleri nedeniyle birbirinden ayırmak için de kullanılmaktadır (Giddens, 2017). Toplumsal cinsiyet (gender) kelimesiyse fiziksel görünüm ve biyolojinin aksine, kadın ve erkek arasındaki psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıkları tanımlar. Toplumsal cinsiyet, sosyal olarak yapılandırılmış erkeklik ve kadınlık kavramlarıyla bağlantılıdır. Biyolojik cinsiyetin doğrudan bir ürünü olarak değerlendirilmemekte; aile, toplum veya medya tarafından şekillendirilmektedir. Dolayısıyla biyolojik ve toplumsal cinsiyet birbirinden ayrılır; insan biyolojik cinsiyetle doğar, toplumsal cinsiyetiye şekillendirir, inşa eder (A.g.e).

Cinsiyete dair biyolojik özcüler, sosyal inşacılar ve performativite (edimlilik) olmak üzere, üç ana teori bulunmaktadır (Tauches, 2020). Bunlardan özcü yaklaşıma göre, kişinin cinsiyet kimliği doğumla birlikte sabittir. Bu bakış açısına göre genel olarak insanlar doğdukları biyolojik cinsiyete aittir ve esas açıklanması gereken şey, kişinin hatırladığı kadarıyla hayatının her safhasında kendisini doğduğu cinsiyetin dışında, karşı cinse ait hissettiği durumlarıdır. İşte bu durumlar, bu yaklaşıma göre bir transseksüel örneğidir ve bunlar cinsiyet değiştirebilirler. Bu yaklaşım cinsiyet kimliğinin tamamen toplumsal olarak inşa edildiği fikrine de karşı çıkar.

² Bu ifadelerin kendilerine yüklenen anlamlar sürekli değişmekte olduğundan dolayı, tanımlarının yapılması zorluk oluştururken, İngilizceden Türkçeye çevirme işiyse, çalışmayı daha karmaşık hale büründürmektedir. Kavramların daha net anlaşılması için, ele alınacak tanımların İngilizce karşılıkları da yanlarına eklenecektir.

Toplumsal inşacı görüşe göreyse cinsiyet, toplum tarafından inşa edilir ve biyolojik cinsiyetin etkisi çok sınırlıdır. Çünkü zamanla gerçekleşen değişimler ve kültürel arasındaki farklılıklara bakılırsa erkek ve kadın cinsiyetiyle ilişkili özellikler ve davranışlar değişmektedir. Bazı sosyal inşacılar cinsiyetin biyolojik olarak verilmediğini ve tıp uzmanları tarafından bebeklere rollerinin doğumla birlikte atandığını savunurlar ki bu bakış açısı performativite teorisini Judith Butler tarafından geliştirilerek performatif görüşe kaynaklık eder. Queer teorisinin gelişimini sağlayan Butler (2014) ve performativite kavramına göre cinsiyet, biyolojik cinsiyete veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak altta yatan bir özün veya doğanın ifadesi değil, daha ziyade sürekli tekrarlar altta yatan doğal bir sürecin var olduğu yanılsamasını yaratan bir dizi eylemin sonucudur (Tauches, 2020). Bu görüşe göre cinsiyet akışkan ve sabit değildir. Yani ne biyolojik ne de toplumsal inşa yoluyla kurulur (Butler J. , 2014). Dolayısıyla bir ferdin cinsiyetinin biyolojik mi yoksa toplumsal mı veya her ikisinin bir sentezi mi olduğu sorularına çeşitli cevap ve yaklaşımlar getirilmektedir, fakat net bir kabul veya cevabı bulunmamaktadır.

Her ne kadar bir bireyin cinsiyetini biyolojiye bağlayan çalışmalar (Bell, 1981; Maugh and Zamichow 1991) veya cinsiyetin toplumsal olduğunu kabul eden çalışmalar (Davies 1991; Grogan 2008; Zammuner 1986) olduğunu belirtse de Giddens (2017), “İnsanların edilgin birer nesne ya da toplumsal cinsiyet programının sorgulamayan birer alıcısı olmadığını akılda tutmak önemlidir” der. Aynı şekilde Butler (2014), toplumsal cinsiyetin fazlaca abartılmasına “Bu sefer biyoloji değil, kültür kader oluyor” diyerek eleştiri getirir. Toplumsal cinsiyetin ya cinsiyetin doğal bir tezahürü sayıldığını ya da kimsenin değiştiremeyeceği bir kültürel sabite olduğunu belirtir. Normatif heteroseksüellik koşullarında toplumsal cinsiyeti zapturapt altına almanın kimi zaman heteroseksüelliği muhafaza etmenin bir yolu olarak kullanıldığını öne sürmektedir. İster toplumsal cinsiyet veya biyolojik cinsiyet olsun, her ikisinin de “Sabit mi, yoksa serbest mi?” olduğu sorusunun, yapılan analizlere bazı kısıtlamalar getirmeyi hedefleyen veya hümanizmin birtakım öğretilerini, toplumsal cinsiyet çalışmalarında, bir önkabul olarak korumayı hedefleyen söylemin işlevi olduğunu ifade eder. Butler’ın bu ifadesi toplumsal cinsiyet yargılarına post-yapısal bir eleştiridir (A.g.e).

Toplumsal birey üzerindeki etkisine dair Kroger ve Marcia'nın (2011) Erikson'dan aktardığı anlayışa göreyse "Toplum yalnızca yasaklayıcı veya sağlayıcı değil; tüm davranışların gelişmesi için gerekli bir matristir." Bu anlayışa göre ne toplum bireyi kendi modeline birebir dönüştürür ne de birey tamamen toplum tarafından şekillendirilir. Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkların çoğu hem biyolojik hem de sosyal faktörlerin ürünüdür (Bussey, 2011). Bir diğer bakış açısına göreyse cinsiyet farklılıkları, önceden belirlenmiş doğal farklılıklardan ziyade, cinsiyetler arasındaki güç ilişkilerine dayanmaktadır (A.g.e.). Bu duruma kadın ve erkeğin birbirini tamamlaması olarak değil, cinsiyet eşitsizliklerinin nedeni olarak bakılır (Giddens, 2008). Bu bakış açısı toplumsal inşa görüşünü yansıtmaktadır. Tüm bu aktarılanlardan da görüldüğü gibi, bu konuda çeşitli görüşler bulunmaktadır ve cinsiyetin akışkan mı yoksa sabit mi olduğu sorusuna net bir cevap verilememektedir.

Toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet arasındaki tartışmaların nedeniyse kimlik gelişimindeki öğrenmenin rolü³ üzerinedir (Giddens, 2008). İnsanlar fark etmeden toplumsal cinsiyet kodlarına göre hareket ederler (Schaefer, 2013). Çok az sayıda insan hayata belirsiz bir cinsiyet kimliğiyle başlasa da çoğunluk aile, medya, okul vb. ortamlarda nasıl davranması gerektiğine dair toplumsal mesajları hızlıca alarak hayatına devam etmektedir (A.g.e). Günümüzdeyse medyanın dünya gündemindeki ağırlıklı rolü, farklılıkları ortadan kaldırmakta kadın ve erkeklerin tek tipleşmesine neden olan televizyon ve çocuk kitapları, kadın rollerini narin, erkeğe muhtaç, hep yan rollerde yer alan, seksi bir vücudu sahip, bakımlı, daima güzel giyinen ve temel olarak erkek üzerinden kurulan rollere sahip profillerde çizmektedir (Schaefer, 2013). Erkek profilleriyse kadınlara ait olarak tanımlanan rollerin zıttı, güçlü, kendisine muhtaç olunan, hemşirelik, bakıcılık gibi "kadına ait" olan rollere sahip olmaması üzerinden kurulmaktadır (Schaefer, 2013). Konuya bu bağlamda bakıldığında kimlik gelişiminde öğrenmenin rolünün önemi ve yapılan tartışmaların nedeni anlaşılabilir. Toplumsal inşa görüşünde kadın ve erkeğe biçilen roller üzerinden tartışmalar yapılırken performatif yaklaşımda kadın ve erkek gibi üzerinde şaibenin olmadığı cinselliklerin dahi doğal olmadığı ispatlanmaya çalışılır (Jagose, 1996). İlerleyen başlıklarda bu tartışmalar hakkında daha detaylı bilgi verilecektir.

³ Toplumsal rol: "Belirli bir toplumsal konuma ya da statüye sahip insanlara yönelik beklenti kümelerine toplumsal rol denir." (Schaefer, 2013)

2.1.2. Cinsiyet kimliği (Gender Identity)

Genel anlamda kimlik, bir bireyin veya grubun karakter ve kişiliğini ifade eder (Darity, 2008). Mesela bir babanın kimliğini erkek, koca, genel müdür, ebeveyn gibi onu tanımlayan temel özellikler belirler. Bir kişiye, şirkete, ülkeye ait kimlikler uzun süreli çalışmaların, sıkıntıların ve bazı kimlik bunalımlarının sonucunda oluşur. Felsefi bakış açısına göreyse kişisel kimlik, geçen zamana rağmen bireyin özelliklerinin aynı kalması anlamındadır. Yani kimlik o kişinin benzersiz ve değişken olmayan karakterini belirler. Çoğu sosyal bilimci, kimliğin zaman içinde gelişen ve genellikle kişisel veya sosyal çatışmaların veya krizlerin çözülmesiyle elde edilen organizasyon ve entegrasyon gerektiren bir şey olduğu konusunda hemfikirdir. Kimlik tutarlılığının sağlanamaması psikolojik, sosyal veya kültürel sorunların bir belirtisi olarak düşünülür (A.g.e). Sosyal bilişsel teoride⁴ kimlik oluşumu insan hayatında merkezi bir role sahip ve insan gelişiminin önemli bir aşamasıdır (Bussey, 2011)

Cinsiyet kimliğiyse sosyal bilişsel teoride yaşam süresi boyunca değişebilecek devam eden bir süreçtir. Cinsiyet kimliği kişisel ve sosyal kimliğin en yaygın, kalıcı yönü, benlik algısı üzerindeyse önemli bir etkiye sahiptir. Sosyal etkileşimde önemli bir rol oynar ve kimi toplumda bu önem daha da fazladır. Cinsiyete verilen önem toplumda arttıķa cinsiyete dayalı hedefler ve özlemler de bir o kadar gelişmekte, davranışlar cinsiyete göre belirlenmektedir (A.g.e). İnsanın hem özdeşleştiği hem de özdeşleştirildiği cinsiyet, o kişinin cinsiyet kimliğini oluşurmaktadır, fakat bu durum bazen karışık bir hal alır (Chandle ve Munday, 2018). Çünkü cinsiyet kimliği tek yönlü olmaktan ziyade, çok yönlü olarak görülmekte, sadece biyolojik ve toplumsal etkilerin sonucu değil aynı zamanda bireylerin öngörü ve bilişsel öz-düzenleme kapasiteleri aracılığıyla da yönlendirildiği düşünülmektedir (Bussey, 2011). Bu görüşe göre cinsiyet kimliğinin oluşumunda biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve kişinin kendi yöneliminin etkisi bulunmaktadır.

⁴ Sosyal Bilişsel Teori: “İnsanın ğrenme sürecinin bireysel, çevresel ve davranışsal faktörlerin karışıklı etkileşimin sonucunda oluştuğunu savunan” ve Albert Bandura (1986) tarafından geliştirilen bir teoridir. Davranışcı kuramların katı ve temel prensiplerinin insan davranışlarını yeterli şekilde tanımlayamadığını belirtir. (Bayrakçı, 2007)

Cinsiyet kimliği arayışı bebeklerin kendilerini tanımaya başladığı 18. aydan itibaren başlar (Bussey, 2011). Çocuklar çevrelerindeki stereotipik davranışlar yoluyla kadın veya erkek ayrımını yapmayı öğrenirler, fakat kendi cinsiyetleri hakkında sınıflama yapmaya üç yaşından itibaren başlar ve okulla birlikte bu ayrımı daha da netleştirirler (A.g.e). Çocuklar, ergenliğe girdiklerinde, düşüncelerinde yeniden bir gelişme başlar, daha karmaşık ve geçişken bir dünya görüşü geliştirirler (Slavin ve Slaughter, 2019). Bilişsel olarak olgunlaşıp deneyimleri geliştikçe erkekler ve kadınlar arasında güç ve statü farklılıkları olduğunu da anlamaya başlarlar (A.g.e).

Cinsiyet kimliği arayışında, kimi bireyler sahip olduğu biyolojik cinsiyete ait hissedemediklerinden dolayı toplumun onlardan beklediği heteronormatif⁵ davranışların dışında farklı bir kimlik arayışına girebilirler. Bu kimlik arayışı iki ana gruba altında toplanır (Greens, 2020): Bir, **cisgender** doğduğunda sahip olduğu fiziksel bedenle, hislerinin ve performansının aynı olduğunu düşünen kişilerdir; iki, **transseksüel** (transgender) doğduğunda sahip olduğu fiziksel cinsiyetten farklı olduğunu düşünen kişilerdir (Giddens, 2017). Transseksüel terimi, cinsiyet kimliğindeki farklılıkları içeren, kadın ve erkek gibi geleneksel kavramların dışında veya bu iki rol ve kimlikleri birbirine karıştıran herhangi bir bireyi tanımlamak için kullanılan geniş bir kavramdır (APA, 2020; Diamond, Pardo, Butterworth, 2011). Bu terim kısaca Trans diye de kullanılmaktadır (APA, 2020).

Bazı transseksüeller, hissettikleri cinsiyetle fiziksel görünümünün aynı olması için cinsiyet değiştirme ameliyatı olurken kimileriye bedenlerini değiştirmek istemezler (Darity, 2008). Çünkü bu işlem pahalı ve karışık sonuçlar doğurabilmektedir. Yalnızca hormon tedavisinin uygulandığı yani cinsel organa cerrahi işlemin yapılmadığı uygulamalar, daha az maliyetli ve risklidir. Fiziksel görünümü kadın olup, cinsiyetini değiştirerek erkek bedenine geçiş yapan kişiler trans erkek, fiziksel görünümü erkek olup, kadın bedenine geçiş yapan kişilerse trans kadın diye tanımlanırlar (A.g.e). Transseksüel bireyler genellikle cinsel yönelimlerini tanımlamak için ait hissettikleri cinsiyeti referans alırlar. Bu durumda bir trans erkek başka bir erkeğe cinsel arzu hissediyorsa kendisini gay olarak tanımlamakta ve bir

⁵ İngilizce'de **Heteronormativity** olarak bilinen bu kavram, 1991'de sosyal eleştirmen olan Michael Warner tarafından geliştirilir. Bu terim, sosyal kurum ve teoride normatif bir ilke olarak yerleştirilmiş heteroseksüelliğin (sadece karşı cins için cinsel istek) yaygın ve görünmez normlarını ifade eder; bu standardın dışında kalanlar toplumdan dışlanır (Darity, 2008).

trans kadının yönelimi bir diğer kadınsa kendisini lezbiyen olarak tanımlar (APA, 2020). Darity'nin (Herek, 1995; Levitt ve Horne, 2002)'dan aktardığı bilgiye göre transseksüel bireyler transseksüel olmayan gay veya lezbiyenlere göre daha fazla ayrımcılık ve tacize maruz kalmaktadır.

Sıklıkla birbiriyle karıştırılan bir diğer kavram kargaşası da transseksüellik ve travestilik arasında yaşanır. **Travesti**, karşı cinsin kıyafetlerini cinsel zevk elde etmek için giyen kişileri tanımlar (Britannica, 2020). Travestilik çapraz giyinme (cross-dressing) olarak da adlandırılır. Fakat zamanla zihinsel bir durum olan travestik bozukluk nedeniyle çapraz giyinme kavramı, travestilik kavramından ayrılır. Travestik bozukluk durumu için bir travestinin en az 6 ay çapraz giyinmeyle kendisini uyarıyor olması ve sosyal, mesleki veya diğer önemli faaliyetlerinde sıkıntı yaşıyor olması gerekir (Grohol, 2019). Her durumda geçerli olmamakla birlikte bu bozukluk fetişizm (kişinin materyaller, giysiler veya kumaşlarla cinsel olarak uyarılması) veya otojinofiliyle (kişinin kendisini kadın olarak hayal edip uyarması) birlikte ortaya çıkabilir (Grohol, 2019). Travestik bozukluk ile fetişist bozukluk arasında da şöyle bir fark vardır: Travestik bozukluğun aksine fetişist bozuklukta kadın ayakkabısı, iç çamaşırı, ayaklar veya eller gibi sadece bir materyal kişi için favoridir (Britannica, 2020). Bazı çapraz giyinenler “drag queens” olarak da bilinir, fakat bunlar bilinçli olarak abartılı kadın kıyafetleri giyerler ve bu durum performans sanatı olarak kabul edilir.

Transseksüeller ve travestiler arasındaki fark ise şöyledir: Transseksüeller ameliyattan önce uzun süre çapraz giyinebilirler ve özünde karşı cinse geçiş hissi duyarlar yani fiziksel görünümüleriyle bağ kurmazlar (Britannica, 2020); travestilerse fiziksel görünümü ve performanslarından memnundurlar ve cinsiyet değiştirme ihtiyacı hissetmezler, bu yönleriyle homoseksüellerden ayrılırlar ve heteroseksüel olarak nitelendirilirler. Erken yaşlarda karşı cinsin kıyafet ve davranışlarına ilgi duyabilirler. Travestilerin çoğunun erkek olması batı kültüründe modanın bir sonucu olarak da görülebilir (A.g.e.). Mindhunter dizisindeki bazı karakterlerin cinsel suçlarıyla alakalı olduğundan dolayı bu bölüme travesti, transseksüel ve fetişist bireyler arasındaki farklılıklar da eklenmiştir.

Cisgender ve transseksüel gibi iki temel cinsiyet aidiyeti grubundan biraz daha farklı bir durumu belirten **interseks** (intersex) kavramıysa cinsel özellikler ve üreme anatomisindeki farklılıkları belirten şemsiye bir kavramdır (interACT, 2020). İnterseks kavramı tüm ırk, köken, sosyoekonomik geçmiş, cinsiyet, yönelim, inanç ve politik ideolojileri içine alan bir gurubu kapsar. İnterseks kavramı hermafrodit (hermaphrodite) kavramından farklıdır. Bazı interseksüeller bu kelimeyi kendilerini tanımlamak için kullanmaktadır. Oysa bu kelime mitolojiden gelir ve hakaret niteliği taşır. İnterseksüel bir bedene sahip olmanın birçok yolu vardır lakin hermafrodit kavramının karşılık geldiği, kişinin tamamen gelişmiş penis ve vajinanın ikisine birden sahip olması mümkün değildir.

İnterseksüeller, insan bedeninin iki genel gelişiminin dışında cinsel organlarda, hormonlarda, iç anatomide veya kromozomlarda oluşan birçok farklılıklar sonucunda doğarlar. Bazen doğduklarında bir farklılık görülmez, fakat çocuklukta gelişir. Ergenlik döneminde veya daha geç bir dönemde bunun farkına varılır (A.g.e.). Bazı cerrahi müdahalelerle cinsiyetleri belirlenebilmektedir. Bazı durumlarsa belirsiz ve karmaşık bir hal almaktadır. Çünkü konu sadece fiziksel görünümüleriyle ilgili değil, nasıl hissettikleriyle de ilgilidir (Turner, 1999). Ameliyatların çoğu doğumda fark edilen interseksüel özellikler nedeniyle bebekken yapılır, bir kısmı da genç yaşta durumlarından utandıkları için bedenlerini değiştirmeye zorlanırlar (interACT, 2020). Doğumdan sonra yapılan ameliyatlar çoğu zaman yetişkinlikteki hissedilen cinsiyetle uyuşmaz (Turner, 1999). Bu nedenle interseksüeller doğum sonrası ameliyatlara karşı çıkarlar.

Dünya genelinde bir yılda kaç interseksüel insanın doğduğu net olarak bilinmemekle birlikte, Intersex Society of North America'nın (ISNA)⁶ kendi hesabına göre, her doğan 2.000 çocuktan biri (dünya genelindeki insanların % 0.05'i) çeşitli nedenler sonucunda belirsiz bir cinsel organla doğmaktadır (interACT, 2020; Turner, 1999). Bu tahminler 1955-1998 tarihleri arasındaki tıp literatürünü gözden geçiren Dr. Anne Fausto-Sterling'in çalışmalarına dayanmaktadır (interACT, 2020). İnterseksüel bireyler 1960'lardan itibaren feminist, LGBT ve queer çalışmalarıyla birlikte,

⁶ **ISNA:** 1993 yılında San Francisco'da, interseksüel insanlara akran desteği vermek, arkadaşlarını ve aile üyelerini eğitmek ve cinsiyetsiz bebeklerin tıbbi teşhis ve tedavisindeki bilinçli değişiklikleri savunmak için kurulan, kar amacı gütmeyen bir kuruluştur (Turner, 1999). Bu kuruluş 2008 yılından itibaren *interACT: Advocates for Intersex Youth* adıyla çalışmalarına devam etmektedir.

normatif cinsiyet veya cinsellik kategorilerine direnip entelektüel bir temelle kendi kimlik ve terimlerini oluşturmaktadırlar (Turner, 1999).

2.1.3. Cinsel Yönelim (Sexual Orientation) ve Cinsel Kimlik (Sexual identity)

Bu konulara geçmeden önce, sıkça birbirine karıştırılan cinsiyet kimliği (gender identity) ve cinsel kimlik (sexual identity) kavramlarının birbirinden farkı şu şekildedir: Cinsiyet kimliği, bir önceki konuda detaylıca açıklandığı gibi, iki ana kategoriye ayrılır cisgender ve transseksüel; cinsel kimlikse daha çok cinsel yönelimle (sexual orientation) alakalı olup bunlar arasında da bazı farklılıklar söz konusudur. Kısaca cinsel kimlik, ferdin kendisini erkek veya kadın olarak tanımlaması değil cinsel arzularıyla, yani hangi cinsiyeti arzuladığıyla ilgilidir.

Cinsel yönelim, erkeklere, kadınlara veya her iki cinsiyete karşı duygusal, romantik veya cinsel çekim hissetme durumudur (APA, 2020). Cinsel yönelim genellikle üç başlık altında tartışılmaktadır. Bunlar: **heteroseksüel**, **homoseksüel** ve **biseksüelliktir**.⁷ Heteroseksüellik, cinsel veya duygusal çekimin karşı cinse yönelmesini (kadın erkek ilişkisi); homoseksüellik, bu yönelimin aynı cinsiyete olduğu ve genelde **gay** (erkek), **lezbiyen** (kadın) ilişkileri için; biseksüellik, her iki cinsiyete birden duygusal, cinsel yönelimi olan insanlar için kullanılmaktadır (Giddens, 2017). Homoseksüel bireyleri tanımlayan gay ve lezbiyen kavramları, kadın-erkek ayrımı yapmadan, birbirinin yerine de kullanılabilir (American Psychiatric Association, 2020).

“Cinsel yönelim” cinsiyet, cinsiyet kimliği ve toplumsal cinsiyetin⁸ bileşenlerinden farklıdır (APA, 2020). Bu tanımlar cinsel yönelime tam olarak açıklama getirememektedir. Cinsel yönelim denildiğinde insanların aklına sadece öpmek, dokunmak gibi ilişkiler gelmektedir. Oysa cinsel davranışlara ek olarak, çiftler

⁷ Bu üç ana başlık altında toplanan yönelimlere ek olarak **asexuellik**: hiçbir cinsiyete ilgi duymayan kişiler, **panseksüellik**: herhangi bir cinsiyet ayrımı göstermeden, tüm cinsiyetlere karşı yönelimi olanlar, **polyseksüellik**: birçok cinsiyete ilgi duymakla birlikte, bazılarına karşı ilgi duymayan kişileri tanımlar (Greens, 2020).

⁸ Cinsiyet: Fizyolojik, anatomik ve genetik olarak kadın veya erkek olduğunu gösteren yapı. Cinsiyet kimliği: Kadın, erkek vd. aidiyetlerin psikolojik yönü. Toplumsal cinsiyet: Kadınsı veya erkeksi rollerin kültür tarafından tanımlanması.

arasında cinsel olmayan sevgi, paylaşılan hedefler, değerler, karşılıklı destek ve sürekli bir bağlılığı ifade eden, kişisel kimliğin temel birleşeni olan tatmin edici romantik ilişkiler kastedilmektedir (A.g.e).

Bir kişinin gerçek cinsel yönelimini anlamak için baskın erotik tepkileri önem taşımaktadır (Reiter, 1989). Bir arzu birleşeni olarak yönelim, doğuştan gelen yatkınlıklar ve erken yaştaki deneyimlerin etkileşimi yoluyla farklılaşır ve sabitleşir. Reiter (1989) bir insanın cinsel yöneliminin davranışa dökülmesinin toplumsal karşılıkları olacağından dolayı, bazı eşcinsel bireylerin, hayatlarının çoğunda heteroseksüel davranışlarda bulunduğunu, fakat kişinin esas yöneliminin anlaşılabilmesi için davranıştan ziyade fantezilerine bakılması gerektiğini aktarır. Eşcinsel tercihlerin erken yaşlarda belirmesiyle, yaşamının sonlarında belirmesi arasında fark olduğunu, yaşamın sonlarında beliren ve politik nitelik taşıyan tercihlerin psikolojik yönden homoseksüel olarak değerlendirilemeyeceğini aktarır.

Cinsel yönelim fikri, daha çok homoseksüellik tartışmalarıyla birlikte söz konusu olmaya başlamış ve yönelim olduğu düşünülen şey homoseksüellikle özdeşleştirilip heteroseksüelliğin nötr olduğu yönünde bir algı oluşturulmuştur (Ahmed, 2006). Cinsel yönelim, bir nevi sapma anlamında homoseksüellikle anılmaktadır. Cinsellik tartışmalarının ilk dönemlerinde, cinsel yönelim cinsel bir tercih olarak anlaşılırken şimdilerde bu anlamlandırma yerini öznenin ayrılmaz bir parçası olarak tanınmaya bırakmıştır (A..g.e.). Reiter (1989), Marmor'ın (1980) homoseksüelliğin zamanla değişebileceğine, akışkan olduğuna dair fikirleriyle, Freud'un (1905) cinselliğin erken bir zamanda şekillendiği ve değişmez niteliği olduğuna dair görüşlerinin birleştirilebileceğine inanır. Reiter'a (1989) göre, cinsel istek değişebilir ancak her zaman belirli bir nokta veya yönelimi merkeze alarak değişir. Literatürde transseksüel insanların eşcinsel davranışlarının bastırıldığına dair örnekler (Coleman, 1978; Isay, 1986; Sanders,1980) olsa da genellikle altta yatan erotik tercihte temel bir değişiklik olmaz. Değişen şey davranış ve kimlik olurken cinsel yönelim kalıcılığını korur (A.g.e).

Ferdin cinsel kimliğini homoseksüel olarak tanımlayabilmesi için önünde birkaç olası yol vardır (Reiter, 1989). İlk olarak ferd, homoseksüel arzuların farkına varır ve bunu açık davranışlarla ifade edip kendi kimliğini yapılandırır ve bu durum cinsel

yönelimi ile tutarlıdır. İkincisi, bilinçli homoerotik arzular açık bir davranış olmaksızın kendini tanımlama ve kimliğe neden olur. Davranışsal olarak kendini ifade etme durumuysa kimlik oluştuktan sonra gerçekleşebilir veya gerçekleşmeyebilir. Her iki durumda da cinsel yönelim kimlikle tutarlıdır. Üçüncüsü, psikolojik olarak homoseksüel olup aynı cinsiyetten kişilere arzu beslese dahi bunu inkar edip davranışa dökmez, kendisini heteroseksüel olarak nitelendirir ve evlenip çocuk sahibi olabilir. Gerçek cinsel yönelimi ile tutarsız bir kimlik inşa ettikten sonra onu baskılar, fakat kimlik ve cinsel yönelimi homoseksüeldir. Eşcinsel kimliğin inşasına giden bir diğer yol ise erkeklere oranla daha çok kadınlarda görülmektedir. Psikolojik ve cinsel açıdan heteroseksüel kimliğe sahip olup kendisini heteroseksül olarak ifade eden kişilerin, politik sebeplerle lezbiyen veya gay olarak kendilerini etiketledikleri durumlardır (A.g.e).

Cinsel kimlik ve cinsel yönelim arasındaki farkın anlaşılabilmesi içinse cinsellikte “seçim” kavramının netlik kazanması, konuya açıklık getirir. Cinsellikte “seçim” 1960 ve 70’lerde insan hakları hareketiyle, sivil haklar, eşcinsel hakları, üreme hakları ve kadın haklarıyla birlikte daha fazla önem kazanmıştır (Reiter, 1989). Cinsellik, doğum kontrolü yöntemi ve yasallaştırılmış kürtajla birlikte, üretkenliğin aracı olmaktan çıkmış, eğlence haline gelmiştir. Kadınların özgürleşme hareketinin bazı aşamalarında lezbiyenlik, erkek egemenliğinden kurtulmanın, bağımsızlığın nihai ifadesi ve kendini gerçekleştirmenin bir parçası olarak görülmüştür. Bu hareketlerle birlikte eşcinsel erkek ve kadınlar politik olarak daha güçlü ve daha görünür hale gelip kabul edilmek ve onaylanmak için mücadele etmişlerdir (A.g.e.).

Bununla birlikte seçim konusuna da iki farklı yaklaşım getirilmiştir: İlki, eşcinsel hakları aktivistlerinin belirttiği şekilde, bu bir seçim değil, yönelimdir yaklaşımı; ikincisi seçimin altında yatan şeyin yönelim değil, ideolojik olarak belirlenmiş bir yaşam tarzı ve kimlik seçimi olduğu görüşüdür (Reiter, 1989). Bu durumda eşcinsellik, kimileri için seçim değil, yönetemedikleri bir yönelimdir; kimileri içinse bu yönelim değil yaşam tarzı ve kimliktir. Yaşamın çok erken döneminde belirlendiği düşünülen cinsel yönelim, seçimi aşan kalıcı ve temel bir psikolojik gerçeklik olarak kabul edilir (A.g.e). Bu durumda cinsel kimlikse cinsel yönelimden farklı olarak, kişinin iradesinin söz konusu olduğu bir durumu tanımlar.

Bir sonraki başlığa geçmeden önce bazı konulara değinmek bu tezin genel çerçevesi için açıklayıcı olacak ve bu konuya neden postmodern bağlamda yaklaşıldığına netlik kazandıracaktır. Cinsel yönelim ve cinsiyet sabit midir, değil midir? Yukarıda açıklandığı gibi cinsel yönelimin sabit olduğunu savunanlar olduğu gibi (Freud, 1905; Reiter, 1989), tersini savunanlar da bulunmaktadır (Marmor, 1980; Reiter, 1989; Jagose, 1996). Örneğin performativite yaklaşımıyla queer çalışmaları kromozomal cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim arasındaki sözde istikrarlı ilişkilerin tutarsızlıklarına odaklanır ve kadın/erkek gibi üzerinde şaibenin olmadığı cinselliklerin dahi doğal olmadığını ispatlamaya çalışır (Jagose, 1996). Tam tersine lezbiyen/gay çalışmalarıysa cinsel kimliğin istikrarını/sabitliğini vurgular (Lovaas, Elia, Yep, 2006). Cinsiyet ve cinselliğe dair bu tarz yeni yaklaşımlar, postyapısalcı kimliğin geçici ve koşullu olarak temellendirilmesi ve kimlik kategorilerinin siyasi temsilinin sınırlı oluşuna dair farkındalık arttığı için gelişir (Jagose, 1996). Sonuç itibariyle bu tartışmaların ve tanımlamaların başladığı 1960 ve 70’lerde modernitenin getirdiği insan hakları hareketi ve postmodernin farklılıklar ve azınlıkların temsili için imkân yaratması sayesinde sivil haklar, eşcinsel hakları, üreme hakları, kadın haklarıyla ilgili çalışmalar artar (Reiter, 1989; Best ve Kellner, 2016). Postyapısalcı kimliğin geçici ve koşullu olarak temellendirilmesi sonucunda cinsellik tartışmalarında da sosyal inşa ve performatif yaklaşım gelişir (Seidman, 2014; Jagose, 1996). Cinsellik tartışmalarının teorik altyapısındaki gelişmeleri etkilediği için postyapısal anlayış, farklılıklara imkân sağlayıp görünürlük ve siyasi temsil olanakları sağladığı için de postmodern teori, LGBTIQ+ çalışmaları için önem taşımaktadır. Butler’da (2014) “Son yıllarda post-yapısalcı kuram ya da kuramlar bütünü toplumsal cinsiyet ve cinsellik araştırmalarında, sömürgecilik sonrası araştırmalarda ve ırk araştırmalarında kendine yer buldu. Önceki biçimciliğini yitirdi ve nakil olduğu kültürel kuram alanında yeni bir hayat kazandı.” der. Tüm bu nedenlerden dolayı bu konuya postmodern bağlamda yaklaşılmaktadır. Bir sonraki başlık postmodern teorinin gelişimini, diğer teori ve hareketlere nasıl yansıdığını anlatacak ve tarihi sürecin anlaşılabilmesi için detaylı bir çalışma sunacaktır.

2.2. İlgili Teoriler ve Tarihsel Gelişimleri

2.2.1. Postmodern Teori

Postmodern teoriyle ilgili detaylı bilgilendirmeye geçmeden önce, bu tezin postmodern teoriyi hangi bağlamda ele aldığını netleştirmek önemlidir. Çünkü Sarup'un (2004) da belirttiği gibi "postmodernizm kavramı bulanık bir kavramdır ve henüz tam anlamıyla anlaşılmış da değildir." Best ve Kellner (2016), *Postmodern Teori* adlı kitapta "birleşik bir postmodern teori ya da tutunumlu bir konumlar dizisi bulunmamaktadır" der. Postmodern kavramı aynı zamanda farklı disiplinlerde, farklı zamanda ve anlamlarda kullanılmaktadır (Best ve Kellner, 2016). Bu tezdeyse postmodern kavramı şu şekilde kullanılacaktır: Teknoloji ve medya toplumunda ortaya çıkan değişimleri, yeni bir toplumsal- kültürel formasyonun oluşumunu, tarihte bir kopuş ve değişimi, Harvey (2015), Lyotard (1979), Baudrillard (1982), Foucault (1978, 1981) gibi postmodern teorisyenlerin belirttiği "yeni bilgi biçimlerinin ve toplumsal- ekonomik sistemdeki değişimlerin bir postmodern toplumsal oluşum ürettiği" anlamlarıyla kullanılacaktır. Büyük ölçüde Fransız postmodern teorisine yöneliktir (A.g.e). Aynı zamanda Sarup'un (2014) ifade ettiği gibi postyapısalcı kuram ile postmodernist pratikler arasında benzerlikler bulunmakta ve Derrida, Foucault ve Lyotard postmodernist olarak tanımlanmaktadır. Postyapısalcı kuram, postmodern pratiklere yansıdığı için bu tezde de postyapısalcılık postmodernle benzeşmektedir. Hatta Best ve Kellner'ın (2016) belirttiği gibi postmodern teori, postyapısalcılıktan daha kapsayıcı, postyapısalcılığı modern teorisinin bir eleştirisi ve bazılarını daha sonra postmodern teorisinin üstlendiği yeni bir düşünce, yazım ve öznellik modellerinin üretimi olarak yorumlayacaktır. "Postmodernizm" kavramı da postmoderni tanımlarken kullanılmakta ve bu da Sarup, Best ve Kellner'dan kaynaklanmaktadır. Aslında bu kavram da başta belirtilen anlamları nitelemek için kullanılacaktır.

Postmodernizm, 20. yüzyılın sonlarında, modern dönemin batı felsefesini ve temel varsayımlarını sorgulayan bir harekettir (Duignan, 2020). Batı'nın entelektüel, kültürel normları ve değerlerinin baskın veya seçkin grupların ideolojisinin bir ürünü olduğunu ve dolaylı olarak çıkarlarına hizmet ettiğini iddia eder (A.g.e). Postmodernizm terimi, birçok disiplinde farklı zamanlarda kullanılmış ve bugünkü

tanımına varana dek farklı disiplinlerde yaşanan yenilikleri tanımlamak için kullanılmıştır. Mesela, İngiliz ressam John Watkins Chapman tarafından 1870’li yıllarda izlenimci resimden daha modern bir resim türünü tarif etmek için kullanılmışken; 1947’de İngiliz tarihçi Arnold Toynbee’nin *A Study of History* adlı eserinde batı tarihinin 1875’te başlayan dördüncü bir aşamasını ayırmak için “Post-modern” çağ anlamıyla kullanılmıştır (Best ve Kellner, 2016). Bu terim, 1979 yılında Jean- François Lyotard’ın *Postmodern Durum* (1979) adlı kitabıyla birlikte sosyal bilimlerde daha fazla gündeme gelmeye ve tartışılmaya başlar (Akay, 2005).

Lyotard (1979), Derrida (1967), Baudrillard (1982), Foucault (1978, 1981) gibi postmodernist düşünürler (hepsi aynı görüşte olmamakla birlikte) genel olarak şu görüşlerden bazılarına sahiptir: Objektif bir gerçekliğin, bilimin ve tarihi doğrunun olmadığı, bilim ve teknolojinin, akıl ve mantığın insanoğlunun ilerlediğini gösteren araçlar olarak görülemeyeceği hatta baskın güç odaklarının şüpheli araçları olduğunu, akıl ve mantığın evrensel olarak geçerli sayılamayacağını, insan davranışları ve psikolojisinin sosyal olarak belirlenip yapılandırıldığını, dilin kendi dışındaki bir gerçekliğe atıfta bulunamayacağını, kesin bilginin olmadığı ve hiçbir doğal ya da sosyal dünya teorisinin genel geçer değil, hepsinin gayrimeşru “meta-anlatılar” olduğu görüşündedirler (Duignan, 2020). Gerçekliğin imgelere dönüştüğü, zamanın kesintisiz şimdiler içinde parçalandığı, vurgunun içerikten biçime kaydığı, rastlantısallığın, anarşinin, parçalılığın, pastiş ve benzetmelerin olduğu, tarih, felsefe, hukuk, sosyoloji ve öteki bütün disiplinlerin “keyfi yazı türleri” ya da olması zorunlu olmayan söylemler olarak ele alındığı bir tanımdır (Sarup, 2004). Bilim adamları ve tarihçilerin argümanlarının kabulünün, diğerleriyle rekabet eden yarı anlatılardan daha fazlası olarak görülemeyeceği, çoğulcu bir çağın müjdesidir (Butler C. , 2002).

İlk postmodern terimini kullanan Lyotard (2000), postmodern kavramını bilgi üzerindeki değişimlerden tanımlamaya çalışmıştır. Ona göre “Postmodern bilgi otoritelerin basit bir aracı değil, ilkesi uzmanın homolojisinden ziyade, yeniliğinin paralojisi.”⁹ Toplamların postendüstriyel kültürlerinse postmodern döneme girdikçe bilginin konumunun da değiştiğini belirtir. Ona göre bilimsel bilgi bir söylem türüdür. Bilgi kullanıcıları ve üreticilerinin bilgiyle olan ilişkilerinin mal

⁹ Homoloji: benzeşim, benzeşme üzerine söylem. Paraloji: yanlış ve akla karşı olma riskiyle birlikte farklılık ve aykırılık söylemi (Lyotard, 2000)

Üretici ve tüketicilerin mallarla olan ilişkisi gibi olduğunu belirtir. Bilgi satılmak için üretiliyor ve yeni bir üretimde kıymetlendirilmek üzere tüketiliyor. Bilgi kendinde bir amaç olmaktan uzaklaşıp bilimin meşruluğu, kanun koyucunun meşruluğuna ayrılmaz bir biçimde bağlı kılınır. Etik ve politik dille, bilim olarak adlandırılan dil arasında belirli, içsel bir bağ olduğu ve her ikisinde batı perspektifinden kaynaklandığını ifade eder. Bilginin ne olduğuna kim karar verecektir, diye sorar.

Moderniteye getirilen eleştiriler postmodernitenin şekillenmesini sağlar. Modernite kavramı, tıpkı postmodernite gibi belirsiz bir kavramdır ve tarihsel bir dönemi ifade etmek için kullanılabildiği gibi, sosyal bilimlerin doğası veya insanlığın durumu hakkında da kullanılabilmektedir (Darity, 2008). Modernlik tasarısı, Aydınlanma filozoflarının nesnel bilim, evrensel ahlak ve evrensel yasa, özerk bir sanat geliştirme amacı güden çalışmalarıyla biçimlenmiştir. Fakat bütün olup bitenler tam tersi bir şekilde gerçekleşmiş, bilim, ahlak ve sanat yaşam dünyasından kopmuş, bunun sonucunda postmodern entellektüeller Aydınlanma tasarısını topa tutmuşlardır (Sarup, 2004). Örneğin Derrida (1973), modern felsefenin mutlak hakikate ve gerçekliğe dolaysız erişimi garantileyen, değerler hiyerarşisi üreten yapısının hiçte masum olmadığını, yazı karşısında sözü, kadın karşısında erkeği, doğa karşısında aklı konumlandırıdığını belirtir (Akt: Best ve Kellner, 2016). Feministler modernlik ile modern teori ve politika karşısında kuşkucu bir tutum benimser, kadınların ezilmesini modern teorinin felsefi sacayakları ve onun özcülük, temelcilik ve evrenselciliği vasıtasıyla tahkim edilip meşrulaştırıldığını düşünürler. Bu modern söylemlerde erkekler insanlığın paradigmasını, kadınlarsa öteki ve tabi cinsiyeti oluşturur (A.g.e). Nietzsche (1901), her bir ferdin kendi değerlerini benliğinin saf ifadesi olarak şekilendirmesi, iyilik ve kötülükle ilgili geleneksel ifadeleri görmezden gelmesi gerektiğini, Marx'sa (1818-1883) modern kapitalist sistemler altında insanlığın yabancılaştığını ve komünizmi özgürleştirici olarak tasavvur eder (Darity, 2008).

Bu şekilde modernizme tepki olarak doğan postmodern teori, farklı alanlarda çalışan ve aşırı derecede eleştirel bir öz bilinç geliştiren akademisyenler arasında gelişir (Butler C. , 2002). Fransız entelektüelleri, özellikle Marksist sosyal teorisyen Louis Althusser (1971), kültür eleştirmeni Roland Barthes (1987), filozof Jacques Derrida (1967) ve sosyal teorisyen Michel Foucault (1978,1981) modernizmin etkileri

üzerine çalışırlar. Postmodernizmin kuramsal ilhamından sorumlu Fransız entelektüellerin çoğu, geniş bir Marksist paradigmada çalışmış ve bu yeni çerçeve 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında Fransa'dan İngiltere, Almanya ve ABD'ye yayılmıştır (A.g.e). Bu entellektüeller her ne kadar marksist paradigmada çalışmış olsalar da, bir üstanlatı olarak gördükleri Marx, Hegel ve her türden evrensel felsefe biçimlerine kuşkuyla bakmışlardır (Sarup, 2004). Postmodern doktrinler felsefe, politika ve sosyolojiden fazlaca yararlanıp her türlü genel, bütüncül bir açıklama iddiaları hakkında şüphecidirler (Butler C. , 2002). Postmodernistler için teorik ve felsefik argümanlarının edebi retoriğe dönüşme ve her türlü yoruma açık olma tehlikesi aynı zamanda onların avantajları olmuştur (A.g.e). Böylelikle aşamaları belirlenmiş katı bilimsel değerlendirme ve analizlerden kurtularak farklı perspektiflerden olay ve sorunlara bakmış, alternatif görüşleri çoğaltarak çok yönlü değerlendirme olanağını yaratmışlardır.

Postmodern teori, toplumsal ve dilsel olarak merkezlesmiş ve bölünmüş özneyi ön plana alıp rasyonel ve bütünleşik özneyi reddeder (Best ve Kellner, 2016). Bauman (2019), *Postmodernizmin Hoşnutsuzlukları* kitabında, dayanıklı nesnelerin yerini anlık tüketim için tasarlanan ve bir kere kullanıldıktan sonra atılan ürünlerin aldığını ve böyle bir dünyada kimliklerinde kostüm değiştirir gibi benimsenip veya atılabildiğini aktarır. Artık sorun kimliği nasıl keşfedip icat ve inşa edip toplamak değil, kimliğin sıkı olmasının nasıl engelleneceğidir. Postmodern dönemin insanların yaşam oyununda oynadıkları oyunun kurallarının sürekli değiştiğini ve oynanan her oyunun süre olarak kısa tutulduğunu belirtir. Çünkü insan bugün oynadığı ve inşa ettiği değerlerin yarın enflasyona uğrayıp değer kaybetmeye mahkum olduğunu bilerek ömürlük bir yatırım yapamayacaktır, der. Zamanın akışını süregelen bir şimdi şeklinde dondurup bugünün geçmişle olan ilişkisinin kesilerek tarihten koparıldığını ifade eder (Bauman, 2019). Huston Smith (1982) postmodernizmin gerçekliğin insan zihni tarafından kavranabilecek şekilde düzenlendiği yönündeki modern dünya görüşüne karşı olarak gerçekliğin düzenlenmemiş ve nihai olarak bilinemez olduğunu belirtir (Akt: Best ve Kellner, 2016). Postmodern teori üzerinde tayin edici bir etkisi olan postyapısal eleştiri ise şu şekilde gelişir:

2.2.1.1. Yapısalcılıktan Postyapısalcılığa

Edebiyat ve felsefede postyapısalcılık hareketi 1960'lı yılların sonunda Fransa'da başlar (Britannica T. E., 2020). İkinci dünya savaşından sonra Fransa'daki modernleşme süreçleri, hızlı bir değişimin yaşandığı ve yeni bir toplumun ortaya çıktığı duygusunu oluşturur (Best ve Kellner, 2016). 1950 ve 1960'lı yıllarda felsefe ve toplum teorisindeki gelişmeler, öğrenci ve işçi ayaklanmaları ülkeyi felç edip devrimci geleneği diriltip ülkede dramatik bir kopuş duygusunu yaratır. Bu da toplumsal ve ekonomik alandaki hızlı değişimlere paralel şekilde, teorik alanda da dramatik değişimlere neden olur (A.g.e). Toplumdaki değişimleri adlandırmak adına tüketim toplumu, sanayi sonrası toplum, postmodern toplum gibi tanımlar yapılmıştır (Sarup, 2004). Postyapısalcılar bu toplumun Marxçılık sonrası toplum olduğu ve Marxçılığın modasının geçtiği ve bundan sonra yeni toplumsal gelişmelere asla uygulanamayacağını belirtirler (A.g.e). Bu dönemde Fransa, marksizm, varoluşculuk, fenomenoloji¹⁰ ve bunların sentez girişimlerinin etkisi altındadır (Best ve Kellner, 2016). Bu teoriler, 1960'lı yıllarda yeni dil, teori, öznellik ve toplum kavramları geliştiren dilbilimsel yönelimli yapısalcılık ve Lakancı psikanaliz söylemleri tarafından aşılır.

Bu dönemde yapısalcılık, fenomenleri parça ve bütün ilişkisine göre analiz edip parçaların karşılıklı bağlantısının oluşturduğu bütüncül analizleri yaygınlaştırmıştır (Best ve Kellner, 2016). Yapısalcı faaliyetlerin amacı, bir nesneyi bozup yeniden oluşturmak ve bu süreç içinde söz konusu nesnenin, işlev görme kurallarını bilinebilir kılmaktır. Böylece bilinebilir kılınan yapı, nesnenin görünmez taraflarını, yani kavranılamayan yönlerini açığa çıkaran bir takliddir (simulacrum). Yapısalcılık nesnellik, tutarlılık, kesinlik ve hakikati amaçlar. Aynı zamanda yapısalcılar, öznel olan değerlendirme ve tecrübelerden temizlenen kendi teorilerinin, bilimsel statü taşıdığını iddia ederler. Yapısalcı eleştiri özne kavramını merkezden kaldırmış ve öznenin dilin, kültürün ya da bilinçdışının bir etkisi (etkileneni) olarak tanımlamıştır.

¹⁰ 20. Yüzyılda ortaya çıkan ve felsefi bir hareket olan fenomenoloji kısaca; “özü” anlamak için eldeki öğelerin çıkarsama yoluyla veya bilimsel tanımlarla oluşturulan tüm yargılarından soyutlanıp, incelenmesi ve sonuçta öze ulaşılmasını hedefleyen bir yöntemdir. Fenomenolojide rastlantısallık yoktur. Gerçeklik özne tarafından algılanıp ortaya çıkarılabilir, zira öznenin algısı ve tanımlaması sayesinde var olur. Özne merkezi bir konumdadır (Britannica, Phenomenology, 2020).

Anlam, öznenin şeffaf amaçlarının yaratısı olarak değil bizzat öznenin kendisi dil içerisindeki bağlantılar yoluyla oluşmaktadır.

Yapısalcı akımın öncüsü olan Ferdinand de Saussure (1857-1913) dilin tarihsel özelliklerine ve değişimine bakmadan halihazırdaki kurallarına göre analiz edilebileceğini savunur (Best ve Kellner, 2016). Saussure göstergeyi iki parça halinde yorumlar: Bir işitsel-görsel birleşke (ses ve yazı) gösteren, iki kavramsal birleşke (kavramın zihindeki karşılığı) gösterilen. Ona göre gösteren ve gösterilen arasında doğal bir bağlantı yoktur. Gösteren gösterilenle üniter ve istikrarlı bir ilişki içindedir. Postyapısal ve postmodern teorilere göreyse böyle bir uyum yoktur. Topluma ait olan dil, kültür, öznellik vs. yapıların, nedensiz ve uzlaşımsal olduğunu radikal bir biçimde savunurlar. Yapısalcıların fenomenoloji, varoluşculuk ve humanizme saldırdığı gibi, postyapısalcılar da yapısalcı düşünceyi bilimsel bir temel yaratma idealleri, hakikat, nesnellik, kesinlik ve sistem oluşturmak gibi modern amaçları nedeniyle eleştirmiştir. Postyapısalcı eleştiri 1960 ve 1970' li yıllarda edebi, felsefi, politik ve sosyolojik söylemlere etki edip postmodern teorinin gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir.

Yapısalcılıktaki gösteren ve gösterilenin uyumuna karşılık, postyapısalcılar gösterene öncelik verip anlamın istikrarsızlığına dikkati çeker ve uzlaşımsal temsilden uzaklaşıldığını iddia ederler. Yapısalcılıkta gösterenler, bilinçli bir şekilde gösterilene varabilirken postyapısalcılıkta gösterilen asla sona ermeyen anlamlandırma sürecinde sadece bir uğrak yeridir ve gösterenlerin sonsuz, metinlerarası oyunu içerisinde üretilir. “Derrida (1973:58) anlamın anlamı sonsuz imadır, gösterenin gösterilene sonu nereye varacağı belirsiz bir şekilde yaptığı göndermedir” der (Akt: Best ve Kellner, 2016). Modern felsefenin mutlak hakikate ve gerçekliğe dolaysız erişimi garantileyen, değerler hiyerarşisi üreten yapısının hiçte masum olmadığını, yazı karşısında sözü, kadın karşısında erkeği, doğa karşısında aklı konumlandığını belirtir. Bununla birlikte modern felsefe Derrida ile başlayarak postmodern ve postyapısalcılarca aşama aşama yapısökümüne uğrattır (A.g.e).

2.2.1.2. Yapisöküm/ Deconstruction

Yapisöküm temel olarak 1960’larda Fransız filozof Jacques Derrida tarafından geliştirilmiş felsefi ve edebi bir analiz biçimidir (Britannica T. E., 2020) Genel anlamda bu terim, geleneğin ve geleneksel düşünce biçimlerinin eleştirel bir biçimde parçalanması anlamına gelmektedir (A.g.e.). Yapisökümün temel argümanı, hakikatin kedisinin daima farklı bakış açılarına ve karar veren öznenin entelektüel geçmişine bağlı olarak değiştiğini ifade eden “göreciliktir” (Butler C. , 2002). Aslında, yapisökümü tanımlamaya çalışmak, ana ilkelerinden bir başkasına meydan okumaktır, ki bu; en makul ya da doğru tanımların mümkün olduğunu inkar etmektir, yani en mantıklı kişiler dahi başka bir ifadeyi veya oturmayan bir tanımlı dile yerleştirirler. Onlar için dilin gerçekte olan ilişkisi verilemez hatta güvenilir değildir. Çünkü tüm dil sistemleri doğal olarak güvenilir olmayan kültürel yapılardır (A.g.e.).

Yapisöküme göre anlam sürekli gösterenler dizgesi boyunca devinir, tam olarak yerini bulamaz, çünkü anlam asla tek bir göstergeye bağlı değildir (Sarup, 2004). Bir diğer önemli noktaysa dilin zamansal oluşudur. Mesela bir cümleyi okurken sonuna gelene kadar anlamın ne olduğu kavranamaz, hatta sonraki cümle önceki cümlelerin anlamını da değiştirebilir. Yani anlam kendisine özdeş değildir. Çünkü gösterge farklı bağlamlarda kullanılır ve bu da anlamı, bu bağlamlar neticesinde değiştirir. Konuşma yazıya göre daha üstün bir konumdadır, çünkü dolaysızdır, yani konuşmayı yapan kişi anlamı kendisi vermeye çalışır fakat yazıda anlam dolaylıdır. Her okuyana göre farklı anlamlar dahi alabilir (A.g.e.).

Hem yapısalcılar hem de postyapısalcılar özneyi merkezi konumdan çıkarırlar, fakat postyapısalcılar bir ferdin nasıl oluşturulup, birleşik kimlik ve özne konumuna nasıl geldiğini analiz eder, özerk özne idealini reddedip gündelik hayatta öznenliğin nasıl yaşandığı, gündelik hayattaki iktidar biçimlerinin multidisipliner yapısı hakkında yoğun tartışmalar başlatırlar (Best ve Kellner, 2016). Ferdin dil sistemleri ve iktidar yoluyla üretilmesi üzerinde yoğunlaşılır (A.g.e.). Eagleton: “Dil, uzlaşma dayalı olarak kullandığım bir araç olmaktan çok, benim de içinde yapıldığım bir şeydir. Demek ki değişmez, birleşik, bölünmez bir varlık olduğuma yönelik bütün bir düşüncenin kugudan öte bir değeri yoktur” der (Akt: Sarup, 2004).

Derrida'nın etkilendiği ve yapısöküme alma yönteminin öncüleri saydığı Nietzsche “bilgiyi”, Freud “ruhu” ve Heidegger de “varlığı” yapısöküme almıştır (Sarup, 2004). Nietzsche asla dilin sınırlarından kaçamayacağımızı, kişinin kendi bakış açısıyla sınırlı olduğunu, fakat bununla başa çıkmak için elinden geldiğince karşıt bakış açılarının bağına çözme temelinde, karşıt her iki bakış açısının da aslında birbirinin suç ortağı olduğunu söyleyerek Derrida'nın karşıtları yapısökümüne uğratma eyleminin temelini oluşturmuştur. Özne/nesne, yanlışlık/doğruluk, beden/ruh vb. gibi, batı felsefe ve kültürünün iki kutuplu karşıtlıklarla hakikati garantileme ve gerçekliğe dolaysız erişimi sağlama yöntemine karşılık, bu karşıt kavramlardan birinin yalnızca diğeri (karşıtı) içinde varolabileceğini belirtir (A.g.e). Genelde bu karşıtlıklardan birini diğereinden üstün tutarız, mesela “erkek” terimini “kadın”dan üstün tutmak gibi (Butler C. , 2002). Oysa daha göreceli bir yöntemle bakıldığında, gerçeğe yakın bir tanım için her ikisi de birbirlerine bağımlıdır ve biri diğereinden üstün değildir. Hakikat her zaman paradoksal bir etkiyle geri alınabilir veya tersine çevrilebilir yani hakikat daima bir hareket halindedir (A.g.e.). Yapısökümün temel işlevi etik, mantıksal veya politik hakikat olduğu düşünülen söylemleri yıkmaktır.

2.2.1.3. Linguistic Turn ve Poststructuralist Turn

Postmodern teörünün daha iyi anlaşılabilmesi için yapısal ve postyapısalcılığın gelişimini sağlayan “linguistic turn” ve “poststructuralist turn” kavramlarının aydınlatılması yerinde olacaktır. “Linguistic turn” Aydınlanmadan beri süregelen geleneksel dil anlayışından kopmak anlamında kullanılır (Kreps, 2015). Ludwig Wittgenstein, dilbilimsel dönüşün atalarından biri olarak kabul edilse de geçmişten önemli kopuş anlamında postyapısalcılığı etkileyen ve yapısalcılığın babası olarak bilinen Ferdinand de Saussure (1857–1913), dildeki bu dönüşü sağlayan esas kişidir. Geleneksel dil anlayışında dil, dilin dışında kalan şeylerle ilişkilerine bağlı olan bir dizi işaret olarak görülür. Dildeki işaretler ile onun dışındaki şeyler arasındaki ilişkiyi yürütmek için ikisi arasındaki ilişkinin bir “garantörü” olması gerekir. Bu garantör insandır. İnsan, önceden varolan anlamlara kelimeler atar ve onların doğru kullanımını garantileyip bilincinin tüm kontrolünü sağlayabilen, rasyonel bir özne olarak tanımlanır. Bu, sosyal düzen ve ilerleme için insan öznesinin güvenilebileceği geleneksel liberal anlayıştır. Saussure ise fikirlerin, rasyonel insan tarafından kendilerine doğru kelimeleri vermeyi bekleyen hazır ve önceden var olan şeyler

olmadığını belirtir. Tam tersine kelime ve anlam ilişkisinin asla birbirinden ayrı olmadığını belirtir. Ona göre gösteren ve gösterilen yani kelime ve anlam ilişkisi birbirinden ayrı olamaz. Dilin bu semiyolojik kavrayışı fikir ve sesi bir araya getirir ve dil çalışmasını sosyolojinin kapsamına sokar. Bu aşamadan sonrası Linguistic Turn’ü tanımlar. Dilsel işaretler tamamen keyfi, herhangi dil dışı bir gerçekliğin olmadığı, dil ve düşüncenin bir araya geldiği, dilsiz bir düşüncenin mümkün olmadığı, dilden önce hiçbir anlamın verili, hazır olmadığı düşüncesi gelişir. Daha sonrasında Fransız dilbilimciler arasında bu fikirler geliştirilerek yukarıda anlatıldığı gibi yapısalcılık gelişir.

“Poststructuralist turn” ise “linguistic turn” bağlamında anlaşılması gereken bir gelişmedir ve aslında 20. yüzyılın birçok entelektüel hareketi “linguistic turn” ile bağlantılıdır (A.g.e.). Örneğin “Performativite Epistemolojisiyle” Butler (1990), “Konuşma Eylemi Teorisiyle” Austin’in (1955) ve Ludwig Wittgenstein tarafından geliştirilen felsefi bir kavram olan “Dil Oyunu” bunlar arasında sayılır (Carter, 2013). Poststructuralist turn, linguistic turn’ün aksine sadece bir araştırmacı ile gerçekleşen bir dönüşüm değildir (Kreps, 2015). Bu dönüşüm yapısalcılar, postyapısalcılar, performativite ve yapısöküm çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Örneğin Levi-Strauss (1958), Barthes (1987), Althusser (1971) ve Lacan (1953-1954) gibi yapısalcılar, yapısalcılığın katı bir “bilimsel” çaba haline gelme girişimini eleştiren postyapısalcılıktan etkilenmişlerdir. 1960’larda postyapısalcılığın yaratıcılarından bazıları da -örneğin Deleuze (1962) ve Foucault (1978)- yapısalcılıkla da ilişkilendirilmiştir. Diğer yandan Derrida (1973) yapısöküm, Butler (1990) ise postyapısal teoriden etkilenerek queer teorisini ve performativiteyi geliştirmiştir. Nietzsche (1896), postyapısalcılıkta temel dönüşümü yaratanlardan biridir. Nietzsche için insanlık dil tarafından tuzağa düşürülmüştür. Dilin ötesinde bilgi, olumlu gerçekler yoktur, yalnızca yorumlar vardır. Nesnellik bir kurgudur. Tam ve mutlak bir görüş elde etmek imkansızdır. Her cümle yoktan yaratılmıştır. Nietzsche anlamın sabitliğini inkar eder ve ancak bu şekilde yeni anlamın yaratılmasının mümkün olduğunu belirtir (A.g.e.). Bu şekilde birçok araştırmacının katkısıyla poststructuralist turn gerçekleşir. Poststructuralist turn bağlamında dilde yaşanan bu gelişmeler, sosyal bilimlerdeki performativite, söylem, yapısöküm gibi birçok teori, yöntem veya yapının gelişmesini sağlar (Carter, 2013). Dil artık sadece dil bilimin alanı değil, sosyal bilimlerin de alanına taşınır.

2.2.1.4. Postmoderne Eleştiriler

Madan Sarup, Lyotard'ın *Postmodern Durum adlı* kitabı üzerinden postmoderne birtakım eleştiriler getirmiştir. Habermas'ın yaşamın bütünlüğünün parçalandığını, bu nedenle bilişsel, ahlaksal ve siyasal söylemlerin birbirlerine her zamankinden fazla yaklaşımları ve şeffaf, sağlıklı iletişimde bulunması gereken toplum görüşüne karşılık, Lyotard'ın tutumunun küçümseyici olduğunu belirtir. Yazarın kurumsal çöküşün nasıl ve ne için meydana geldiğini, niçin böyle bir polemige girdiğini, çeşit çeşit olmalarına karşılık büyük anlatıların hepsini -kimisi kuşkulu olsa da- neden reddetmek zorunda olduğumuzu sorgular. Bunları reddederken postmodernistlerin yeterli argümanları olmadığını ve çalışmalarında açık bir belirsizliğin olduğunu ifade eder. Herhangi bir yol gösterme veya çözüm önerilerinin olmadığını ve büyük anlatılara getirdikleri ısrarcı eleştirilerine karşılık, kendilerinin başka bir büyük anlatı yarattıkları yönünde eleştiriler getirir (Sarup, 2004). Tek yanlı, indirgemeci, özelleştirici, aşırı ölçüde yasak koyucu, politik olarak kötürümleştirici ve modern teoriyi suçladığı hale gelme eğilimi olduğu ifade edilir (Best ve Kellner, 2016).

Postmodernizme eleştiri getirenler bunu geçici bir heves (Fo, 1986:7; Guattari, 1986), yeni bir söylem ve kültürel sermaye arayışı içerisindeki entelektüellerin yeni bir sermaye arayışı veya icadı (Britton,1988), hatta özgürleşimci modern teorilere, eldeki değerleri değersizleştirmeye girişen muhafazakar bir ideoloji olduğuna, aslında postmodern'den ziyade, modernliğin gerçekleştirilmemiş bir potansiyeli olduğunu ve kendi yıkıcı etkileriyle başedebilmesi için gerekli kaynakları barındırdığını (Habermas, 1981 ve 1987a,b) iddia etmişlerdir (Akt: Best ve Kellner, 2016). Modern teorisinin savunucuları da postmodern göreceliliğe, irrasyonalizme ve nihilizme saldırırlar.

Modernizm ve postmodernizmin ikisinin de idealist kavramlar olduğu ve toplum düzeyinde iyi çalışmayacakları yönünde eleştiriler de yapılmıştır (Matthewman ve Hoey, 2006). Tutarlı bir teorik postmodernizmin olmadığını, fakat yine de postmodern bir an hakkında konuşulabileceği, muhtemelen teknolojik eğilimlerin diğer tüm etkenlerden fazla postmodernizm kavramının ölümünü hızlandırdığını belirtmişlerdir. Her ne kadar postmodern dönemin popularitesini yitirdiğini ve geçersiz bir teori olduğunu iddia etseler de postmodernizmin ortaya koyduğu

soruların birçoğunun tekrar yükseleceği yönünde öngörüler de ortaya konmuştur (A.g.e.).

2.2.1.5. Postmodern Teorinin Bu Çalışmaya Uygulanışı

Postmodernitenin ortaya koyduğu sorular ve değişen olgulara dair tespitleri, 20. ve 21. yüzyılı anlamak için önemli bir teorik altyapıya sahiptir. Bu çalışmada postmodernitenin yeni toplumsal hareketlere olanak sunan teorik altyapısı ve tarihsel gelişimi verilecek, diğer disiplinlere olan katkısı incelenecektir. Metinlerarası bir analizin yapılacağı bu çalışmada, postmodern teorinin disiplinlerarası yarattığı değişimlerin olumlu ve olumsuz yönleri, neoliberalizme nasıl bir kültürel zemin hazırladığı üzerinde durulacaktır. Postmodern teorinin moderniteye getirdiği haklı eleştirilerin sonucunda, kendisinin geldiği noktada nasıl bir üstanlatıya dönüştüğü, etkilediği diğer disiplinlerin şeyleştirilip fetişleştirilmesine, özel çıkar grubu politikalarının bunlar üzerinden kopya edilmesine neden olan yapısı ve moderniteye getirdiği eleştirilere rağmen kendisinin otoritelerin bir aracı haline gelişi bu tez çalışmasında detaylıca tartışılacaktır. Özellikle bu tartışmalar, Mindhunter dizisindeki LGBTIQ+ söylemlerinin bağlamlarını anlaşılır kılmak için yapılacaktır.

Kısaca Mindhunter dizisindeki LGBTIQ+ söylemlerinde “kim, neye dayanarak, kime, ne amaçla, ne söylüyor?” (Çelik ve Ekşi, 2008) sorularında postmodernin etkisi incelenecektir. Mindhunter’ın bir Netflix orijinal dizisi olması nedeniyle, Netflix platformu da bu bağlamda incelenecek, Netflix’in neoliberal stratejileri kullanıyor oluşu ve Harvey’in (2015) ifadeleriyle neoliberalizmin de postmodern kültürün sağladığı olanaklardan faydalanması bu çalışmayı metinlerarası-disiplinlerarası bir incelemeye götürecektir. Aynı zamanda eleştirel söylem analizinde gerekli olan “bağlamları görünür kılmak” bu çalışmanın eklektik bir yöntemle ilerlemesine neden olacaktır. Sonuç olarak yapılmaya çalışılan şey: Postmodernin Mindhunter dizisindeki LGBTIQ+ söylemleri ve neoliberalizmle dolaylı katkısını görünür kılmaktır. Best ve Kellner’ın (2016) belirttiği gibi bu çalışma modernliğe ve modern teorilere yönelik postmodern eleştirinin bazı boyutlarını kabul edecek ama modernliği de toptan mahkum etmeyecektir. Bunun yerine postmodern söylemin aşırı ve retorik yönleri karşısında kuşkucu olup ortaya koyduğu itiraz ve eleştirilereyse açık olacaktır (A.g.e.).

2.2.2. Feminist Teori ve LGBT Çalışmaları

Feminizm, kadınlara eşitlik getirmeyi amaçlayan sosyal teoriler, ekonomik ideolojiler, siyasi hareketler ve ahlaki felsefeleri ifade eden bir terimdir (Darity, 2008). Fransızca bir kelime olan “feminisme” kelimesinden türemiş ve bu terim Fransız ütöpik sosyalist Charles Fourier tarafından 1837’de kadınların özgürleştiği bir ütopyayı tanımlamak için kullanılmıştır (Brence, 2019; Weiss, 2015). 1882’de Fransa’da kadınların ilk oy hakkı topluluğunu düzenleyen Hubertine Auclet tarafından popüler hale getirilmiştir (Darity, 2008). Aslında bu terimin karşıladığı anlamda kadın haklarıyla ilgili daha öncesinde de Christine de Pizan (1405), John Locke (1690), Mary Wollstonecraft (1792) gibi yazarların çalışmaları bulunmaktadır (A.g.e.).

Tarihte kadınlar kapalı alanlarla sınırlandırılır, kamusal alanlar erkekler için ayrılırdı. Kadınlar mülkiyet sahibi olamaz, oy kullanamaz, çalışma veya kamu hayatına katılamazdı. 19. yüzyılın sonunda Almanya’nın bazı bölgelerinde bir koca hala karısını satma hakkına sahipti (Burkett ve Brunell, 2020). Hatta Hristiyan din adamları, kadınların bir ruha sahip olup olmadığını dahi tartışıyorlardı (Brence, 2019). Fransız filozof Jean- Jacques Rousseau, kadınları erkeklere tabi olmak için doğan aptal ve anlamsız varlıklar olarak tasvir etmiştir (Burkett ve Brunell, 2020). Bu ideolojik söylem Platon ve Aristoteles’e kadar uzanır (Best ve Kellner, 2016). Bunun sonucunda feminist kuram ve kadınları temsil eden bir dilin geliştirilmesi, kadınların siyasi görünürlüğü açısından gerekli bir durum haline gelir (Butler J. , 2014). Çünkü siyasi ve dilsel temsil alanları, öznelere oluşturup biçimlendiren kriteri baştan belirler ve temsil edilebilme hakkı yalnızca özne olarak tanınabilene bahşedilir (A.g.e.). Böylece kadınların özne olarak tanınabilmesi için feminist hareketler siyasi ve dilsel temsiller geliştirir.

Feminist çalışmaların köklerinde Amerikan Bağımsızlık Bildirisi (1776), Fransa’nın İnsan Hakları Bildirisi (1789) gibi hükümetlerin müdahale edemeyecekleri, insanların doğal hakları olduğu fikri yatmaktadır (Donovan, 2016). Bu bildiriler erkeklerin sahip olduğu haklara, kadınların da sahip olabileceği umudunu doğurmuş, fakat Aydınlanmayla birlikte insanın aklını öncelemesi ve gerçekliğin tüm diğer yönlerine hükmetme hakkını kendinde görmesi, tek bir türün (erkek) kendi aklını

diğer tüm varlıklara dayatmasına neden olmuştur. Kadınlar Aydınlanmayla birlikte bekledikleri sonuca hemen ulaşamamış, fakat bu bildiriler kadınlara kendi haklarını savunmak için kapı aralamıştır (Donovan, 2016). Feminist çalışmalar insan hakları, eşitlik, demokratik özgürlükler ve demokratik iktidar gibi modern söylemler ve Aydınlanmanın kategorilerini etkin bir şekilde kullanır (Best, Kellner, 2016). Modernliğin erkek egemen altyapısına karşılıksa postmodernin çok seslilik, farklılık ve marjinalliğin getirmiş olduğu imkânlardan yararlanır. Feminizmle birlikte LGBT çalışmaları da geniş çerçevede modernizm ve postmodernizmin devam eden entelektüel hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır (Karen E. Lovaas vd. 2006). Temel olarak feminist araştırmalar birden fazla metodolojik yöntemle etkileşim kurarak, birden fazla dünya görüşünü farklı şekillerde anlamının faydasını göstermeyi amaçlar. Feminist yaklaşımlar, vurgu ve yöntem bakımından çeşitlidir, fakat çalışmaların ontolojik ve epistemolojik ele alınışı ortak özelliklerden oluşmaktadır (Kiguwa, 2019).

Feminizmin tarihi kimi kaynaklarda dört dalga, kimindeyse üç dalga şeklinde anlatılmaktadır ve ilk dalganın ne zaman başladığıyla ilgili farklı tarihlendirmeler söz konusudur. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları (Giddens, 2017), 1830-1900 arası (Brence, 2019) veya Danovan (2016)'nın *Feminist Teori* adlı kitabında 18. Yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları olarak tarihlendirilir. Danovan (2016) feminist tarihlendirmede “dalga” kavramının kullanımını çok da doğru bulmaz çünkü 15, 16 ve 17. Yüzyıllarda, yani Rönesans döneminde de feminist çalışmaların olduğunu ve bugün feministlerin ilgilendikleri birçok konuyu o dönemlerde de kadınların ele aldığını adil bir eğitim, onurlu ve rasyonel öznel olarak saygın bir mertebe talep ettiklerini aktarır. Rönesans dönemindeki feminist çalışmaların tutarlı bir felsefe veya harekete dönüşmemesinden dolayı Aydınlanma sonrası gelişen hareketlilik, ilk dalga olarak nitelendirilir (Burkett ve Brunell, 2020).

İlk dalgayla feminist hareket, cinsiyet ayırımı gözetmeksizin eşit oy kullanma hakkı, eşit eğitim olanakları, kamusal haklar yani erkeklerle eşit bir seviye için çabalamış ve yirminci yüzyılın ortalarında bu dalga tamamlanmıştır (Giddens, 2017). İkinci dalga 1960 ve 1980 yılları arasında gelişmiştir. Feminizm bu yıllarda hem kuramsal hem de eylem alanında çok şey başarmış, örgütlenmiş ve kurumsallaşmıştır (Donovan, 2016). Bu yıllarda feminizm, gay ve lezbiyen hakları, siyahi ve öğrenci

hareketleriyle, engelli insanları da bu harekete dâhil eden geniş bir perspektife sahiptir (Giddens, 2017). İlk dalga hukuk önünde eşit liberal ve politik ideallere odaklanırken ikinci dalga değişim için daha radikal bir hareket olmuştur.

Üçüncü dalga 1990 yılında başlayıp yirmi birinci yüzyılın ilk dönemlerine dek sürmüştür (Giddens, 2017). Üçüncü dalga, ikinci dalgadan daha fazla çeşitliliği barındırmaktadır ve ikinci dalganın tüm azınlıkları kapsamadığı yönündeki anlayışa karşılık gelişmiştir, fakat her ne kadar ikinci dalganın eksikliği görüşüyle oluşsa da üçüncü dalganın gelişimine ikinci dalga öncülük etmiştir. Bu yeni kuşak öncekilerden daha az düzenli ve öngörülebilir bir dünyada büyümüş, daha fazla çeşitlilik ve farklılıkları benimsemiştir (A.g.e.).

İlk dalga liberal, ikinci radikal (kadın merkezli) ve üçüncü postmodernist, çok kültürlülük anlayışıyla feminist teori daha çok spesifikleşmiş, kadınlar arasındaki farklılıklara daha çok dikkat etmiştir. Dördüncü dalgaysa 2008’den günümüze dek süren bir dönemi karşılar (Brence, 2019). Danovan (2016) dördüncü diye adlandırılan dalganın aslında “geçmiş feminizmin çok daha güçlü biçimde canlanması ve yeniden formüle edilmesi anlamına” geldiğini belirtir. Giddens (2017), Darity (2008) gibi kaynaklar dördüncü dalgadan bahsetmez, üçüncü dalga ve sonrası diye sonlandırırlar.

Zamanla çeşitli feminist yaklaşımlar gelişmiştir. Bunlar arasında en fazla öne çıkanlar liberal, radikal, Marksist, sosyalist ve siyah feminizmdir. Bu yaklaşımları birbirinden ayıran temel fark, iktidardaki farklı sosyal yapıların, baskıdan sorumlu tutulma dereceleri üzerinedir (Darity, 2008). **Liberal feminizm** ki en yaygın yaklaşım budur, cinsiyet farklılıklarının olduğunu kabul eder, fakat sosyal, yasal ve ekonomik fırsatların cinsiyet ayırımı gözetmeksizin, eşit olması gerektiğini savunur. **Radikal feminizm**, Yeni Sol’un ideallerinden ve 1960’ların sonlarında kadınların özgürlük hareketinden doğmuştur. Bu yaklaşıma göre, erkekler kadınların hakkını gasp etmekte ve yaşanan eşitsizliğe onlar neden olmaktadır. Bu nedenle, ataerkil sosyal yapı değişmelidir. Radikal feminizm terimi kültürel, lezbiyen ve devrimci feminizm de dâhil, birçok farklı gurubu temsil eder (2008). **Marksist feministler**, kadınların yaşadığı baskının temel sebebinin kapitalizmin üretim yöntemlerinin getirdiği tabakalaşma olduğunu, kadınların hem iş hayatında hem de medeni alanda

özgürleşmeleri için kapitalizmin yok edilmesi gerektiğini savunurlar (Darity, 2008). Marksizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sosyal sınıf eşitsizliğinin yan ürünü olduğunu ve kapitalizmin sosyalizme dönüşmesiyle kadınların sorunlarının otomatik olarak çözüleceğini iddia eder (Chafetz, 2006). **Sosyalist feministlerse** liberal feminizmin bireysel haklara vurgusunun aksine geniş çerçevede toplumdaki sosyal haklara vurgu yaparlar (Darity, 2008). Son olarak **siyah feminizm**, orta sınıf beyaz kadınların feminizmin her çalışmasında yer alması, onların deneyimlerine odaklanılmasını eleştirir, farklı renk ve ırktaki kadınların seslerinin duyurulmadığını savunarak, çeşitliliği temsil ederler (Giddens, 2017). Darity ‘nin (2008) Gamson ve Moon’dan (2004) aktardığı kadarıyla queer teorisi çoklu kimliklerden bahsetmeye başlamadan çok önce, siyah feministler ırk, cinsiyet, sınıf ve cinsel baskılarla ilgili kesişimsel¹¹ bir analiz geliştirmiş ve 1980’lerden bu yana, kesişimsel analizin bu alandaki kullanımı artmıştır.

Kadınların özgürleşme hareketinin bazı aşamalarında lezbiyenlik, erkek egemenliğinden kurtulmanın, bağımsızlığın nihai ifadesi ve kendini gerçekleştirmenin bir parçası olarak görülmüştür (Reiter, 1989). Bunun sonucunda Butler (2014) *Cinsiyet Belası* kitabında 1980’lerde pek çok feministin, lezbiyenliğin feminizm ile lezbiyen-feminizm birlikteliğinde bulunduğunu farz ettiklerini belirtip lezbiyen pratiğin feminist kuramın temsili olduğu fikrine karşı çıkar. Lezbiyenliğin, kadın olmanın önemini temsil etmediğini, dişiliği kutsamadığını, kadınmerkezli bir dünya hedeflemediğini ve bir dizi siyasi kanının erotik ifadesi olmadığını belirtir. Butler (J. 2014), feminizmin belli toplumsal cinsiyet ifadelerini idealleştirip yeni hiyerarşi ve dışlama biçimleri üretmemeye ve kimi toplumsal cinsiyetleri yanlış, diğerleriniyse doğru sayma eğilimine dikkat etmesi gerektiğini belirterek, eleştiri getirir.

Feminizm olarak adlandırılan kadın çalışmaları, sadece kadınların yaşam şartları ve onlara destek olmak için yapılan çalışmalar değil, aynı zamanda ister kadın, ister erkek olsun, cinsiyetin kendisini analiz edilecek merkezi bir konuma alıp geniş bir

¹¹ Kesişimsellik (Intersectionality): Bu kavram ABD’deki etnik ve azınlık durumundaki kadınların, ırk ayrımcılığı deneyimleri sonucunda oluşmuştur. Sosyal kategoriler ve sistemler arasındaki bağlantıları ve karşılıklı bağımlılıkları incelemek için dilsel ve zihinsel bir eleştirel inceleme sağlar (Atewologun, 2018). Örneğin bir siyahi kadının çalışma ortamında etnik kökenine, cinsel yönelimine veya toplumsal statüsüne bağlı olarak farklı deneyimlerinin teorik açılımlarını sunar.

çerçevede politik ve entelektüel faaliyeti amaçlamıştır (Abelove ve diğerleri, 1993). Fakat şunu unutmamak gerek ki cinsiyet ile ilgili tüm yapılan araştırmalar, yaklaşım ve yönelimler feminist olarak da değerlendirilemez (Kiguwa, 2019). Özellikle radikal feminizmle birlikte Butler'ın (J. 2014) yukarıdaki ifadesi ve Reiter'in (1989) belirttiği gibi psikolojik ve cinsel açıdan heteroseksüel kimliğe sahip olup kendisini heteroseksül olarak ifade eden kişilerin, politik sebeplerle lezbiyen veya gay olarak kendilerini etiketledikleri durumlar böyle bir yanılgı oluşturmuştur. Tüm feminist teoriler dikkatinin büyük kısmını toplumsal cinsiyete odaklasa da bir cinsiyet teorisini üç özellik feminist yapar: Bir, cinsiyet düzenlemelerine özgü eşitsizliklere, türlere ve çelişiklere odaklanmak; iki, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin değişmez değil, değişebilir sosyal yaratımlar olduğunu varsaymak; üç, toplumların normatif kurallarını cinsiyetlere göre eşit düzenlemeleri gerektiği fikridir (Chafetz, 2006). Feminist çalışmalar, toplumsal cinsiyetin küreselleşme süreçlerinde bir iktidar alanı olarak nasıl işlediğini, toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini doğallaştıran ve normalleştiren mekanizmayı, ırk ve cinsiyetçi güç ilişkilerini görünür kılarak yeni analitik araçlar geliştirir. (Hawkesworth, 2006). Bunun sonucunda lezbiyen /gay çalışmaları 1960 ve 1970'lerde insan hakları ve kadın hakları hareketlerinin akademideki ilk çalışmalarını takip eder ve aynı dönemde bu konuda da çalışmalar başlar (Karen E. Lovaas, John P. Elia, Gust A. Yep, 2006).

Kısaca LGBT çalışmalarındaki hareketin tarihsel gelişimine bakılacak olursa aslında homoseksüel bireylerin varlığı, insanlık tarihi kadar eskiye dayanır (Crompton, 2004, s. xi-xv) ve tüm toplumlarda görülebilen bir durumdur (Seidman, 2014). Fakat bunun kişisel boyutta ve insani olarak tanımlanmaya çalışıldığı ilk dönemler on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başlarıdır. İkinci dünya savaşıyla birlikte homoseksüellik tıp, psikiyatri ve bilimsel alanların küçük bir kısmıyla sınırlıdır. 1960 ve 1970'lerde bilim insanları homoseksüelliği doğal ve evrensel bir hadise olarak görene dek hastalık ve anormallik olarak görülmüş, bunun kaynağı ve sebebi araştırılmıştır. 1960 ve 70'lerden sonra hangi koşulların bu yönelimi ortaya çıkarıp bir kimliğe dönüştürdüğüne dair yeni sorular sorulmuş, Amerika ve Avrupa'da 1970 ve 1980'lerde lezbiyen ve gay hareketleriyle bağlantısı olan bilim insanları arasında sosyal inşa görüşü yaygınlaşmıştır. 1980'lerde yoğun akademik çalışmalar sonucunda homoseksüellik teması şekillendirilir ve bir homoseksüel azınlık fikri oluşturulur. 1990'larda lezbiyen/gay çalışmaları okullarda ve üniversitelerde işlenen

meşru bir konu haline gelir (Seidman, 2014). Bu gelişmelerle birlikte eşcinsel erkek ve kadınlar politik olarak daha güçlü ve daha görünür hale gelip kabul edilmek ve onaylanmak için mücadele ederler (Reiter, 1989).

Lezbiyen/gay çalışmaları, özellikle cinsel anlamların kültürel üretimi, yayılımı ve değişiklikleri üzerinde durmuş ve birçok farklı toplumda, yazılı cinsel anlamları, cinsiyet söylemleri ve uygulamalarını deşifre etmeye çalışmıştır (Abelove ve diğerleri, 1993). LGBT çalışmaları bireylerin cinsel özgürlük, kişisel özgürlük, itibar, eşitlik ve insani haklarına dair bilgilendirmenin yanında; homofobi ve heteroseksizme karşı direnç ideolojik ve kurumsal uygulamalardaki imtiyaza siyasi ve kültürel bir muhalefetle karşı koymuştur. Kadın çalışmalarında olduğu gibi, lezbiyen/gay çalışmaları da muhalif bir yapıya sahiptir (A.g.e.).

2.2.3. Queer Teori

Queer "tuhaf", "acayip" manasında LGBT bireyler için kullanılan aşağılayıcı, homofobik bir istismar terimken zamanla eşcinsel ve trans bireyler tarafından sahiplenilerek olumlu bir anlam kazanmıştır (Butler J. , 2014). Queer teorisi cinsiyet ve cinsellikle ilgili geleneksel anlayışları aşmaya ve heteroseksüellik ile homoseksüellik arasındaki sınırı bozmaya çalışır (Barber ve Hidalgo, 2020). Bazen cinsel kimlikleri bazen de geleneksel lezbiyen/gay çalışmalarından ortaya çıkan yeni bir teorik modeli tanımlamak için kullanılmaktadır (Jagose, 1996).

Queer, LGBTIQ+ bireylerin tamamını temsil eden bir şemsiye kavramdır (Barber ve Hidalgo, 2020). Bazı fertler kendilerini kadın/erkek veya kadınsı/erkeksi olarak tanımlamazlar, bu durum belirsizlik ifadesi olan “Q (questioning)” veya “+” işaretiyle ifade edilir ve çeşitli cinsel yönelim ve kimlikler anlamına gelmektedir (Barber ve Hidalgo, 2020; Greens, 2020). Bu kişilerin cinsiyet ve cinsellik tanımları, biyolojik ve toplumsal cinsiyet tanımlarıyla uyuşmaz (Barber ve Hidalgo, 2020). Queer, bu gibi belirsiz gruplar için de kısaca kullanılan bir ifade biçimidir. Queer teorisi lezbiyen/gay çalışmalarından türemiş ve kimlik konusuna daha fazla yoğunlaşmıştır (Seidman, 2014).

Bu teorinin fikri alt yapısıysa yirminci yüzyılın ikinci yarısında Louis Althusser (1971), Sigmund Freud (1940), Ferdinand de Saussure (1916) ve Michel Foucault (1981) gibi teorisyenlerin “kimliği” radikal bir şekilde sorunsallaştırmasıyla başlar. Althusser, özgür özneler olarak var olmadığımızı aksine ideolojiyle iç içe geçmiş özneler olduğumuzu belirtir (Jagose, 1996). Bu düşünce sonucunda kimlik politikaları kapsamlı bir şekilde incelenmeyi gerektirmiş, ideolojilerin bireyleri toplumda konumlandırmakla kalmadığı onların aidiyet duygusunu da oluşturduğu düşünülmüştür. Freud’un bilinçdışı teorisiye öznenin kararlı ve tutarlı olduğu fikrini zorlaştırmış, özneliği benliğin önemli bir özelliği değil onun dışından kaynaklanan, öğrenilmesi gereken bir şey olarak tanımlamıştır. Saussure, kişisel, özel ve iç benliğe dair düşüncelerimizin dil yoluyla oluşturulduğunu iddia etmiş ve sonuç olarak bu düşünürler queer teorisinin ortaya çıktığı postyapısal bağlamı oluşturmuştur (Jagose, 1996).

Postyapısalcı kimliğin geçici ve koşullu olarak temellendirilmesinin sonucunda, kimlik kategorilerinin siyasi temsiliyetinin sınırlı oluşuna dair artan farkındalık, queerin yeni bir kişisel kimlik ve siyasi organizasyon biçimi olarak ortaya çıkmasını sağlar (Jagose, 1996). Queer teorisi başlangıçta LGBT çalışmalarından türemişse de bu iki yaklaşım arasında özellikle de cinsel kimlik politikaları hakkında farklı görüşler vardır (Lovaas vd. 2006). Lezbiyen/gay çalışmaları, cinsel kimliğin istikrarını/sabitliğini vurgularken queer teori sabit cinsel kimlik anlayışını istikrarsızlaştırıp yapı sökülmesine uğratar ve eşcinsel çalışmalardan daha radikaldir (Karen E. Lovaas, John P. Elia, Gust A. Yep, 2006). Nitekim her iki görüşün ortak yönleri ise şu şekildedir: Her ikisi de 20. yüzyılın ortalarında toplumsal hareketler, özellikle feminizmin ikinci dalgası ve eşcinsel kurtuluş hareketiyle bağlantılıdır. Anlamların öznel inşası için nitel yaklaşımlar kullanmış, araştırmalarını siyasetle ilişkilendirip heteronormatif cinsiyet ve cinsel normlara uymayan azınlıkları, baskı ve önyargılardan kurtarmaya çalışmıştır (A.g.e.).

Queer teorisinin başlangıç noktasında, geleneksel sosyolojik fikirlerden kopmak ve teorik olarak cinsiyeti cinsellikten tamamen ayırmanın mümkün olduğu fikri yatmaktadır (Giddens, 2017). Özellikle queer teorisyenleri (Butler, J. 1990; Foucault, 1978) cinsiyet ve cinsellikle birlikte gelen diğer tüm terimlerin nesnel gerçekliğe veya doğal bir şeye atıfta bulunmak yerine, belirli bir söylem

oluşturduğunu ve kimlik kavramının da sosyalleştirici ajanlar tarafından göreceli olarak sabitlendiği veya tahsis edildiğini iddia ederler. Bunun kanıtı olarak, günümüzde gay bir bireyle kurulan homoseksüel aidiyet fikrinin on sekizinci yüzyılda baskın bir söylem olmadığı için mevcut olmadığını, aidiyet fikrinin bir tıp söylemine dönüşmesiyle birlikte gay bir aidiyetin tahayyülünün mümkün olduğunu öne sürer, aidiyetin çeşitli, sabit olmayan ve sürekli değişebilen bir konu olduğunu iddia ederler (Giddens, 2017).

Teorinin analitik çerçevesi aynı zamanda çapraz giyinme, interseksüellik, belirsiz cinsiyetler ve cinsiyet ameliyatlarını da kapsar. Genel olarak queer çalışmaları, kromozomal cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel arzu arasındaki sözde istikrarlı ilişkilerin tutarsızlıklarına odaklanır. Kadın ve erkek gibi üzerinde şaibenin olmadığı cinselliklerin dahi doğal olmadığını ispatlamaya çalışır (Jagose, 1996). Kavramsal olarak edebiyat, sanat ve beşeri bilimlerdeki postmodernist ve postyapısalcı görüşe daha yakındır (Lovaas vd. 2006). Özellikle biyolojik determinizm ve özcülüğe karşı postmodernist eleştiriden yararlanır, cinsiyet ve cinsellikte öz-düşünsel bir anlayışı vurgular (A.g.e.). Queer çalışmaları kimlik ve cinsiyet konularının dışında milliyetçilik, sömürgecilik ve küreselleşme konularını da ele almakta ve güncel konularla sürekli kendini yenilemektedir (Darity, 2008).

Fransız sosyal teorisyen Foucault (1981), baskın cinsel kimlik anlayışlarının doğallığını bozmakla Althusser (1971), Freud (1940) ve Saussure'e (1916) oranla daha çok meşgul olmuş ve onun bu çalışmaları önce lezbiyen/gay, daha sonra queer hareketinin gelişimine kaynaklık etmiştir (Jagose, 1996). Ona göre marjinal cinsel kimlikler sadece iktidar operasyonlarının kurbanı değildir aksine onlar tarafından üretilirler. Bunun sonucunda iktidarın olduğu yerde, direnişin de olacağını belirterek söylemler ve stratejiler arasındaki ilişkiyi açıklarken tek bir söylemin muhalif amaçlar için stratejik olarak nasıl kullanılabileceğine örnek olarak eşcinsellik kategorisini verir. Çeşitli kimliklerin, karşı söylemle güç ve direniş yapılarına karşı ontolojik görünürlüğünü arttırdığını ifade eder. Her ne kadar böyle bir etkinin var olduğunu savunsa da Foucault, daha önce reddedilen ve susturulan lezbiyen/gay kimliklerini ve cinselliklerini dile getirmenin iktidara meydan okumak ve dönüştürücü bir etki yaratmak olduğuna dair özgürlükçü güveni sorgular (Jagose, 1996).

Foucault'nun bu çelişkili sorgulamalarının aksine Butler (2014), toplumsal cinsiyet normlarının (ideal iki biçimcilik, bedenlerin heteroseksüel tamamlayıcılığı, uygun ve uygunsuz erillik ile dişillik idealleri ve hükümlanlığı) neyin idrak edilebilir bir biçimde insan olup neyin olmayacağını, neyin "gerçek" addedilip neyin edilmeyeceğini belirlediğini ve bedenlerin meşru ifade kazanabilecekleri ontolojik alanı oluşturduğunu belirterek bu meşruiyetin yanlış, gerçekdışı ve idrak edilemez addedilmiş olan bedenleri de kapsayacak şekilde genişletilmesinde ısrar eder. Butler bu ifadeleriyle toplumsal cinsiyetin ve biyolojinin olumsuz bir kader olmaması için toplumsal cinsiyetin nasıl üretildiğini ve yeniden üretilebileceğini sorgular, tortulaşmış ve şeyleştirilmiş toplumsal cinsiyet "gerçekliği" alanının farklı, üstelik daha az şiddet içeren bir şekilde yeniden kurulabileceğini ifade eder.

Butler (2014) Simone de Beauvoir'un (1949) "kişi kadın doğmaz, kadın olur," sözünden yola çıkarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hakkında detaylı bir açıklamaya girer. Cinsiyet toplumsal cinsiyete sınırlama getirmiyorsa yani kişi doğduktan sonra cinsiyetini ediniyorsa bu demektir ki belki de cinsiyetin görünürdeki ikiliğine karşılık toplumsal cinsiyetler, yani cinsiyetli bedeni kültürel olarak yorumlamanın farklı yolları da vardır der. "Toplumsal cinsiyet kişinin -ola- gelmeyip- dönüştüğü bir şeyse varılacak bir diğer sonuç toplumsal cinsiyetin kendisinin bir tür oluş süreci veya etkinlik olduğudur." Yani durağan bir kültürel işaret olarak değil kesintisiz ve tekrarlanan eylem olarak anlaşılmalıdır, der (Butler J. , 2014). Butler'ın bu ifadeleri Derrida'nın şu sözlerini hatırlatır "anlamanın anlamı sonsuz imadır, gösterenin gösterilene sonu nereye varacağı belirsiz bir şekilde yaptığı göndermedir" (Akt: Best ve Kellner, 2016). Yani hakikat bilinemez ve cinsiyet kabulleri de değişmez bir hakikat olarak kabul edilemez ve sürekli değişebilecek bir durumdur ki bu ifade de performativite kavramının temelini oluşturur.

Butler (2014, s. 20-21) performativite kavramıyla toplumsal cinsiyet kavramına şu şekilde açıklama getirir:

Toplumsal cinsiyetin performatif olduğu görüşüyle, toplumsal cinsiyetin iç özü addettiğimiz şeyin süregiden bir dizi edim üzerinden üretildiğini, bedenin toplumsal cinsiyetli stilizasyonu ile ortaya konduğunu göstermeye çalışıyordum. Kendimizdeki bir 'iç' özellik sandığımız şey aslında beklentiyle ve belli bazı bedensel eylemler üzerinden ürettiğimiz

bir şeydir, en uç anlamıyla, doğallaştırılmış bedensel hareketlerin halüsinojen etkisidir. ...Ruhun tüm iç âleminin bir dizi stilize edimin sonucundan ibaret olduğunu söyleyemem, fakat halen ruh dünyasının 'içselliğini' hiç sorgulamadan var kabul etmenin kayda değer bir kuramsal hata olduğu fikrindeyim.

Butler'ın (2014) Monique Wittig'den yaptığı alıntı ve Foucault'nun *Cinselliğin Tarihi* (2018) adlı kitabında değindiği bedenlerinin erkek ve dişi olarak ikiye ayrılmasının tek sebebi olarak heteroseksüelliğin ekonomik ihtiyaçları karşılaması ve heteroseksüellik kurumuna doğal bir görünüm vermesi olduğunu, kapitalizmin bedenleri kontrolü altına alarak üretim aygıtına sokup, nüfus olaylarını ekonomik süreçlere göre ayarlandığını ve bununla ekonomiyi güvence altına alındığını belirtirler (Butler, 2014; Foucault, 2018). Dolayısıyla Wittig'e göre "cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında herhangi bir ayrım yoktur; zaten 'cinsiyet' kategorisinin kendisi toplumsal cinsiyetli bir kategoridir, tümüyle bir siyasi yatırım alanıdır, doğallaştırılmıştır ama doğal değildir" (Akt: Butler, 2014). Sonuç olarak toplumsal cinsiyetin iç hakikati bir uydurma ve hakiki toplumsal cinsiyet denen şeyse bedenlerin yüzeyine kurulan ve işlenen bir fantezi ve toplumsal cinsiyetlerinse ne hakiki ne de sahte oldukları daha ziyade birincil ve istikrarlı kimliğe dair bir söylemin hakikat etkileri olduğu ifade edilir.

Teorisyenlerinin bu düşüncelerine karşılık bu teori Güneydoğu Asya veya Latin Amerika gibi bağlamlarda cinsellik ve toplumsal cinsiyeti queer olarak tanımlamanın cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyetin batılı olmayan bağlamlarda marjinalleştirilip yanlış yorumlanmasına neden olabilmektedir (Barber ve Hidalgo, 2020). Queer teorisi batı cinsellik ve cinsiyet tarihine karşı geliştirilmiştir ve ikili cinsiyet anlayışına karşı çıkar, fakat aynı ikili cinsiyete karşı çıkma durumu farklı kültürel bağlamlarda aynı temele dayanmadığından, farklı sonuçlar verebilmektedir. Sonuç olarak queer teorisine getirilen en yaygın eleştiriler maskülenliğin, cinsiyet açısından tarafsız olan queerin merkezine yeniden yerleştirilip yerleştirilmediği, yirminci yüzyılda baskın cinsiyet sistemlerine getirdiği yapı bozumunun batının maddi koşullarını göz ardı edip etmediği, daha önce göz ardı edilmiş bir eşcinsel talebi kopyalayıp kopyalamadığı ve temsil ettiği çeşitliliğin sınırsız oluşu nedeniyle lezbiyen ve gay çalışmalarından daha az ilerici olduğu yönündedir (Jagose, 1996). Son olarak bu teorinin hiçbir şekilde özgün bir hareket olmadığı, 1990'larda gelişse de başlangıcını daha erken tarihlendirme eğilimiyle, onun yeni ve radikal bir model

değil, zaten var olan bilgileri içine alan çelişkili bir figür olduğu ifade edilir. Jagose (1996) queerin ilerici veya gerici olmadığını, fakat sabit bir değer olamayacağını ifade eder. Nitekim bu teorinin postyapısal özelliği zaten böyle bir duruma olanak tanımamakta ve Butler da (2014) queerin tam anlamıyla tanımlanmasının onu queerlikten çıkaracağını söyleyerek bunu desteklemektedir.

Sonuç itibarıyla postmodern bağlamda Netflix'te LGBTIQ+ söylemlerinin eleştirel söylem analiziyle inceleneceği bu çalışmada, metinler arası bir inceleme gerçekleştirmek için şimdiye dek postmodern teoriden queer teoriye yaşanan disiplinler arası etkileşim ve kronolojik gelişmeler aktarılmıştır. İncelemeler sonucunda postmodernin çok seslilik, farklılık ve marjinallik söylemlerinin bu teorilerin gelişimi için alan oluşturduğu, aynı zamanda postyapısal eleştirinin bu teorilere etkisi, özellikle de queer teorisine kaynaklık ettiği görülmüştür. Bu çalışmada postmodern teoriyle birlikte feminist teori, LGBT çalışmaları ve queer teorisinin birlikte alınmasının nedeniyse eleştirel söylem analizinin metinler arası bir çalışma gerektirmesi ve bunun için gelişim aşamasında teorilerin birbirleri üzerindeki etkileşimlerini açığa çıkarmak ve yaşanan değişimlerin söylemler üzerindeki etkisini tanımlayabilmek içindir. Bir sonraki başlık bu tezin literatüre sağlayacağı katkıyı netleştirmek için bu alanda yapılmış çalışmaların literatür taraması üzerine olacaktır.

BÖLÜM III

LİTERATÜR TARAMSI

Bu bölümde LGBTIQ+ temsilleriyle ilgili literatürde yer alan üç yüksek lisans, bir doktora tezi ve iki makalenin analizi yapılmış, bu analiz sonucunda dünyada ve Türkiye’de LGBTIQ+ temsillerinin ve Netflix platformunun nasıl ele alındığı hangi sonuçlara ulaşıldığı aktarılmıştır.

3. İlgili Araştırmalar

Türkiye’de LGBTIQ+ temsilleriyle ilgili yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde, sınırlı sayıda olmakla birlikte, genellikle sosyoloji alanında yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Medya alanında yapılan ‘Yazılı Basında Lgbt Temsili (Aşçı, 2013) başlıklı bir “tez” çalışmasında, 2006 ve 2012 yılları arasında, onur etkinliklerini kapsayan süreçte, Türkiye’de ve Amerika birleşik devletlerinde yayınlanan gazeteler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de Lgbt haberleri, Amerika’ya nispeten daha sınırlı ve derinliksiz bulunmuştur. Lgbt’li bireyler Amerika’da desteklenmesi gereken kişiler olarak sunulurken Türkiye’de daha yüzeysel ve marjinal guruplarla özdeşleştirildiği sonucuna varılmıştır. Türk basınında LGBT bireylerin cinsel yönelimleri nedeniyle haberlerin öznesi ve metalaştırılmış bir eğlence nesnesi olarak yansıtıldığı, yabancı basındaysa ciddi haberlerin içerisinde, saygınlık kazanmış kişiler tarafından desteklenen bireyler olarak sunulduğu belirtilir. Her iki ülkede de yapılan haberlerin heteroseksüel kişiler tarafından yapıldığı ve daha demokratik bir zeminin gerekliliği vurgulanmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda Türkiye’de iletişim ve medya alanında yapılan çalışmaların hiçbirinde, Postmoden bağlamda Netflix’te LGBTIQ+ temsillerini inceleyen olmamıştır.

Dünya genelinde yapılan akademik çalışmalarda, Netflix dizileri üzerine daha fazla inceleme bulunmaktadır. Bu çalışmalardan iki yüksek lisans, bir doktora tezi ve iki makale incelenmiş ve özellikle *Orange Is the New Black* dizisi üzerine çalışmalar yapıldığı gözlemlenmiştir. Dizi içeriği nedeniyle LGBTIQ+ çalışmalarında dikkatleri

üzerine çekmiştir. Bu çalışmalardan biri Michael Chavez'e (2015) ait bir tez çalışması, diğeri Katerina Symes'e (2016) ait bir makale ve üçüncüsü ise Cristina Zubizarreta'a (2018) ait bir diğerk makaledir. Bu üç çalışmanın Netflix'in orijinal dizisi *Orange Is the New Black* dizisine dair sonuçları şöyledir:

Michael Chavez (2015) ırk, cinsellik ve cinsiyet üzerine yaptığı çalışmasında *Orange Is the New Black* dizisinde, azınlık gruplarına ait kadın temsillerinin başka dizilere ve filmlere oranla daha fazla olduğunu, fakat bunun çoğunlukla olumlu olmadığını, basmakalıp temsillerin yinelendiğini ifade etmiştir. Ana karakterin beyaz olduğunu ve azınlıkların yine bir beyaz karakterin perspektifinden anlatıldığını, dolayısıyla azınlıkların bağımsız temsillerinin gerekliliğini iddia edip, diziyi eleştirmiştir. Serano (2007), genellikle transseksüellerin medyada makyaj ve modayla ilişkilendirildiğini, kadınların hapisanede yaşadıkları cinsel saldırı ve zorlamaların ciddiyetinin küçümsendiğini ortaya koyar (Akt. Chavez, 2015). Chavez (2015) Televizyonda ve akademik araştırmalarda, genellikle erkeklerin deneyimlerine dair çalışmalar yapıldığı için bu dizinin kadın merkezli oluşunun olumlu, fakat LGBT bireylerin suçlu veya suç mağduru klişesini yinelediği için de problemli olduğunu belirtir. Çalışmayı yaptığı zaman diliminde, televizyondaki LGBT temsillerinin alay ve onarım arasında bir yerde olduğunu, gerekli saygı çerçevesinin yeterli gelişimini tamamlamadığını söyler. Chavez bir televizyon dizisi olmamasına rağmen 50 milyon takipçisi, izleyicilerinden ve medyadan büyük ilgi görüyor oluşu nedeniyle *Orange Is the New Black* dizisini seçtiğini belirtmiştir. Diğerk bir nedeninse bir dizi olarak, analiz için fazlaca veri sağladığını belirtir.

Syme (2016), makalesinde dizinin queer temsilleri üzerinde durmuştur. Karakterlerin her ne kadar heteronormatif temsiline olduğunu düşünülse de esasen queer cinselliği ile iletişime girilmesinin potansiyel olarak dönüştürücü etkisinin olduğunu; normatif toplumsal cinsiyet ve cinsellik kategorilerini altüst etmekle kalmayıp, aynı zamanda ilk defa eşcinsel ilişki arzusu yaşayanlarda dönüştürücü etkisinin olacağını ifade etmiştir. Dizinin belirli bir izleyici kitlesine hitap ediyor oluşunun, televizyon alanında değişikliğin arttığını gösteren olumlu bir iş olduğunu, fakat queer içeriğinin popülerleştirilmesininse bir gerilime neden olduğunu söyler. Dizideki temsil çeşitliliğinin, queer yaşamının görünürlüğünü artırma çabalarını gösterdiğini fakat televizyon endüstrisinin gelişen queer piyasasından para kazanmaya çalışıp bir araç

olarak diziye kullandığına dair de geniş ölçüde eleştirilerin bulunduğunu (Danae Clark 1993; Amy Gluckman ve Betsy Reed 1997; Rosemary Hennessy 1995, 2000), belirtir (Syme, 2016). Dizinin marjinalleştirilmiş kimliklerin görünürlüğünü arttırabildiği gibi; çift taraflı yorumlanabilmesi nedeniyle de heteroseksist, belirli tiplere dayanan anlayışı arttırdığına dair yorumların da yapılabileceğini belirtir.

Son olarak Zubizarreta (2018) ise makalesinde; dizinin alternatif cinsellik ve cinsiyet kimliklerini normalleştirmek için etkili bir içeriğinin olduğunu, izleyicileri ikili cinsel ilişki algısının dışında, farklı seçeneklerin olabileceğine dair düşünmeye sevk ettiğini belirtir. 1970’ten önce televizyonda neredeyse hiç eşcinsel karakterin bulunmadığını ve bu durumun 1997 yılında *The Puppy Episode*’ın yayınlanması ve programda Ellen’in lezbiyen olduğunu açıklamasıyla birlikte, yapımcıların queer karakterleri daha yüksek oranda yapımlara dâhil etmeye başladığını aktarır. Özellikle de *Orange Is the New Black* dizisinin yaş, yetenek, din, sosyoekonomik durum, eğitim, etnik köken, sayısız alternatif cinsel ve cinsiyet kimliği tasvirinde devrim yarattığı görüşündedir. Diziye iki eleştiri getirir, bir beyazların perspektifinden sunulması, iki televizyonda “gay bireylerin filmin sonunda öldürülmesi” klişeleşmeye katkı sağlayabileceğini düşündüğü için LGBTIQ+ karakterlerinin dizide öldürülmemesi gerektiğini ifade eder ve eleştirir.

İncelemiş olduğum *Orange Is the New Black* dizisine ilişkin bu üç araştırmanın dışında, LGBTIQ+ temsilleriyle ilgili başka bir çalışmaysa konuya ekonomik boyuttan bakan Wan-Hsiu Sunny Tsai’nin (2006) doktora tez çalışmasıdır. Tsai, GLBT tüketicilerinin, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki eşcinsel reklamcılık ve eşcinsel pazarlamacılıkla olan etkileşimini incelemiştir. Tsai, çalışmasında eşcinsel reklamların yoğun biçimde lüks otomobil, moda, alkol, seyahat ve finansal hizmetler kategorilerinde yoğunlaştığını ve bunun sonucunda da bir yaşam tarzı ve tüketim odaklı eşcinsel kültürünün tanımlandığını belirtir. Reklamların, eşcinselliği metalaştırışı ve yoğun cinselleştirme unsurları taşıdığını tespit eder. Eşcinsel tüketici kültürünün gelişiminin, asimilasyonist bir yapıda olduğunu ortaya koyar. Çoğu eşcinsel katılımcısından elde ettiği gözleme dayanarak, eşcinsel pazarlama ve reklamcılığın gelişimini memnuniyetle karşıladıklarını aktarır. Yapılan çoğu eşcinsel ankette “GLBT kişilerini reklamlarda görmek ister misiniz?” veya “Eşcinsel dostu işletmeyi destekler misiniz?” gibi basitleştirilmiş sorulardan öteye geçildiğinde

GLBT bireylerinin verdiği cevapların, ABD’de eşcinselliğın tanımlanmasında yaşanan gerilimi ortaya koyduğunu aktarır.

Yaptığı araştırmada katılımcıların eşcinsel reklam metinleri hakkındaki yorumlarının, reklam tüketiminde “politik” boyutu ortaya çıkardığını, pazarlamacıların sadece işle ilgili olduğunu iddia etmesine rağmen GLBT tüketici algılarının bunun tersini gösterdiğini, reklamların farkındalığı artırma, görünürlüğe katkı sağlama ve ana akımın bakış açısını değıştirme gibi politik okumalarla, yüksek oranda siyasallaştığını ifade eder. Hatta bu kitleler için reklamlarda yer almak, televizyon şovlarında yer almaktan daha fazla politik anlam taşır. Çünkü genellikle reklamların Birleşik Amerika’dan alınan resmi bir onay olarak görüldüğünü belirtir.

Tsai, birçok katılımcısının eşcinsel dolarının eşcinsel oylara dönüşen dolaylı bir etkinlik olduğunu savunduklarını ve tüm kusurlarına rağmen eşcinsel reklamcılığın ana akım kültürünü yavaş ve nazıkçe sosyal kabule olumlu yönde ittiğini düşündüklerini ekler. Tsai’nin Sender’den (2004) aktardığı bir nokta da önem taşır. Sender’a göre, eşcinsel tüketici kültürünün GLBT kişilerini istemeden veya zorla maruz bırakan bir pazar sekmendi olmadığını, azınlık kimliğini, baskın sosyal uygulamalara ve Amerikan vatandaşı kimliğine dâhil etmeyi amaçlayan kolektif bir eylem olduğunu belirtir. Çalışmanın sonunda Tsai, iki ana sonuca ulaşır: İlki, hem reklam sahasında hem de GLBT tüketicilerinin yorumlarında egemen bir manipölasyonun olduğunu, gay reklam metinlerini okurken özgün olmayan bir söylemle katılımcıların metinleri normalize ettiklerini, diğeri bir deyişle gay ve lezbiyen “onlar da herkes gibi” imajını, yani kendi algılarını heteroseksüelleştirdiklerini belirtir; ikincisi, tüketici tercihlerinin politik bir aktiviteye benzediğini, tüketici aidiyetinin Amerikan vatandaşlığıyla çakıştığını ve gay tüketici kültürünün inşasının politikayla yüklü olduğunu ortaya koyar. Azınlıkların ekonomik olarak ayrıcalıklı olan üyeleri için tüketim alanının, bireysel özgürlüğü kullanmak ve kendini gerçekleştirmek için kilit bir nokta olduğunu belirtir.

Çalışmasında son olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet azınlıklarının baskın heteroseksüel toplum, profesyonel eşcinseller sınıfı ve radikal queer eleştirilerinin karmaşık yapısı arasına sıkıştığını belirtir. Dominant kültürün, öteki olmanın

ayrımcılığı veya metalaştırılması yoluyla queer farkından yararlanmaya, onu kapital bir tüketim haline getirmeye çalıştığını; eşcinsel hakları söyleminin asimilasyonist bir yaklaşımla inşa edilmiş farkı en aza indirme çabası içerisinde olduğunu aktarır. Baskın eşcinsel hakları söylemi ikili düşünceye dayanan kimlik politikalarıyla ilişkili olsa da radikal queer sesleri bize daha geniş bir toplumsal değişim vizyonunu hatırlatmaktan asla vazgeçmez diye aktarır. Tsai'inin bu çalışması LGBTIQ+ temsiliinin reklamlardaki karşılığını ortaya koyması açısından önem taşıyan bir çalışmadır.

Netflix ile Prime-Time televizyon yayınlarının etnik köken, yaş, meslek, suç, cinsiyet ve cinselliği nasıl temsil ettiğini inceleyen James Corfield (2017)'e ait bir diğer tez çalışmada, Corfield'ın cinsiyet ve cinsellik ile ilgili elde ettiği veriler şöyledir. Prime-time televizyonlarda en az temsil edilen kategorilerden birinin, LGBT bireyleri olduğunu ve 1960'lardan bu yana "Komik palyaçolar, kahrolası queerler, kraliçeler, periler, ibneler, çapkınlar; iğrenç suçlular, zihinsel hastalar, çocuk tacizcileri ve vampirler veya şiddet, HIV / AIDS, cinsiyet/cinsel kimlik bozukluğu mağdurları " olarak yansıtıldıklarını aktarır (Corfield, 2017; Raley ve Lucas, 2006 s.23). Durum komedilerinde, eşcinsel karakterlere daha fazla rastlandığını, fakat bu türdeki temsillerin de, gay erkek ve lezbiyen karakterleri birer maskara olarak gösterip yine marjinalleştirmektedir, der (Raley ve Lucas, 2006).

Prime-time televizyonlarda, %98.8 oranında heteroseksüel karakter, %1.2 oranında da LGBT karakterinin olduğunu, Netflix'te ise bu oranın %96.4 heteroseksüel, %3.6 LGBT karakter barındırdığını ortaya koyar (Corfield, 2017). Bu oranın film ve dizilerde, türlere göre değiştiğini, mesela komedi türünde, Netflix'te %92.4 heteroseksüel ve %7.6 LGBT karakteri olduğunu prime-time televizyonda bunun %95,8 heteroseksüel ve % 4,2 LGBT olduğunu; drama türünde, Netflix'te %96.8 heteroseksüel, %3.2 LGBT prime-time da ise tüm karakterlerin heteroseksüel olduğunu; suç türünde, hem Netflix hem de prime-time karakterlerinin %100 heteroseksüel olduğunu belirtir. Her iki platformun analizi de heteroseksüel ve LGBT karakterler arasında eşit bir temsiliin olmadığını ortaya koyar.

Corfield, çalışmasında iki noktayı gözden geçirir: İlki, kadınların televizyondaki temsillerinin yetersizliğini verirken Amerika'nın kadın nüfusunun %50,8'ini

oluşturduğunu ve Netflix'te kadın temsillerinin %37.1, prime time televizyondaysa %41.2 olduğunu belirtip temsil eşitsizliğini vurgular, oysa Netflix platformundaki yapımlar, dünyanın birçok bölgesine aittir ve tüm katagoriler buna göre değerlendirilip o bölgelerin de hesaba katılması gerekir; ikincisiyse akıllarda oluşan soru üzerinedir Corfield, tıpkı kadın temsillerinin eksikliğini, Amerika'nın kadın nüfusunun %50,8'ini oluşturduğunu göz önünde bulundurarak hesaplaması gibi 'LGBT temsillerinin ve diğer kategorilerin de, böyle bir oranlamayı sağladıktan sonra hesaplanması gerekmez mi?' sorusu cevapsız kalmaktadır. Bu durumda Amerika nüfusunun %70'ini siyahilerin oluşturduğunu varsayarsak eşitlik için %70 oranında siyahi temsili mi gereklidir ya da öncelikle eşitlik kavramının bu hesaplamada neye denk geldiği mi tanımlanmalıdır? Bu sorular Corfield'ın çalışmasında cevapsız kalmaktadır.

Yapılan literatür çalışmasının sonucunda postmodern bağlamda Netflix'te LGBTIQ+ temsilleriyle ilgili bir çalışmanın olmadığı fark edilmiştir. Oysa postmodern etki siyasetten sosyolojiye, iletişimden felsefeye her alanı etkilemiş (Yıldız, 2005), bu etkinin LGBTIQ+ hareketi ve medyadaki temsillerine dikkati çeken bir çalışma olmamıştır. Bu çalışma, bu boşluğu eleştirel söylem analizini kullanarak doldurmayı hedeflemektedir. Ele alınacak dizi 1979'da yaşanan gerçek olaylara dayanır ve o dönemin sosyal olayları günümüzün perspektifiyle bir Netflix yapımına dönüşür. Bu dizinin gerçek olaylara dayanıyor oluşu, 1979 ve 2020 yılları arasında tarihi değişimlerin yarattığı söylem farklılıklarının incelenmesi için uygun zemin oluşturmuş ve bu konuyu bu bağlamda çalışma gerekliliğini daha fazla hissettirmiştir.

Bu çalışma eleştirel söylem analizinin gerektirdiği eklektik ve metinler arası bir inceleme gerçekleştirmek için geniş bir çerçeveden konuya bakmakta ve LGBTIQ+ ile ilgili tarihi, felsefi ve akademik arka plana odaklanarak bugünü değerlendirmektedir. Butler (2014) "ne gramer ne de üslup siyaseten nötrdür" der ve kişinin cinsel azınlık statüsünü kabul ettirmesinin, hüküm sürmekte olan hukuk, siyaset ve dil söylemleri içinde varlığını kabul ettirmesiyle mümkün olacağını belirtir. Bu bağlamda bu çalışma, LGBTIQ+ ile ilgili Netflix platformuna ait Mindhunter dizisinin nasıl bir söylem ortaya koyduğunu inceleyecek ve bu söylemin Butler (2014) ve Foucault'nun (1978) öngördükleri şekilde hukuki iktidar

sistemlerinin temsil ettikleri özneleri sonrasında üretebileceklerine dair öngörülerini barındırıp barındırmadığını inceleyecektir.

BÖLÜM IV

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

4.1. Söylem Analizi ve Dil

Söylem analizi hızlıca gelişin bir metot olup (Schiffrin, Tannen, Hamilton, 2011) kullanılan “dil” üzerine yapılan nitel bir çalışmadır (Çelik ve Ekşi, 2008). Günümüzde çeşitli araştırmalarda kullanılmakla beraber, söylem ilk olarak dil bilimi, antropoloji ve felsefe disiplinlerinde gelişmiştir (Schiffrin ve diğerleri, 2011). Daha sonra iletişim, bilişsel psikoloji, sosyal psikoloji ve yapay zekâ gibi akademik alanlarda uygulanmıştır (A.g.e). Konuşma biçimimizin tarafsız olarak dünyamızı, kimlikleri ve sosyal ilişkileri yansıtmadığı, aksine onları yaratmada ve değiştirmede aktif bir rol oynadığını belirten söylem analizi (Jorgensen ve Phillips, 2002), “metedolojik ve kavramsal unsurlardan meydana gelen sosyal hayata dair bir perspektiftir olup, söylem üzerine düşünme (teorik ve meta-teorik öğeler) ve söylemi dataleştirme yolu olarak karakterize edilir” (Çelik ve Ekşi, 2008).

Dil bilimi için söylem “sözdizimi” ile yakın ilişkisi bulunan, dilin bir parçasıdır (Gee, 2014). Sözdizimi ile kastedilen şey şudur, mesela bir sinema filmi birçok kareden oluşur ve her bir kare, içerisinde doğru verileri barındırıp birleşerek bütüne hizmet eder. Dildeyse bir cümle bir kareye eşdeğerdir ve sözdizimi derken bir cümlelerin oluşumunda izlenen kurallar kastedilir. Dil biliminde söylem, çeşitli cümlelerin anlamı oluşturmak için birbirleri ardınca nasıl sıralandıkları ve anlamı oluşturdukları üzerine yapılan bir çalışmadır (A.g.e).

Dil bilimine göre söylemin diğer bir anlamı, özel bir bağlamda “kullanılan dil” demektir (Gee,2014). Sözdiziminden kasıt, kullanılan dilin gramer yapısı olarak incelenmesiyle “kullanılan dille” kastedilense durum ve şartlara göre kullanılan dilin dinleyici veya okuyucu üzerinde değişkenlik gösterebilmesidir. Mesela gece saat dört sularında kapı çalındığında “kapı çaldı” diyen kişi, korkusunu dile getirir, fakat gündüz bulaşık yıkayan kişinin diğerine “kapı çaldı” demesi, o kişiden kapıyı açmasını istediği anlamına gelir. Söylem analizi alanında önemli çalışmaları bulunan

Gee “dil nedir?” sorusunu, dil söylemek, yapmak ve olmak diye açıklar (Gee, 2014, s. 1-15). Bir oyun örneği ile duruma açıklık getirir.

Mesela elimizde birtakım kodları olan bir oyun var diyelim ve bir de kullanım talimatı olsun. Oyunu oynamadan, kullanım talimatında verilen bilgiler hiçbir anlam ifade etmez, çünkü oyunun kendine göre kuralları ve kodları vardır. Bu kurallar ve kodlar her ne kadar tanımlansa da oyun oynanmadan kurallar öğrenilmez. Oyunu oynarken iletişim kurulur, aynı zamanda fiziksel olarak aktif olup bir yandan da oyuna karşı beceri geliştirilir. Oyunun nasıl oynanacağına dair kurallar mevcuttur ve eğer iyi bir oyuncu olarak tanınmak ve oyuna devam etmek isteniyorsa bu kuralları yerine getirerek oyun oynanmalıdır. Aksi takdirde oyunda başarı elde edilmez. Bu başarı durumu toplumda “sosyal iyi” kavramı ile açıklanır. Sosyal iyilik kurallarıysa politikaya bağlıdır. Gee (2014): “Politika sadece parti değildir” der. Politika aynı zamanda sosyal iyilik kurallarını oluşturur ve toplumda dil kullanıldığında, ister istemez bu kuralların içerisinde bulunulur. Sonuç itibarıyla dil temelde politiktir. Bu ön görüden yola çıkarak eleştirel söylem analizinin bilimsel olmadığını iddia edenlereyse; her dilin politik, her söylem analizlerinin de eleştirel olduğunu belirtir (A.g.e).

Bu oyun örneğinde Gee (2014) dili, oyuna benzetip dili kullanarak oyuna (sosyal hayata) katıldığımızı, oyunu oynayarak yani dili kullanarak topluma katılıp kurallarına tabi olduğumuzu ifade eder. Bu kurallar bizi şekillendirdiği gibi, sosyal iyilik durumundan çıkıp kuralları şekillendirme olasılığı da vardır, fakat bu durum oyun yani sosyal hayatın kurallarından dolayı kolay kolay kabul görmez. Sosyal iyilik durumu da değişkendir. Politikayla ve değişen söylemlerle bağlantılıdır. Yani değişen şartlar nedeniyle sosyal iyilik hali her an değişebilir ve geçmişte sosyal iyi olarak görülen şey, gelecekte tam tersine dönebilir. Yüzyıl öncesinin sosyal iyiliği ile sonrasının arasında ciddi farklar vardır. Çünkü dil kültürel değişimlerle bağlantılıdır. Mesela LGBT hakları her ne kadar dillendirilse de ve evlenme hakları kanunen bazı ülkelerde sağlansa da bu hala çoğunluk tarafından kabul edilmez der (Gee, 2014). Politikayla bağlantılı olan dil, politikayla birlikte değişince, sosyal iyilik durumu da değişir ve dolayısıyla dil söylemek, yapmak ve olmaktır derken diyalektik bir ilişki kastedilmektedir.

Söylem “kim, neye dayanarak, kime, ne amaçla, ne söylüyor?” sorularını inceler (Çelik ve Ekşi, 2008). Söylem analizi yazan ve konuşan kişinin metin veya söyleminin taşıdığı ipuçları ve işaretleriyle okuyan veya dinleyen kişinin hareketlerini ve fikirlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaya çalışır (Gee, 2014). Söylem dil bilgisinden ziyade felsefi, tarihi, iktisadi, iletişim ve siyasi söylem gibi diğer disiplinlerle daha çok bağlantılıdır (Doyuran, 2018). Çeşitli disiplinlerin söylem ve söylem analizini kullanıyor oluşu, bu kavramlara verilen anlamları da çeşitlendirmiştir (Schiffrin ve diğerleri, 2011). Temeldeyse söylem, dil bilimciler için cümlelerin kendisinin incelenmesi sonucunda yazarın veya konuşmacının neyi ima ettiğinin anlaşılmasıyla diğer genel bir tanım ise kullanılan dilin ortam ve duruma göre aldığı anlama odaklanır. Eleştirel teorisyenler ve onlardan etkilenenlere göreyse söylem sadece kelimeler ve onları saymakla alakalı değildir. Söylem derken “iktidar söylemi”, “ırkçı söylem”, “ideolojik söylem” gibi söylemlerin oluşmasını sağlayan dil bilimsel ve dil dışı sosyal pratikler ve ideolojilerin iktidar ve ırkçı söylemleri nasıl oluşturduğunun incelenmesidir (A.g.e).

4.2. Eleştirel Söylem Analizi (CDA)

Eleştirel söylem analizi 1970-1980 yılları arasında Roger Fowler, Tony Trew ve Gunther Kress ile birlikte Doğu Anglia Üniversitesi'nde geliştirilmiştir (Wodak, 2001). CDA'nın¹² diğer kökleri klasik söylem, metin dil bilimi ve toplum bilimin yanı sıra uygulamalı dil bilim ve bağlamsal dil bilimdir. CDA ilk dönemlerde CL (Critical Linguistics) olarak da kullanılırken sonraları CDA olarak daha çok tercih edilmiştir. Bu alanda daha sonraları önemli çalışmaları olan akademisyenler arasında Teun van Dijk (1984,1990), Norman Fairclough (1989) ve Ruth Wodak (1989) gibi isimler mevcuttur (A.g.e).

Eleştirel söylem analizi, “dil”i sosyal bir pratik olarak görür ve kullanılan dilde bağlam önemlidir (Wodak, 2001). Söylem analizi ve metin dil bilimindeki diğer paradigmalardan aksine, CDA sadece konuşulan ve yazılan metne odaklanmamaktadır. Fairclough and Kress (1993), tamamen “eleştirel” bir söylem ifadesi için metnin üretimini sağlayan sosyal süreçlerin ve yapıların tanım ve teorisinin yapılmasıyla

¹²CDA (Critical Discourse Analysis): Eleştirel söylem analizinin kısaltılmış halidir. Çalışmanın bu alandan sonraki kısımlarında daha uzun tekrar yerine bu kısaltma kullanılacaktır.

birlikte, sosyal-tarihsel olarak bireylerin ve gurupların bu yapılandırma ve işlem esnasındaki rollerinin de incelemesi gerekmektedir ((Akt. Wodak, 2001). Eleştirel söylem analizi sosyal analizdeki eleştirel geleneği dil çalışmalarına taşır (Fairclough, 2013). Normatif ve açıklayıcı bir çalışmadır ve sadece var olan gerçekleri tanımlamaz, aynı zamanda onları değerlendirir (A.g.e).

CDA temel olarak metnin, konuşmanın, sözlü etkileşimin, çeşitli yapıların veya stratejilerin toplumda yeniden üretime nasıl katkı yaptığını inceler (Dijk T. A., 1993). Toplumsal konular üzerinde durur ve merkezinde güç ile söylem arasındaki karmaşık ilişkilerin analizi vardır. Eleştirilerin hedefinde sosyal eşitsizliğe neden olan yasaları yürürlüğe koyan, destekleyen, meşrulaştıran, eşitsizliği ve adaletsizliği görmezden gelen, aynı zamanda imkânları elinde bulunduran güç odaklarıdır. Bununla birlikte politikacılar ve aktivistlerin aksine, eleştirel söylem analistleri günün acil, ciddi sorunlarının ötesine geçer. Yapısal anlayışları, daha genel bakış açıları ve bazen bu tür sorunların temel nedenleri, koşulları ve sonuçlarının dolaylı ve uzun vadeli analizlerini öngörürler (A.g.e). Bu analiz yöntemi disiplinlerarası bir çalışmayı gerektirir. Çünkü ciddi sosyal problemler doğal olarak karmaşıktır ve metinlerarasında kolektif bilinç, iktidar, toplum ve karmaşık kültür ilişkilerinin hesabını gerektirir. (A.g.e).

CDA'deki eleştiri kavramı birçok şekilde anlaşılmaktadır (Wodak, 2001). Kimileri (Thompson, 1988: 71ff.; Fay, 1987: 203; Anthonissen, 2001) bu eleştiriye Frankfurt okulu veya Jürgen Habermas'a, kimileriye (Reisigl ve Wodak, 2001) edebiyat eleştirisine veya Marx'ın düşüncelerine bağlar. Fakat temel olarak bu yöntem verilere karşı mesafeli olmak, verileri sosyal alana oturtabilmek, açıkça politik bir duruş almak ve araştırma yapan bilim adamları olarak kendi his ve davranışları üzerine odaklanmak olarak anlaşılmalıdır. 1930'da Frankfurt'taki Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Müdürü Max Horkheimer, teorisyenin gizli bir sınıf bilincini geliştirme ve eklemlenmede rol oynadığını belirtir. Ona göre teorisyen unutulma tehlikesi altındaki bir geçmişi hatırlatıp özgürleşmek için mücadele eder, böyle bir mücadelenin nedenlerini açıklığa kavuşturur ve eleştirel düşüncenin doğasını tanımlamaya yardımcı olur. Bu bağlamda eleştirel teorisinin CDA anlayışına olduğu kadar, "eleştiri" ve "ideoloji" kavramlarına olan katkısı da büyüktür (A.g.e).

Eleştirel söylem analizini diğer toplum-dil bilimsel yaklaşımlarından ayıran farklar şöyle sıralanabilir. CDA, ilke olarak ele aldığı sorunu önceden belirleyemeyen tüm metotlardan farklıdır (Meyer, 2001). Genellikle araştırma soruları alışılanın dışındadır. Bu alanda çalışanlar, sosyal ayrımcılığa maruz kalan guruplar için savunan konumundadır. Durum ne olursa olsun soruşturma konusuyla ilgili olarak eleştirel ve farklı bir yaklaşım izler çünkü çoğu zaman gizlenmiş olan güç ilişkilerini ortaya çıkarmak için anlamlı, pratik sonuçlar elde etmeye çalışır (A.g.e). Fairclough and Wodak (1997: 271-80) eleştirel söylem analizinin temel ilkelerini şöyle özetler: (Akt: Dijk T. A., 2011)

- (1) Eleştirel söylem analizi sosyal problemlere değinir.
- (2) Güç ilişkileri karmaşıktır.
- (3) Söylem kültürü ve toplumu oluşturur.
- (4) Söylem ideolojik bir çalışmadır.
- (5) Söylem tarihidir.
- (6) Metin ve toplum arasındaki bağlantıya aracılık edilir.
- (7) Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
- (8) Söylem sosyal hareketliliğin bir formudur.

CDA tüm söylemlerin tarihsel olduğunu ve sadece bağlamlarına atıfta bulunularak anlaşılabilceğini, bu bağlamlarıysa kültür, toplum ve ideoloji gibi dışa özgü faktörler olarak belirler (Meyer, 2001). Bağlam faktörü CDA için her aşamada önemlidir çünkü psikolojik, politik ve ideolojik bileşenleri içerir ve disiplinlerarası bir prosedür önerir. Metinlerarasılık ve disiplinlerarasılık kavramları diğer metinlerle ilişkileri analiz eder ve bu durum başka yöntemlerde yoktur (A.g.e). Eleştirel söylem analizi özellikle güç ve iktidar ilişkilerindeki kanunlaştırma, pekiştirme, meşrulaştırma, yeniden üretme veya meydan okunmalar üzerinde durur (Dijk T. A., 2011). CDA için dil kendi başına güçlü değildir. Güçlü insanların kullanmasıyla güç kazanır (Wodak, 2001). Güç, dilden kaynaklanmaz fakat güç, kısa ve uzun vadede güç dağılımını değiştirmek için iktidara meydan okumak, onu alt etmek için kullanılabilir (A.g.e).

Sonuç olarak, üç kavram tüm CDA' lerde vazgeçilmez bir şekilde ortaya çıkmaktadır: Bir, iktidar kavramı; iki, tarih kavramı; üç, ideoloji kavramı (Wodak,

2001). Dijk'in (1993) "politikacılar ve aktivistlerin aksine, eleştirel söylem analistleri günün acil, ciddi sorunlarının ötesine geçer. Yapısal anlayışları, daha genel bakış açıları ve bazen bu tür sorunların temel nedenleri, koşulları ve sonuçlarının dolaylı ve uzun vadeli analizlerini öngörürler" açıklaması, çalışmada neden eleştirel söylem analizinin kullanıldığına netlik getirir. Çünkü bu çalışmanın amacı, sadece temsillerin yeterliliği veya yetersizliği üzerine odaklanmayı değil; konuya tarihsel, ideolojik, güç dönüşümleriyle ilgili bir çerçeveden bakıp metinler arası bir söylem analizi yapmaktır.

4.2.1. CDA yönteminin bu çalışmada uygulanışı

Karışık olayların kolay cevapları var gibi görünür, fakat mekân ve zaman algısının yitmekte olduğu, hızlı değişen dünyamızı ancak farklılıklar arasındaki çok yönlü, karşılıklı etkileşimler modeliyle kavrayabiliriz (Wodak, 2001). Bu nedenle bu çalışmada eleştirel söylem analizi üç aşamada uygulanmaktadır. Öncelikle Mindhunter dizisinin geçtiği dönemden günümüze LGBTIQ+ hareketinin tarihsel gelişimi incelenmiş, postmodernizm, feminizm ve queer teorileri ile olan ilişkisine değinilmiştir. Bundaki amaç tarihi bir konunun bugünün ideolojik bakış açısıyla yani postmodern ve neoliberal bir altyapıyla yansıtılıp yansıtılmadığını ayırt etmektir. Söylemsel yapıların sırası, gerçekliğin temsillerinin sonrakileri nasıl etkilediğini anlamak, baskın söylemlerin siyasal sosyal veya kültürel yansımalarının neler olduğu, hangi alternatif görüş ve önerilerin kamuya açık gündemlerden neden dışlandığı veya konuyla ilgili olayların ve yapıların nasıl geliştiğini anlamak için çok önemlidir (Carvalho, 2008). Bu nedenle Mindhunter dizisinden alınacak söylemlerin bağlamlarını görünür kılmak bu aşamaların nasıl geliştiğini anlamak için önemlidir.

Sonraki aşamada John Douglas'ın (1995) yazdığı ve dizinin esinlendiği kitap olan *Zihin Avcısı* kitabına LGBTIQ+ söylemleri bağlamında değişen süreç ve nedenleri ortaya koyabilmek için göndermeler yapılacaktır. Veriler çoğunlukla sözlü ifadelerden ve kısmen de yazılı metinlerden oluşmaktadır. Mindhunter dizisi görseller veya olayların öncelikte olduğu bir dizi değildir. Dizide önem konuşmalardadır ve LGBTIQ+ ile ilgili ifadeler söylem niteliğindedir. Bu nedenle, dizi eleştirel söylem analiz yöntemiyle incelenecektir. Elde edilen söylemler üzerinde

bağlamsal ve metinler arası bir inceleme yapılacak, çalışmada analiz edilen konuyla ilgili olayların bir kronolojisi kritik söylem anlarını tanımlamak için yapıp argümanların değişip değişmediği ve yeni alternatif görüşlerin ortaya çıkıp çıkmadığı belirlenmeye çalışılacaktır (Carvalho, 2008).

Çalışmada izlenecek son aşamada bulgular eleştirel söylem analiziyle tartışılacaktır. Söylem ile olay örgüsü arasındaki ilişki tespit edilip elde edilen söylem içeriğinin tarihi, ideolojik, sosyal, güç ilişkileri ve kültürel bağlamları ortaya koyulmaya çalışılacaktır (Doyuran, 2018). Mindhunter dizisinden ve gerekli bulunduğu kitabından elde edilecek veriler ve dizideki söylemlerde güdülen amaç, ideolojik, sosyolojik ve postmodern etkiler, bilinçli ya da bilinçsiz yanlılığın olup olmadığı tartışılacaktır. Kısaca “kim, neye dayanarak, kime, ne amaçla, hangi etkiyle, ne söylüyor?” soruları cevaplandırılacaktır. (Çelik ve Ekşi, 2008).

Çalışmanın genel özellikleri şöyledir: 1) Disiplinlerarasıdır 2) Disiplinlerarasılık çeşitli düzeylerde: teoride, işin kendisinde ve pratikte 3) Çalışma sorun odaklıdır 4) Metodolojinin yanı sıra teorisi de eklektiktir yani araştırılan nesneyi anlama ve açıklamada yardımcı olan teoriler ve yöntemler bütünleşmiştir 5) Tarihsel bağlam her zaman analiz edilir ve söylemlerin ve metinlerin yorumlanmasına entegre edilir 6) Çalışmadaki hedef farklı alanlardaki uzmanların kullanımına sunulacak bir kaynak oluşturmak ve ikinci hedef olarak da bazı söylemsel ve sosyal temsillere tanım getirmektir (Wodak, 2001). Bir sonraki bölüm, Netflix platformunun tarihsel gelişimi ve getirdiği yenilik ve değişimlerle iktidar sistemlerine olan dolaylı katkılarını inceleyerek devam edecektir.

BÖLÜM V

NETFLIX PLATFORMU VE MINDHUNTER DİZİSİ

5.1. Netflix Platformu ve Tarihsel Gelişimi

Eğlence endüstrisinde yeni faaliyet göstermesine rağmen Netflix, bu sektörün orijinal içerik üretimi ve ekonomisinde evrim niteliğinde büyük değişimlere imza atmıştır (Littleton, 2018). Başta bir medya akışı ve video kiralama şirketi olarak faaliyet gösteren Netflix, Reed Hastings ve Marc Randolph tarafından 1997 yılında kurulur (Hosch, 2020). 1999'da çevrim içi abonelik hizmeti sunmaya başlar. Bu yolla aboneleri on binlerce filmin bulunduğu katalogdan istedikleri filmi seçerek 100'den fazla dağıtım merkezinden birinde ön ödeme yapıp posta yoluyla DVD sipariş edebilmişlerdir. Daha sonra Netflix, 2007 yılında abonelere bazı film ve televizyon şovlarını internet üzerinden doğrudan evlerine aktarma seçeneği sunar. Netflix, videolarının internet bağlantısı üzerinden sorunsuz akışını sağlamak için video oyun konsolları ve Blu-ray Disk oynatıcılar da dâhil olmak üzere, çeşitli üreticilerle ortaklık kurar (Hosch, 2020). 2010'da Amerika dışında başka ülkelere de hizmet sunmaya başlayan Netflix, bugün 190 ülkeye hizmet vermektedir (Netflix, 2019).

Netflix'in dünya çapındaki ücretli akış abonesi 2020'nin ilk çeyreğinde 182 milyondan fazla kişiye ulaşmıştır (Watson, 2020). Özellikle Covid-19 nedeniyle insanların evde daha fazla zaman geçirmesi sonucunda, 2020 yılının ilk üç ayında yaklaşık 16 milyon yeni hesap açılmış ve bu sayı 2019'un son aylarındaki yeni kayıtların neredeyse iki katıdır (BBC, 2020). Netflix aboneleri sadık izleyici profili çizmektedir ve izleyicilerin çoğu Netflix'in aylık ücretinin artması halinde dahi aboneliklerini devam ettireceklerini ifade etmiştir (Watson, 2020). Netflix, yapımlarında ve çalışanlarında çeşitliliği önemseyen bir politikaya sahiptir. 2018-2019 yılı yapımlarında Hulu'dan neredeyse beş kat daha fazla LGBTIQ+ karakteri bulunmaktadır ve 2019'un üçüncü çeyreği itibarıyla Netflix çalışanlarının yüzde 48'si kadın, yüzde 52'siyse erkektir (A.g.e.).

2018 yılında içerik için 13 milyar dolar harcayan Netflix, bunun % 85'ini orijinal showlar için kullanmıştır (Morgan, 2019). Netflix'in isteğe bağlı yayın (*video on demand*) imkânı sunan platformlar ve HBO gibi kendi modeline yakın rakipleriyle yarışmak için orijinal içerik üretimine daha fazla yatırım yapması gerekmiştir (Auletta, 2014). Çünkü izleyici ağ şovlarını birçok yerden izleyebilirken Netflix'in devasa boyuttaki orijinal içeriklerine bir tek Netflix üzerinden ulaşabilmektedir. Netflix'in bu konudaki başarısı orijinal filmi Bird Box'ın ilk hafta sonunda 45 milyon hesap tarafından izlenmesiyle de ölçülebilir. Bu gişe dolarına çevrildiğinde film, sinemadaki bütün her şeyi geride bırakacak düzeydedir (Morgan, 2019).

Çevirim içi akış hizmeti sunan Netflix gibi platformlar, tüketici ve içerik sağlayıcılar arasındaki bağıllık esasına dayanan ilişkiyi kolaylık esasına dayanan ilişkiyle değiştirmiş, bu kolaylık mantığı tüketicileri sinema filmi izlemek için evlerini terk edip sinemaya gitme zorunluluğundan kurtarmıştır (Hadida, Lampel, Walls, Joshi, 2020). Böylelikle izleyici sinemaya gitmek ve belli ritüelleri yerine getirmek yerine içeriğe kolayca ulaşabilmektedir. Ayrıca film yapımcılarına daha geniş yaratıcı fırsatlar sunulduğundan yapımcılar uzun metrajlı film formatından kurtularak, 15 dakikaya varan daha kısa ve deneysel filmler yapma olanağı bulur. Bu olanak sadece filmlerin uzun veya kısa oluşu değil, alternatif anlatım seçenekleri de sunar. Örneğin Netflix'in "Bandersnatch" Black Mirror bölümü, hikâye ilerledikçe izleyiciye yapımın devamı için iki seçenek sunar ve seçim yapmasını ister. Tabi bu seçim yapımcının sunduğu sınırlı seçenekler içerisinde olduğu için yapımcının sonsuz sayıda olanak sunması mümkün değildir. Sadece farklı bir formatı bünyesinde barındırarak izleyiciye yeni bir deneyim yaşatır. Böylelikle izleyiciyi hikâyenin sonu hakkında sınırlı da olsa karar veriyormuş duygusunu yaşar ve katılım sağlar (Hadida ve diğerleri, 2020). Netflix, bu örnekte de görüldüğü gibi yeni formatlar üzerinde çalışmakta ve izleyici alışkanlıklarını değiştirmektedir. Bir sonraki bölüm kullanıcı alışkanlıklarının nasıl değiştirildiği ve bu değişimin yarattığı sonuçlar üzerine olacaktır.

5.1.1. Platformun Getirdiği Yenilik ve Değişimler

Yeni medya döneminin ortaya çıkardığı değişimleri Henry Jenkins (2016), yakınlaşma kültürü olarak tanımlar. Bu, yeni ve eski medyanın çarpıştığı medya

yapımcısıyla medya tüketicisinin beklenmedik şekilde etkileşime geçmesi sonucunda oluşan bir kültürdür. Jenkins (2016), yakınlaşmanın aslında aynı aygıtta muhtelif işlevleri bir araya getiren teknolojik bir süreçten ziyade tüketicilerin yeni bilgiler aramaya ve dağınık medya içerikleri arasında bağlantılar kurmaya teşvik edilmesiyle, kültürel bir değişimi temsil ettiğini belirtir. Jenkins “eski Hollywood sinemaya odaklanırken yeni medya holdingleri tüm eğlence endüstrisinde söz sahibi olacak hisseye sahipler” der. Bu teknolojik ve içerik yaklaşması Netflix’te de görülür. Netflix, geleneksel televizyondan kaynaklanan memnuniyetsizliklerden yararlanarak, kablolu televizyon yayınlarının doğrusal (linear) yayın akışının dışında, seyircinin istediği zaman istediği yapıyı izleyebileceği bir platform sunar (Auletta, 2014). Aynı zamanda televizyon, telefon veya tablet gibi aletlerin tamamından belgesel, sinema, dizi veya stand-up gibi farklı türleri bir arada takip edebileceği tek bir alan sunar (Auletta, 2014).

İster bir teknolojik gelişme ister içerik sağlayıcı veya uluslararası bir şirket olarak algılsın, şu bir gerçek ki Netflix medya üretim, dağıtım ve tüketiminde geleceği oluşturan güç dengelerinin merkez konumunda bulunmaktadır (Siegel, 2017). Uzun soluklu TV şovları, filmleri reklamsız izleme deneyimi ve kısa süre içinde ardı ardına (İngilizce: *bing-watching*) izlenebilen bölümleriyle Netflix, izleyicilerin TV’de neyi, nasıl ve ne zaman izlediklerine ilişkin beklentilerini değiştirir (Matrix, 2014). Sonuç olarak, izleyiciler şaşırtıcı bir şekilde, bir seferde daha büyük dozlarda, daha fazla televizyon izleme alışkanlığı geliştirir (Matrix, 2014). Wallenstein (2014), 2013 yılında Netflix’in *House of Cards* dizisine ait 13 bölümün tamamını izlemek için abonelerin %2’sinin yani 634.000 izleyicinin üç gün içerisinde 13 saatlik sezonu bitirdiklerini belirtir.

Ardı ardına izleme, hatta izlediğini yeniden izleme davranışı özellikle çocuklar tarafından yapılmaktadır ve bu durum 2007 yılında MTV’nin çevrim içi veya talep üzerine sunduğu yayınların çocuklar üzerinde beklenmedik bir etkiye sahip olduğunu fark etmesiyle birlikte Disney, Amazon, Netflix ve Nickelodeon, ardı ardına ve tekrar görüntülemeyi teşvik etmek için çocukların programlarını bu yeni TV yayın modelleri aracılığıyla dağıtmaya başlar (Matrix, 2014). 2013 yılında Netflix bu konuda da ön planda olmak için o dönemde gerçekleştirdiği en büyük bütçeli orijinal içerik anlaşmasını DreamWorks Animation’la yapar (Szalai, 2013).

Ardı ardına izleme davranışı, yetişkinler arasında da öyle bir seviyeye gelmiştir ki *Binge Racer* diye bir tabir oluşur (Netflix, 2017). Bu tabir, normalde bir programın bir sezonunun, piyasaya sürüldükten sonra bir haftayı alabilecek tüketimini, 24 saatte yapan kişiler için kullanılmaktadır. Netflix verilerine göre toplamda 8.4 milyon abone bu davranışta bulunmuş ve 2013-2016 yılları arasında lansman günü bitiricilerinin sayısı 20 kattan fazla artmıştır.

Netflix'in birçok endüstri üzerinde bıraktığı etkiler sonucunda *The Netflix Effect* diye bir tabir oluşur (Morgan, 2019). Bu daha önce tanınmayan dizi karakterlerinin bir gecede binlerce kişi tarafından tanınır hale gelmesi ve Instagram hesaplarının her gün binlerce kişi tarafından takip edilmesinde görüldüğü gibi (Harrison ve Carr, 2019), film ve televizyon sektöründe de ciddi etkilere neden olur (Morgan, 2019). Netflix filmleri müşterinin hemen ulaşabileceği kolaylıktadır ve bu konuda sinemalar ciddi bir savaşla karşı karşıyadır. Aynı şekilde televizyon sektörü de Netflix'in orijinal içerikleriyle rekabet halindedir.

The Netflix Effect sadece bununla da sınırlı değildir. Netflix, izleyicinin tüketim alışkanlıklarını da etkilediği için endüstri kişiselleştirilmiş içerik, kolay ulaşım, reklamsız izleme, zaman veya aygıt kısıtlamasının kalkması gibi Netflix'le birlikte gelen yeniliklere ayak uydurmak zorunda kalmıştır (Morgan, 2019). Netflix etkisinin görüldüğü bir diğer önemli unsur da izleyici üzerinde bıraktığı etkidir. 2013 yılında dokuz gençle yapılan bir röportajda gençlerden biri, *Breaking Bad* dizisinin beş sezonunu bir hafta içerisinde izlediğini itiraf etmiştir (D'Onfro, 2013). Bu tür aşırı tüketimin (İngilizce: *binge consumption*) gençler üzerinde cinsellik, şiddet, banallik gibi ahlaki etkilerinin yanında, uzun saatleri bulan hareketsizlik, cips, kola gibi sağlıksız yiyeceklerle beslenmeleri ve obezite de dâhil olmak üzere ortaya çıkan sağlık riskleri hakkında yaygın ve uzun süredir devam eden endişeler bulunmaktadır (Matrix, 2014).

Swart (2019) 300 katılımcıyla yaptığı bir araştırma sonucunda, Netflix'in izleyici davranışlarını değiştirebileceğine dair bir beklentisinin olduğunu, fakat beklemediği şeyin Netflix'in insanların günlük yaşamındaki etkisinin genişlik ve hızı olduğunu belirtir. Netflix'in bireyselleşme üzerindeki etkisinin arttığını gösteren verilere bakıldığında, araştırmadaki katılımcıların %45'i yapımları tek başına izlerken %32'si

arkadaş veya ailesiyle Netflix'i izlediğini belirtmiştir ve katılımcıların sadece %5'i arkadaş, aile veya meslektaşlarıyla konuşmak için yapımları izlediğini, %42'si kişisel eğlencenin daha büyük bir motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %40'ı Netflix'i haftada 11 saatten fazla izlediklerini söylemiş ve %63'ü ardı ardına izleme davranışına kapıldıklarını belirtmiştir. Swat (2019) aşırı izleme davranışının genç yaşlı fark etmediğini, her yaştan katılımcının izlemeye başladıktan sonra durmakta zorlandıklarını ifade eder.

Swart'ın bu araştırmasındaki katılımcılar, nadiren aile veya meslektaşlarıyla konuşmak için yapımları izlediğini belirtirken 2013 yılında Manly (2013) izleyicilerin genellikle ertesi gün yapımla ilgili sohbete katılmak (ingilizce: *water cooler conversation*) için geceden ardı ardına izleme yaptıklarını belirtir. Buradaki çelişki, aslında geçen altı yıl içerisinde insanların bu tarz sosyal etkileşimde bulunma isteklerinin azaldığını ve bireysel deneyim isteğinin daha da arttığını gösterir. 17.545 katılımcıyı kapsayan 24 akademik çalışmayı inceleyen bir diğer araştırmanın sonuçlarına göreyse genç yaşta ki kişilerin aşırı ve sorunlu dizi izlemeyle pozitif ilişkilerinin olduğu ve bekâr bireylerin aşırı izlemeyle daha fazla uyumluluk gösterdiği saptanmıştır (Flayelle, Maurage, Lorenzo, Vögele, Gainsbury, Billieux, 2020). Araştırmada yalnızlıkla başa çıkma, günlük kaygılardan kaçma/onları erteleme ve duygusal düzenleme gibi nedenlerle aşırı izleme davranışında bulunulduğu, bu durumda uyuşturucu kullanımı, video oyunları, kumar ve siber sex gibi sorunlu katılımın gerçekleştiği durumlarla benzerlik gösterdiği ifade edilir.

Goldstein (2013) aşırı izleme davranışının tam da Amerikan elmalı turtasına olan aşırı talep gibi olduğunu, yani ne zaman yemek, içmek veya seks yapmak gibi davranışlarda bulunduğumuzda, beynimizin dopamin salgıladığını ve bunun da bizi iyi hissettirdiğini belirtir. Her uyuşturucu gibi öldürene kadar kendimizi iyi hissetmemizi sağlar diyen Goldstein, sadece bir bölüm izleyeceğim diye başlamanın, sadece bir tekila içeceğim demekle aynı şey olduğunu belirtir. Goldstein'nin Richard Rosenthal'ten¹³ aktardığı kadarıyla, beynimiz karar vermede anlık gecikmeler yaşamaktadır. Netflix gibi erişim kolaylığının olduğu platformların, duraklat tuşuna basılmadığı sürece sonraki bölümün kendiliğinden gelmesi, aslında beynin karar

¹³ New York' ta St. Luke's-Roosevelt Hastane Merkezi'nde psikiyatri başkanı

vermedeki gecikmesinden yararlanmaktadır. Günün gerekli işlerinin ertelenmesini gerektirdiği için de aşırı izlemeye hem suçluluk duygusu hem de zevk eşlik etmektedir, der (A.g.e).

Bu suçluluk duygusu da D'Souza (2020) ve Stone'nın (2020) aktardığı kadarıyla geçen yedi yıl içinde yerini memnuniyete bırakmış gibi görünmektedir. İzleyiciler kendilerini izledikleri dünyaya kaptırıp gitmekten hoşlanmaktadırlar. İzleyici ardı ardına tüketerek izlediği yapımla özdeşlik kurmakta ve yapım bittiğinde kendisini boşluk ve depresyonda hissetmektedir (Stone, 2020). D'Souza (2020), Karmakar ve Kruger (2016) aşırı izleme davranışının Netflix yetkilileri ve medya tarafından yoğun bir şekilde vurgulanıp, teşvik edilerek yaygınlaştırıldığını belirtirler. Hatta Netflix'in (2017) resmi sitesinde *Binge Racing* davranışında bulunan kişiler için "bu onların tutkusu ve sporudur" ifadesi kullanıldığı gibi, gurur duymak ve övünmek için bir başarı olarak görüldüğü ifade edilir. Platformun yoğun tüketimi teşvik eden ve kullanıcılarını yönlendirdiği bu ifadeleri, doğal olarak platformun hangi stratejilerle ve ne amaçla bu teşviki gerçekleştirdiğini sorgulatmaktadır. Bu bağlamda bir sonraki başlık Netflix ve neoliberalizmi birlikte inceleyecektir.

5.1.2. Netflix ve Neoliberalizm

Neoliberalizm, David Harvey'in (2015) ifadeleriyle her şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisidir ve insanların refahını arttırmanın en iyi yolu olarak serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim, beceri ve hürriyetlerinin serbest bırakılması gerektiğini iddia eder. Bu teoriye göre devlet, piyasaların düzgün işleyişini gerekirse zorla garantilemek için gerekli ordu, savunma, emniyet ve hukukla ilgili yapı ve işlevleri düzenlemelidir. Fakat devlet piyasanın düzgün işleyişini garantilemek dışında bir işe girişmemelidir. Harvey'e göre neoliberalleşme süreci pek çok "yaratıcı yıkım"ı beraberinde getirir. Yıkılanlar sadece önceki kurumsal çerçeveler ve iktidarlar değil, sosyal ilişkiler, refah hizmetleri, teknolojik gelişimler, yaşam biçimleri, düşünce şekilleri, üreme etkinlikleri ve en derin alışkanlıklardır. Neoliberal teoriye göre piyasanın en iyi durumu toplumsal faydayı en üst seviyeye çıkarır ve bunun için bütün insan eylemleri piyasa alanına taşınmalıdır (A.g.e.). Bütün insan eylemlerinin piyasaya taşınmış hali, Han'ın (2019) neoliberal performans öznesidir. Bu performans öznesi

kendi kendisini bir tüketim materyaline dönüştürür. Bizzat kendisi ve tüm eylemleri, kendisini sömürmek üzerine programlanmıştır. Çünkü yeni iktidar teknikleri dışarıdan uygulanan yapmalısın baskısı yerine, özneyi şartlandırıp “yapabilirim/yapabilirsin” ifadeleriyle, öznenin kendi kendisine uyguladığı bir baskı yaratır. Böylelikle özneyi maksimum düzeyde sömürmeye başlar (Han, 2019). Tüm bunların gerçekleşebilmesi için bir yandan enformasyon yaratma teknolojileri diğer yandan küresel pazardaki kararları yönlendirmeye yarayacak muazzam veri tabanları oluşturulup saklama, kullanma, transfer ve analiz etme tekniklerinin geliştirilmesi gerekiyor (Harvey, 2015).

Netflix’in 2006 yılında kiralama verilerine dayanarak abonelerinin film tercihlerini tahmin edip öneri sistemini yüzde 10 oranında geliştirecek bir algoritma kurmak için bir milyon dolarlık ödüllü yarışmasının sonucunda elde ettiği verileri kullanım yöntemi, bir neoliberal satış stratejisidir (Hosch, 2020). Madrigal (2014) Netflix’in akla gelebilecek her filmi ve TV şovunu titizlikle analiz edip etiketlediğini, Hollywood eğlencesi hakkında kesinlikle eşi görülmemiş bir veri yığınının sahip olduğunu belirtir. Film izlemek için özel olarak eğitilmiş büyük ekipler kullanan Netflix, insanlara film izlemeleri ve her türlü meta verilerle etiketlemeleri için para ödemiştir. Bu süreç o kadar sofistike ve hassastır ki filmleri etiketleyecek kişiler için anlatı öğeleri hakkında nasıl puan verileceğini öğreten 36 sayfalık bir eğitim dokümanı kullanılmıştır (Madrigal, 2014).

Tüm bu çalışmaların sonucunda, Netflix’e göre izlenen filmlerin % 80’i Netflix’in yaptığı önerilere göre izlenmektedir (Morgan, 2019) Sim (2016) kişiselleştirilmiş öneriler üretmek için tasarlanan bu verilerin, başka amaçlar için de yararlı olduğunun kanıtlandığını, Netflix’in bu bilgileri orijinal programlarında kullanma niyetini açıkça ifade ettiğini belirtir. Netflix’in sanatçılara inanan, onlara sınırsız imkân tanıyan ve riski göze alan bir iş modeli olmadığını, aksine yıllarca benzeri görülmemiş derecede geniş bir düzeyde derlenen kullanım istatistiklerine dayanan sonuçlara göre yöntemsal olarak yapım ürettiğini ifade eder. Netflix’in Kuantum Teorisi’nin¹⁴ farklılaşmış tüketicilik, bireysel özgürlükçülük ve tüketici niş

¹⁴ Netflix Kuantum Teorisi olarak adlandırılan şey, abone davranışlarını (menüde nasıl kaydırma yaptıkları, başlık seçimleri ve hangi videoları oynattıkları) izleyerek oluşturulan kullanıcı profilleri ve meta verilerdir (Sim, 2016).

tercihlerini beslemek için tasarlanmış bir sistemin gerçek anlamıyla varlığını açıkça ortaya koyduğunu belirtir. Sim (2016) dijital çağın yörüngelerini besleyen rejimin altında neoliberalizme doğru yönelime rağmen, Netflix'in sektöre karşı izleyicileri güçlendirdiğini düşünecek kadar iyimser olunamayacağı ve yeni medya teknolojilerinin tüketicilere fayda sağlamadan önce, üretim sahiplerine avantaj sağlama olasılığının daha yüksek olduğunu ifade eder.

Netflix gelirlerinin üyelik aboneliklerinden sağlanması, içerikleri reklam verenlerin getirdikleri standartlardan kurtarır. İçerikler daha az kısıtlanarak yaratıcı özerklik ve seri formatlar sağlar, bu da daha doygun hikâyeler ve daha incelikli karakter inşasına imkân tanır (Sim, 2016). İçerik tüketiminin yer-zaman bağımsızlığı, ardı ardına izleyebilme fırsatları ve gelirlerin üyelik abonelikleriyle sağlanmasının getirdiği içerik üretim özgürlüğü, doğal olarak müşterinin istekleriyle içeriğin doğası arasında doğrudan bir korelasyon olduğu inancını doğurur. Sim (2016) tüketiciye sunulan daha fazla müşteri memnuniyetinin onda sanki kendisine sunulan bir kontrol alanı varmış gibi bir yanılsama yaratabileceğini ve bu durumun David Harvey'in neoliberal özneler tarifine uyduğunu belirtir. Harvey (2015, s. 50):

Kapitalist sınıfın çıkarları bireysel hürriyet ideallerini ele geçirip bunları devletin müdahaleci ve düzenleyici pratikleri aleyhine çevirerek kendi konumunu korumayı ve hatta iyileştirmeyi gerektiriyordu. Neoliberalizm bu ideolojik göreve çok uygundu. Ama sadece belirli ürünler değil, yaşam biçimleri, ifade tarzları ve geniş bir kültürel pratikler seçkisi açısından da tüketicinin tercih özgürlüğünü vurgulayan pratik bir stratejiyle desteklenmesi gerekiyordu. Neoliberalleşme, hem siyasette hem ekonomide neoliberal, farklılaştırılmış, piyasa odaklı, popülist bir tüketicilik ve birey özgürlükçülüğü kültürünün inşa edilmesini gerektiriyordu. Uzun zamandır sahne gerisinde pusuda bekleyen ama artık hem kültürel hem düşünsel bir egemen olarak olgunlaşmış şekilde doğmaya hazır olan 'post-modernizm' adlı kültürel itkiyle pek de uyumsuz olmadığı görüldü.

Harvey'in bu düşünceleri postmodernizmin yeniden inşa sürecinde neoliberalizme olan katkısına netlik getirmektedir. Netflix bir ticari platformdur. Her ne kadar özgürlük ve farklılıkları savunan ve temsil eden bir yapısı olsa da aslında arka planında postmodernin getirdiği kültürel itkinin akışkan zeminiyle, neoliberalizmin sadece belirli ürünler değil, yaşam biçimleri, ifade tarzları ve geniş bir kültürel pratikler seçkisini, tüketicinin tercih özgürlüğünü vurgulayan pratik bir stratejiyle

desteklemektedir. Kısaca Netflix kendi özelinde kapital sınıfın çıkarlarını korumakta ve hatta iyileştirmektedir. Çünkü sadece içerik değil yaşam kültürü de satmaktadır. Ayrıca her ne kadar reklamsız bir platform olarak görülse de Matrix (2014) reklam verenlerin müşteriye bir şeyler satmasının sadece zaman meselesi olduğunu ve her yaştan izleyicinin her zamankinden daha gizli ve dikkatli bir şekilde entegre edilmiş reklamlara maruz kaldığını, izleyicilerin televizyon içeriğini pazarlama mesajından ayırt etmelerinin zor, hatta imkansız hale geldiğini belirtir. Netflix, neoliberal stratejilerle yönetsel olarak yapım üretmekte ve bu üretimine bireysel özgürlük, farklılaşmış tüketicilik ve tüketici niş tercihlerini beslemek için tasarlanmış bir sistemle (Sim, 2016), Han'ın (2019) da belirttiği gibi daha zeki, incelikli ve kaygan bir biçimde görünürlüğüne kaybederek devam etmektedir.

5.2. Mindhunter Dizisi

Mindhunter dizisi 2017 yılında Netflix platformunda yayına giren bir orijinal Netflix dizidir. John Douglas ve Mark Olshaker'in ilk baskısı 1995 yılı olan Zihin Avcısı kitabına dayanmaktadır (Douglas ve Olshaker, 2019). Kitabın konusu 1979 yılında FBI ajanlarının cinayet psikolojisi araştırmalarıyla ilgilidir. Bir FBI ajanı olan John E. Douglas (dizideki adı Holden Ford) ile meslektaşları, ABD'de seri katillerle röportaj yapıp yanıtlarını kaydederler. Douglas ve Robert K. Ressler (dizideki adı Bill Tench) bu yolla seri katillerin profillerini oluşturmaya çalışırlar (Tallerico, 2019). Dizi ve kitap, genellikle cinsel tacizin de eşlik ettiği seri cinayetlere odaklanır. Seri katillerin cinayet işleme motivasyonları, sebep sonuç ilişkileri ve bu katillerin cinayet işleme nedenlerinin ortak yönleri araştırılır (Douglas ve Olshaker, 2019). Örneğin katillerin olay yerine daha sonra tekrar gittiklerine dair kanının, katillerle yapılan görüşmeler sonunda doğru olduğu tespit edilir ve olay yerine gözlemci bırakılarak katilin tekrar uğraması beklenir. Daha sonra bu, bir seri katili yakalama yöntemine dönüşür.

Şiddet suçları, 1960'larda yüzde 90 oranında çözüme kavuşturulurken gelişen teknolojik imkânlarla rağmen sonraki yıllarda ABD'de cinayet oranları artmış, çözüm oranlarıysa azalmıştır (Douglas ve Olshaker, 2019). Cinayetler yabancılar tarafından yabancılara karşı ve suça iten hiçbir sebep olmadan işlenmektedir. Bu kişilerin bu suçları işleme motivasyon ve örüntüleri normal insanlara oranla daha karmaşıktır. Bu

suçlular şefkat, suçluluk veya pişmanlık gibi normal duygularla aralarına mesafe koyup suçlunun kim olabileceğine dair belirtileri de yok ederler. Seri katillerle yapılan röportajların amacıysa davranış psikolojilerini tespit edip daha sonraki vakaların çözümünde kullanmaktır (Douglas ve Olshaker, 2019). Douglas'ın (2019) *Mindhunter* kitabı, aynı zamanda Jack Crawford'un romanı *Red Dragon*, *The Silence of the Lambs* filmi ve *Hanibal* dizilerine ilham kaynağı olmuştur (Tallerico, 2019). Dizi David Fincher ve Charlize Theron tarafından geliştirilir (Chitwood, 2017). Bir sinema filmiymiş izlenimi uyandıracak kadar iyi bir yapımdır (Plaugic, 2017).

Bu dizinin araştırma için seçilmesinin nedeni, bir ticari eğlence platformu olan Netflix'in, bu dizi bağlamında LGBTIQ+ söylemini nasıl oluşturduğunu incelemektir. Bu inceleme yapılırken dizi bağlamında geliştirilen söylemin postmodern bir söylem içerip içermediği de araştırılır. Bu dizinin gerçek olaylara ve karakterlere dayanarak geliştirilmiş olması, kurmaca ve gerçek olaylar arasındaki söylem farklılıklarının analizi açısından da önem taşımaktadır. Örneğin dizide önemli karakterlerden birisi olan Ann W. Burgess (dizide Dr. Wendy Carr) cinsel yönelimini saklayan bir lezbiyen olarak resmedilir. Fakat gerçekte Burgess eşcinsel değildir ve dizide kendisinin lezbiyen olarak yansıtılmasına karşılık, oğlunun onu şaka yollu aradığını belirtir ve dizi hakkında yapımcıların belli bir kitle için tercihleri geniş tuttuklarını ifade eder (Fuoco, 2019). Burgess, kendisinin lezbiyen olarak yansıtılması konusunda çocuklarının biraz gergin olduklarını ve bu durumun ilginç, fakat yapımcıların istedikleri gibi tasvir etme haklarının olduğunu ifade eder (Bonner, 2019). Dizinin bir kurmaca olduğu göz önünde bulundurulduğunda elbette Burgess'in lezbiyen olarak yansıtılması veya yerine erkek bir karakter getirilmesi olası bir durumdur. Yalnız bu tercihin bağlamları göz önünde bulundurulduğundaysa ortaya farklı sonuçlar çıkmaktadır.

Öncelikle bir ticari platform olan Netflix'in farklılıkları temsil eden *You Me Her*, *Sex Education*, *The Politician* vb. yapımları zaten bulunmaktadır, fakat *Mindhunter* dizisinde Burgess'in lezbiyen olarak yansıtılmasının hikâyeye kattığı duygu, oraya yerleştirmek için eklenmiş olduğudur. Bu araştırmaysa bunun temel motivasyonlarından birisinin ticari amaçlara zemin hazırlayan postmodern bir altyapının sonucu olup olmadığını araştırmaktadır. Postmodernin üst anlatıları ve değer yargılarını reddettiği, akışkan bir zeminin olduğu böyle bir dönemde, queer

teorisinin de sunduğu akışkan cinsiyet fikri, farklılığın ve seçim özgürlüğünün sınırsızlığı, kapitalizmin istediğı sınırsız üretim ve tüketim zeminine katkı mı sağlamaktadır? Sim (2016) neoliberalizmin sadece ekonomik bir doktrin olmadığını, kültürel bir mitoloji ve siyasi yorumlama eğilimiyle yeni medyayı algılama biçimimizi koşullandırıldığını belirtir. Netflix'in neoliberalizmin tercih ettiğı bireyci mecazlarla dolu bir anlatıyı kurumsal ve bireysel olarak yerleştirdiğini ifade eder. Bu bağlamda bir sonraki bölüm elde edilecek verilerin analizi ve tartışmasıyla ilerleyecektir.

BÖLÜM VI

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde eleştirel söylem analizinin uygulanacağı LGBTIQ+ ile ilgili söylemler Mindhunter dizisinden alınacak ve dizinin bu bağlamdaki söylemlerinin değişen süreç ve nedenlerini ortaya koyabilmek için ilgili kitaba göndermeler yapılacaktır. Ele alınan metinler üzerinde eleştirel söylem analizinin gerektirdiği biçimde bağlamsal ve metinlerarası bir inceleme yapılacaktır. Söylemsel yapıların sırası, gerçekliğin temsillerinin sonrakileri nasıl etkilediğini anlamak, baskın söylemlerin siyasal, sosyal veya kültürel yansımalarının neler olduğu, hangi alternatif görüş ve önerilerin kamuya açık gündemlerden neden dışlandığı veya konuyla ilgili olayların ve yapıların nasıl geliştiğini anlamak için çok önemlidir (Carvalho, 2008). Bu nedenle çalışmada analiz edilen konuyla ilgili olayların bir kronolojisi kritik söylem anlarını tanımlamak için yapılacak, böylelikle argümanların değişip değişmediği ve yeni alternatif görüşlerin ortaya çıkıp çıkmadığı belirlenmeye çalışılacaktır (Carvalho, 2008).

Çalışmada izlenecek son aşamadaysa bulgular eleştirel söylem analiziyle tartışılacak, söylem ile olay örgüsü arasındaki ilişki tespit edilip elde edilen söylem içeriğinin tarihi, ideolojik, sosyal, güç ilişkileri ve kültürel bağlamları ortaya koyulmaya çalışılacaktır (Doyuran, 2018). Mindhunter dizisinden elde edilecek söylemler ve söylemlerde güdülen ideolojik, sosyolojik amaçlar, postmodern etkiler ve yapıdaki söylemlerde bilinçli ya da bilinçsiz yanlılığın olup olmadığı tartışılacak, güç ve iktidar ilişkilerindeki kanunlaştırma, pekiştirme, meşrulaştırma ve yeniden üretme prosedürleri aydınlatılmaya çalışılacaktır. Kısaca “kim, neye dayanarak, kime, ne amaçla, hangi etkiyle, ne söylüyor?” soruları cevaplandırılacaktır (Çelik ve Ekşi, 2008).

6.1. Bulgular

Mindhunter’ın hikâyesi, seri katillerin dünyasına odaklanmaktadır. İki FBI ajanı, seri katillerle görüşmeler yapar ve seri katillerin hangi motivasyonlarla suç işlediklerini

anlamaya çalışır, böylelikle bir seri katillin daha fazla suç işlemekten yakalanması için uğraşırlar. Dizi tarih olarak 1970’li yılların sonlarında geçmektedir. Dizinin ilk bölümü o dönemde yaşanan değişimleri ve bunun suça etkisini anlatmakla başlar. Söylemler incelendiğinde postmoderniteyle gelen değişimlerin yansımaları dizinin açılışını oluşturur niteliktedir.

Jordan Gelber (dizideki adı: Peter Rathman) ile Holden arasında şöyle bir konuşma geçer:

- Holden: Sanki... insanların başkalarını neden öldürdüklerini artık bilmiyoruz.¹⁵
- Peter: Eskiden 50 bıçak yaralı bir kurban için öfkeli bir âşık veya eski ortak arardın. Şimdiyse... Katil rastladığın, canı sıkkın bir postacı da olabilir.
- Holden: Zaman değişti ve yalnızca olaylar sonucu oluşan suçlar yok.
- Peter: Bu dediğin sadece televizyonlarda artık.
- Holden: Suç olgusu değişti yani
- Peter: Doğru
- Peter: Geçtiğimiz 15 yılda yaşanan beklenmedik olaylara bir bak. Başkan suikasta uğradı. İstenmeyen bir savaşa girdik ve kazanamadık.
- Holden: Ulusal Muhafızlar dört öğrenciyi öldürdü.
- Peter: İnsanın aklı zar zor alıyor. Demokrasimiz neye dönüşüyor?
- Holden: Olay aslında şu mu? Bu kargaşaya verilen tepkiler mi?
- Peter: Devlet eskiden milletin velisi gibiydi. Şimdiyse ortalık meydan kavgası.
- Holden: Dünya öyle anlamsızlaştı ki suç da ona ayak uyduruyor.

Postmodern teoriye göre, postmodern denilen zaman diliminde üst anlatıların önemi kalmamış, evrensel ahlak ve evrensel yasa fikri ortadan kaybolmuştur (Duignan, 2020; Sarup, 2004). “Devlet eskiden milletin velisi gibiydi. Şimdiyse ortalık meydan kavgası” ifadesinde görüldüğü gibi, bir üstyapı olan devlet önemini yitirmiştir. Postmoderniteyle gelen değişimlerin etkisi hem teorik hem de pratik anlamda dizide görülmektedir. ABD başkanı John F. Kennedy 22 Kasım 1963 yılında suikasta uğrar ve karakterin geçtiğimiz 15 yıl diye kastettiği dönemse 1963 sonrasına denk

¹⁵ 1. Sezon 1. Bölüm 15. Dakika ve sonrası

gelmektedir. 1950 ve 1960'lı yıllarda felsefe ve toplum teorisindeki gelişmeler, öğrenci ve işçi ayaklanmaları ülkeleri felç edip devrimci geleneği diriltip dramatik bir kopuş duygusunu yaratır (Best ve Kellner 2016). Bu durum toplumsal ve ekonomik alandaki hızlı değişimlere paralel şekilde, teorik alanda da dramatik değişimlere neden olur. Toplumdaki değişimleri adlandırmak adına tüketim toplumu, sanayi sonrası toplum, postmodern toplum gibi tanımlar yapılır (Sarup, 2004). “Dünya öyle anlamsızlaştı ki suç da ona ayak uyduruyor” ifadesinde görülen dönem ifadesi 1960 ve sonrasının, yeni bir döneme girdiğini ortaya koyar.

Debbie dizinin başroldeki karakteri Holden'ın sevgilisi ve Sosyoloji yüksek lisans öğrencisidir.

- Debbie: Durkheim'ın sapkınlığa dair etiketleme teorisi hakkında ne düşünüyorsun?¹⁶
- Holden: O nedir?
- Debbie: Durkheim'ı bilmiyor musun?
- Holden: Sapkınlığı biliyorum.
- Debbie: Eminim biliyordur.
- ...
- Debbie: Durkheim'a göre tüm sapkınlık formları aslında devletin normalleşmiş baskıcılığına karşı bir meydan okuma.
- Holden: O zaman, o bir anarşist
- Debbie: Hayır. Şunu öneren ilk kişiydi: Eğer toplumda bir terslik varsa suç ona bir tepkidir.

Bu konuşmada geçen *etiketleme teorisi* Durkheim'ın (1897) *Suicide* adlı eserine dayanır. Her ne kadar Durkheim (1897) ile birlikte saptansa da bu teori 1960'larda gelişmiş ve bu dönemden sonra üzerinde daha fazla çalışma yapılmıştır (Skaggs, 2020). İlgili teoriye göre bireylerin kimlik ve davranışları doğal olarak gelişmez, toplumla olan etkileşimi sonucunda oluşur. Toplumun bireyleri etiketlemesi sonucunda, birey etiketlendiği şeye dönüşür, bir nevi kendi kendini doğrulayan kehanet anlayışıdır (A.g.e).¹⁷ Bu konuya burada değinilmesinin sebebiyse *etiketleme*

¹⁶ 1. Sezon 1. Bölüm 19. Dakika ve sonrası

¹⁷ Bu konuda daha fazla bilgi için (Becker 1963, 1964; Blummer, 1969; Erikson 1966; Matza 1969; Rubington and Weinberg 1978; Sarbin and Kitsuse 1994) bakılabilir.

teorisinin postyapısal eleştirisiyle olan yakınlığıdır. Dunn (1998), sosyal otoritelerin söylemsel pratiklerle kişilerin davranışlarını düzeltip kontrol etme yönünden *etiketleme teorisinin* postyapısalcılıkla yakınlaştığını belirtir. Postyapısalcılıkla *etiketleme teorisi* kimlik ve farklılıkların inşa edildiği fikri yönünden birleşirler (Dunn, 1998). Postyapısal anlayış, ferdin dil sistemleri ve iktidar yoluyla üretilmesi üzerinde durur (Best ve Kellner, 2016). Bu bağlamda bakıldığında diziden alınan her iki söylem üzerinde de postmodern etki görülmektedir. Dikkat edilmesi gereken şeylerden bir diğeri de etiketleme teorisinin postyapısal anlayışla aynı dönemde (1960 ve sonrası) yaygınlaştığı yani bu teorisinin hukuk, sosyoloji ve psikoloji gibi alanları da etkilemesidir. Cinsiyetin biyolojik özcüler dışında, sosyal inşacılar ve performativite yaklaşımlarının merkezinde de bu anlayış bulunmaktadır (Tauches, 2020).

Postmodern etki bağlamında diziden alınan yukarıdaki söylemler ve Durkeim'in etiketleme teorisine yapılan göndermelere bakıldığında dizi, ele alınan suçluların toplum ve iktidar sistemleri tarafından oluşturduğu ön kabulüyle başlar. Fakat Mindhunter kitabında yapılan incelemede, kitabın yazarı ve sahada geçirdiği on yılların tecrübesiyle John Douglas suçluların toplum tarafından şekillendirildiğini ifade eder, fakat bu nedenle onları aklamaz (Douglas ve Olshaker, 2019). Douglas (2019,) her ne kadar aile ve toplum tarafından suçluların etiketlendiğini ve olumsuz yönlendirildiklerini belirtse de “Şiddet suçlularının çok büyük bir çoğunluğunun davranışlarından sorumlu olduklarına, kendi tercihlerini yaptıklarına ve yaptıklarının sonuçlarıyla yüzleşmeleri gerektiğine inanıyorum.” der (s. 431). Dizideyse suçlu profilleri postyapısal bakış açısına göre verilir ve toplum tarafından etiketlendikleri vurgusu özellikle Ed Kemper adlı suçluyla çok yoğun bir şekilde vurgulanır. Hatta izleyici suçluya karşı sempati duymaya başlar. Dizi postyapısal bakış açısıyla olayları ve olguları değerlendirmekte ve bu bakış açısının getirdiği akışkan zeminde iyi ile kötü ayrımını bulanıklaştırmaktadır.

Bir diğer söyleme geçilecek olursa Bill ve Holden, Jerry Brudos adında bir seri katille görüşme gerçekleştirirler. Brudos kadın ayakkabı fetişistidir ve fetişist bozukluk yaşamaktadır. Holden ve Bill'in sordukları tüm sorulara, daha önce itiraf etmesine rağmen, suçlarını inkâr ederek cevap verir. Holden ve Bill'in, Brudos'u konuşturmak için bir yol bulmaları gerekir. Holden ona bir stileto götürmenin işe

yarayacağını düşünür ve işe yarar. Bu seri katille yapılan ikinci röportajdan sonra, Dr. Wendy Carr (Dr. Ann W. Burgess) ses kayıtlarını dinler, Holden ve Bill ile tartışmaya başlar.

- Wendy: Kutudaki neydi?¹⁸
- Bill: Holden'ın fikri? Tahmin et bakalım.
- Wendy: Tahminimce ayakkabı
- Bill: Adam ereksiyon oldu.
- Wendy: İsteddiğiniz bu değil miydi?
- Holden: Biz konuşsun istedik.
- Wendy: Ayakkabıyı yem attınız ve karısıyla ilgili yalan söylediniz
- ...

İlk görüşmelerinde sonuç elde edemeyen Holden ve Bill'e, ikinci görüşme öncesinde Dr. Wendy yalan söylemelerini ve konuşturmak için farklı stratejiler denemelerini kendisi söylemiştir. Buna rağmen burada ajanlarla yaptığı tartışmanın nedeni anlaşılamamaktadır. Bu tartışmanın geri kalanında Wendy'nin söyleyecekleri yapılacak eleştirel söylem analizleri için önem taşımaktadır.

- Wendy: Tek istediğin onu kadın giysisi giydiğini kabule zorlamaktı.
- Holden: Evet maskesini kaldırmak için.
- Bill: Kadın gibi giyinmesi de psikolojik. Kadın giysilerine, bedenlerine saplantılı. Onlara sahip olmak, içlerinde yaşamak istiyor. Bunu anlayabilirsek başkasında görünce tanırız.
- Wendy: Cross-dressing cinai davranışların öncülü değildir.
- Bill: Öyle demedim.
- Wendy: Çoğu kişi için zararsız bir ifade tarzı.
- Holden: Çoğu kişi mi?
- Wendy: Yapanlar yani
- Bill: Bu genelde seksüel bir şey. Deneklerimizi yöneten de seks.
- Wendy: Bazen seksüel. Transvestism her çağda, her kültürde vardı.
- Bill: Hadi ama Wendy. Ders vereceksen Boston'a dön.

¹⁸ 1. Sezon 7. Bölüm 30. Dakika ve sonrası

- Wendy: Ona, kendi erkekliğinize kafa tutan bir şeyle ilgili zulmettiniz.
- Bill: Ne?
- Wendy: O görüşme kişiseldi.
- Bill: Hayır, bu tartışma kişisel.
- Holden: Arkadaşlar
- Bill: Mantıksız konuşuyorsun
- Wendy: Tanrım
- Bill: Nereden çıktı bu?
- Wendy: Bilmem. Belki nesnelliğinizin mutlak eksikliğinden kaynaklanan şoktan.
- Bill: Nesnel mi olmamız gerekiyordu?
- Wendy: Mm-hmm
- Bill: Çünkü konuşturmak için ailelerimizi kullanmamızı sen söylemiştin. Bu mu objektiflik?
- Holden: Strateji kullanmaya mecburuz.
- Wendy: Ahbaplık kurmak için sahte bilgi kullanın demiştim.
- Bill: Dediğin bu değildi. Ayrıca mümkün değil. Brudos gibi biriyle iletişim kurarken sahte olmak imkânsız. Sıkıştırabilir veya kendimizi açabiliriz ama ikisinin de bir bedeli var.

Gerçek yaşamda lezbiyen değilken dizide lezbiyen olması gibi, Wendy'nin burada ajanlarla yaptığı tartışma da yapılmak için yapılmış, Burgess'ın dediği gibi popüler bir konu, izleyici çeşitliliğini arttırmak için diziye yerleştirilmiştir (Fuoco, 2019). Fakat bu yerleştirme yapay bir zeminle sunulmakta ve üstelik yapılan tartışma, dramatik anlamda hiçbir sebebe dayanmamaktadır. Kimlik ve farklılıkların inşa edildiği, ferdin dil sistemleri ve iktidar yoluyla üretildiği düşünüldüğünde, bu tartışmanın nedeni netleşir. Bu konuya tartışma bölümünde daha detaylı yer verilecektir.

- Wendy: Çoğu ekipte baskın bir partner vardır.¹⁹

¹⁹ 2. Sezon 4. Bölüm 18. Dakika öncesi ve sonrası

Bu sözler Wendy ve kız arkadaşının öpüşme sahnesinde verilir, fakat Wendy aslında eşcinsel bir seri katil ve iki yardımcısı Elmer Wayne Henley ve David Brooks'tan bahsetmektedir. Baskın karakter diye bahsettiği kişiye ekibi yöneten Dean Corll'dur. İzleyicinin algısındaysa Wendy ve kız arkadaşı arasındaki ilişkiye atfen bu sözler kuruluyormuş izlenimi uyandırılır. Kurgu teknikleri açısından bilinçli bir tercihtir ve Wendy karakteriyle birlikte LGBTIQ+ söylemi farklı açılardan yaşatılmaya çalışılır.

Seri katillerle ilgili bahsi geçen ekibi yöneten Dean Corll, kendisiyle birlikte çalışan Henley ve Brooks'un tuzağa düşürüp getirdiği 28 erkek çocuğuna tecavüz ederek öldürmüştür. Corll'un yardımcısı Henley aslında bir kurban olarak Corll'un elindeyken ona yalvarmış ve Corll onu serbest bıraktığı halde, onu şikâyet etmek yerine onunla çalışmaya başlamıştır. Henley bir gün her zamankinden farklı olarak Corll'a sadece erkek bir kurban getirmek yerine bir erkek ve bir kadın getirince Corll, kadını beğenmeyip Henley de dâhil olmak üzere hepsini kelepçeler, Henley Corll'dan onu bırakmasını ister ve bu defa serbest kaldığında Corll'u öldürür.

- Smith: Homoseksüel kıskançlık. Bir kız getirdiği an tüm işler çökmüş.
- Wendy: Cinsellik viktimolojiye²⁰ uyduğu sürece alakalı olabilir, mesela sadece erkekleri tercih etmesi. Ama şiddetin sebebi değil.
- Smith: Homoseksüellik bir sapkınlıktır.
- Wendy: Aslında DSM'de²¹ rahatsızlıktan cinsel yönelim bozukluğuna çevrildi.
- Bill: Çok daha iyi.

Bu ve bir önceki sahnede Wendy karakteriyle sunulan söylemler, 1960'lardan bu yana yapımlarda LGBTIQ+ bireylerin sapkın, çocuk tacizcisi, suçlular, zihinsel hastalar, cinsiyet/ cinsel kimlik bozukluğu olan kişiler olarak yansıtılmasına atıf niteliği taşımaktadır (Raley ve Lucas, 2006). Bir nevi geçmişin yanlış temsillerini düzeltme uğraşı görülür. Dizide Wendy, LGBTIQ+ konusunu gündeme getiren ve

²⁰ Viktimoloji: Mağdur bilimidir. Özellikle failin tanıdık biri mi (aile, arkadaşlar, komşular vs) yoksa tamamen yabancı mı olduğuna bakar. Aynı zamanda neden belirli bir kişinin veya yerin hedef seçildiğine odaklanır (Karmen, 2020)

²¹ DSM: Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatiksel El Kitabı

söylemlerin tamamının yüklendiği bir karakterdir. Bu da Wendy karakterinin neden lezbiyen olarak tercih edildiğini netleştirir. Wendy, dizide LGBTIQ+ söylemlerini yaşatmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Söylemlerin postmodern bağlam ve tartışmasına geçmeden önce, diziyle alakalı birkaç konuya değinmek bu söylemlere getirilecek eleştirilerin nedeni açısından önem taşımaktadır.

Bu dizide, LGBTIQ+ ile ilgili söylemler Dr. Wendy karakteriyle birlikte hayat bulur ve ne yazık ki geçmişin yanlış temsillerinin söylemler aracılığıyla düzeltilmeye çalışıldığı bu dizi, içerik açısından uygun bir içerik değildir. Çünkü dizinin aktardığı dünya seri katillerin bulunduğu karanlık bir dünyadır. Wendy farklı cinsel kimlikleri ve yönelimleri temsil eden olumlu bir karakter olarak yansıtılsa da üzerinden söylemlerini gerçekleştirdiği karakterler, tam da 1960’lardan günümüze yapımlarda yer bulan klişe LGBTIQ+ temsillerine denk düşmektedir. Seri katiller üzerinden, hatta gerçek yaşamda 28 erkek çocuğunu kaçırpı tecavüz edip öldüren bir karakter üzerinden klişe söylem ve temsilleri gidermek için yanlış yerde, yanlış söylemlerde bulunmakta ve gidermeye çalıştığı klişeye düşmektedir. Aynı zamanda Bill’in “Hadi ama Wendy. Ders vereceksen Boston’a dön” sözleri, diziyeye yerleştirilen homoseksüel karakterin neden orada olduğunu açıklamaktadır. Wendy tüm LGBTIQ+ söylemlerinde ders verir gibi bir tutum sergilemektedir ve Butler’ın (2014) ifadeleriyle “ne gramer ne de üslup siyaseten nötrdür.” Gerçek yaşama dayanan tarihi bir konu, bugünün ideolojik bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Dizide Wendy karakteri, doğal bir görünümünden ziyade ideolojik ve politik söylemlerin yüklendiği sivrilmiş bir karakter olarak çizilmiştir. Wendy karakterinin üslubu nötr değildir. Yapılan tartışma popüler bir söylemi hiç ilgisi yokken bu dizide de yaşatmak için eklenmiş ve teatraldır. Dizi yapımcılarının ve platformun bu tercihlerinin altında yatan sebeplerinin eleştirel söylem analizi ve tartışması (tarihsel bağlamı da göz önünde bulundurularak) şu başlıklar altında yapılacaktır; LGBTIQ+ postmodern bir söylem midir? Netflix’te LGBTIQ+ söyleminin neoliberal kullanımı.

6.2. Tartışma

6.2.1. LGBTIQ+ Söylemi Postmodern Bir Söylem Midir?

Mindhunter dizisinden alınan LGBTIQ+ söylemlerinin eleştirel analizi için tartışma kısmına başlarken gidişata ışık tutmak adına konuyla ilgili olayların bir kronolojisi

verilecek ve ara ara eleştiriler yapılacaktır. Aydınlatılmaya çalışılan şey, LGBTIQ+ söylemlerinin postmoderniteyle ilişkisi ve bu ilişkinin LGBTIQ+ hareketinin fetişleşmesine, çıkar guruplarının kendilerini bunun üzerinden nasıl kopya ettiğine netlik kazandırmaktır.

Postmodern teoriden LGBTIQ+ hareketine dek tarihi ve teorik gelişimlere bakılacak olursa 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren toplumsal ve ekonomik alandaki hızlı değişimler, teorik alanda da dramatik değişimlere neden olur ve postyapısalcı eleştiri 1960 ve 1970'li yıllarda edebi, felsefi, politik ve sosyolojik söylemlere etki edip postmodern teorinin gelişiminde önemli bir rol üstlenir (Best, Kellner, 2016). 1960 ve 1970'lerde modernitenin getirdiği insan hakları hareketi ve postmodernin farklılıklar ve azınlıkların temsili için imkân yaratması sayesinde sivil haklar, eşcinsel hakları, üreme hakları, kadın haklarıyla ilgili çalışmalar artar (Reiter, 1989; Best ve Kellner, 2016). Postmodernist düşünelere göre insan davranışları ve psikolojisi sosyal olarak belirlenip yapılandırılır (Duignan, 2020). Postyapısalcı kimliğin geçici ve koşullu olarak temellendirilmesi sonucunda cinsellik tartışmalarında da sosyal inşa ve performatif yaklaşım gelişir (Seidman, 2014; Jagose, 1996).

Modernliğin erkek egemen altyapısına karşılık postmodernin oluşturduğu çok seslilik, farklılık ve marjinalliğin getirmiş olduğu imkânlardan yararlanan feminist çalışmalar, insan hakları, eşitlik, demokratik özgürlükler ve demokratik iktidar gibi modern söylemler ve Aydınlanmanın kategorilerini etkin bir şekilde kullanarak (Best, Kellner, 2016) 1960 ve 1980 yılları arasında hem kuramsal hem de eylem alanında önemli gelişmelere imza atar (Donovan, 2016). Bu yıllarda feminizm, gay ve lezbiyen hakları, siyahi ve öğrenci hareketleriyle, engelli insanları da bu harekete dâhil eden geniş bir perspektife sahiptir (Giddens, 2017). Feminizmle birlikte LGBTIQ+ çalışmaları da geniş çerçevede modernizm ve postmodernizmin devam eden entelektüel hareketleri sonucunda ortaya çıkar (Karen E. Lovaas vd. 2006). Lezbiyen /gay çalışmaları, 1960 ve 1970'lerde insan hakları ve kadın hakları hareketlerinin akademideki ilk çalışmalarını takip eder ve aynı dönemde bu konuda da çalışmalar ve hareketlilik başlar.

Bilim insanları homoseksüelliği 1960 ve 1970' lerde doğal ve evrensel bir hadise olarak görene dek homoseksüellik bir hastalık ve anormallik olarak görülür (Seidman, 2014). 1960 ve 1970'lerden sonra hangi koşulların bu yönelimi ortaya çıkarıp bir kimliğe dönüştürdüğüne dair yeni sorular sorulur, Amerika ve Avrupa'da 1970 ve 1980'lerde lezbiyen ve gay hareketleriyle bağlantısı olan bilim insanları arasında sosyal inşa görüşü yaygınlaşır (Seidman, 2014). Tıpkı Durkheim'ın etiketleme teorisi gibi aslında bu görüşte özünde postyapısalcılığın başlattığı tartışmaların yansımasıdır. Butler (2014) "Son yıllarda post-yapısalcı kuram ya da kuramlar bütünü toplumsal cinsiyet ve cinsellik araştırmalarında, sömürgecilik sonrası araştırmalarda ve ırk araştırmalarında kendine yer buldu." der. Dolayısıyla LGBTIQ+ söylemleri de postyapısal/postmodern tartışmalardan birisidir. Postmoderniteyle birlikte artan, bir ferdin nasıl oluşturulup birleşik kimlik ve özne konumuna nasıl geldiğine yönelik analizler, özerk özne idealinin reddedilip gündelik hayatta öznenin nasıl yaşandığı, iktidar biçimlerinin multidisipliner yapısı hakkında yoğun tartışmaların başlatılması ve ferdin dil sistemleri ve iktidar yoluyla üretilmesi üzerindeki yoğunlaşmalar, LGBTIQ+ hareketinin de teorik temellerini oluşturur (Best ve Kellner,2016).

Postmodern teori toplumsal ve dilsel olarak merkezlesmiş ve bölünmüş özneyi ön plana alıp rasyonel ve bütünleşik özneyi reddeder (Best ve Kellner, 2016). Kimliğin radikal bir şekilde sorunsallaştırılması yirminci yüzyılda Louis Althusser (1971), Sigmund Freud (1940), Ferdinand de Saussure (1916) ve Michel Foucault (1981) gibi teorisyenlerle başlar. Dildeki "linguistic turn" ve "poststructuralist turn" ile birlikte özne merkez konumundan kalkar (Kreps, 2015). Öznenin rasyonel, sosyal düzen ve ilerleme için kendisine güvenilebilecek bir garantör olduğu düşüncesi, yerini öznenin benliğinin kendi bilincinin dışında şekillendiği, düşüncelerinin de dil yoluyla oluşturulduğu, özgür olmadığı aksine ideolojiyle iç içe geçmiş olduğu düşüncesine bırakır. Sonuç olarak bu düşünürler queer teorisinin ortaya çıktığı postyapısal bağlamı oluştururlar (Jagose, 1996). Queer teori de sabit cinsel kimlik anlayışını istikrarsızlaştırıp yapı sökülüne uğratar (Karen E. Lovaas, John P. Elia, Gust A. Yep, 2006). Özellikle queer teorisyenleri (Butler, 2014; Foucault, 2018) cinsiyet ve cinsellikle birlikte gelen diğer tüm terimlerin nesnel gerçekliğe veya doğal bir şeye atıfta bulunmak yerine, belirli bir söylem oluşturduğunu ve kimlik kavramının da sosyalleştirici ajanlar tarafından göreceli olarak sabitlendiği veya

tahsis edildiğini iddia ederler. Bunun kanıtı olarak, günümüzde gay bir bireyle kurulan homoseksüel aidiyet fikrinin on sekizinci yüzyılda baskın bir söylem olmadığı için mevcut olmadığını, aidiyet fikrinin bir tıp söylemine dönüşmesiyle birlikte gay bir aidiyetin tahayyülünün mümkün olduğunu öne sürer, aidiyetin çeşitli, sabit olmayan ve sürekli değişebilen bir konu olduğunu ifade ederler (Giddens, 2017).

Butler (2014) biyoloji ve kültürün cinsiyet üzerindeki belirleyiciliğine kuşkuyla bakıp ister toplumsal cinsiyet veya biyolojik cinsiyet olsun, her ikisinin de “sabit mi, yoksa serbest mi?” olduğu sorusunun, yapılan analizlere bazı kısıtlamalar getirmeyi hedefleyen veya hümanizmin birtakım öğretilerini, toplumsal cinsiyet çalışmalarında, bir ön kabul olarak korumayı hedefleyen söylemin işlevi olduğunu ifade eder. Butler bu ifadeleriyle toplumsal cinsiyetin ve biyolojinin olumsuz bir kader olmaması için toplumsal cinsiyetin nasıl üretildiğini ve yeniden üretilebileceğini sorgular, tortulaşmış ve şeyleştirilmiş toplumsal cinsiyet "gerçekliği" alanının farklı, üstelik daha az şiddet içeren bir şekilde yeniden kurulabileceğini iddia eder.

Bu yeniden kurulma istenci aslında Butler’ın savunduğu ideale ters düşmektedir. Çünkü Butler ile birlikte gelişen queer teorisi, postmodern temellere sahiptir ve postmodern teorinin düştüğü açmaza queer teorisiyle birlikte Butler da düşmekte, elde olanı yapısöküme uğratıp yerine yenisini kurarken Sarup’un (2004) getirdiği haklı eleştiriyi karşı karşıya kalmaktadır. Sarup (2004) postmodern düşünürlerin büyük anlatılara getirdikleri ısrarcı eleştirilere karşılık, kendilerinin başka bir büyük anlatı yarattıklarını belirtir. Bu bağlamda bakıldığında Butler’da elde olanı sorunlu bulup yerine yenisini kurma isteğiyle aslında cinsiyet üzerinde, yeni bir büyük anlatı kurmaktadır. Aynı zamanda Best ve Kellner (2016) postmodern kimlik ve farklılık politikasının sınırlı olduğunu ve farklılıkların şeyleştirilip fetişleştirilebileceğini, bireyler ile gruplar arasına katı engeller koyup özel çıkar grubu politikasının kopya edilmesine neden olabileceğini belirtirler. Bu eleştirilerin ışığında Butler’ın savunduğu yeniden kurulma istenci cinsiyetin şeyleştirilip fetişleştirilmesine ve özel çıkar grubu politikasının bunun üzerinden kendisini kopya etmesine neden olacak açık ve şekillendirilebilecek bir alan oluşturur. Bu durum azınlıklar için avantaj oluşturabileceği gibi, iktidarın yeni inşa sürecine de uygun bir altyapı sunar.

Batı felsefesini ve temel varsayımlarını sorgulayan postmodernizm, batının entelektüel, kültürel norm ve değerlerinin baskın veya seçkin grupların ideolojisinin bir ürünü olduğu, dolaylı olarak çıkarlarına hizmet ettiğini iddia eder (Duignan, 2020). Derrida, modern felsefenin mutlak hakikate ve gerçekliğe dolaysız erişimi garantileyen, değerler hiyerarşisi üreten yapısının hiçte masum olmadığını yazı karşısında sözü, kadın karşısında erkeği, doğa karşısında aklı konumlandığını belirtir (Best ve Kellner, 2016). Bununla birlikte postmodern felsefe moderniteye getirdiği eleştirilere, şu an kendisi maruz kalmaktadır. Sarup (2014), büyük anlatılara getirdikleri ısrarcı eleştirilerine karşılık, kendilerinin başka bir büyük anlatı yarattıklarını belirtir (Sarup, 2004). Gelineen noktada postmodern bilgiyi kullanan ve üretenlerin bilgiyle ilişkileri, mal üretici ve tüketicilerin mallarla olan ilişkisine benzemiştir (Lyotard, 2000). Yapısökümün gündeme oturttuğu görecilik, çok seslilik ve farklılığı savunan postmodern görüşler, aynı zamanda karşıt görüşü de içerisine alacak genişliktedir. Bu durumda postmodern farklılık ve çeşitlilik söylemleri tıkanmakta ve oluşan bulanık/akışkan zeminde çıkar gurupları kendilerini daha rahat kopyalayabilmektedir.

Bir ticari platform olan Netflix'in Mindhunter dizisi üzerinden tespit edilen LGBTIQ+ söylemleri de azınlık, farklılık ve çok seslilik gibi postmodern söylemlerden kaynaklanır. Bu söylemler ve artan temsiller iktidar sistemlerinin istedikleri özne üretimi için gerçekleşmektedir. Foucault'ya (2018) göre, hukuki iktidar sistemleri temsil etmeye başladığı özneleri üretmeye başlar. Foucault (2018) bedenlerinin erkek ve dişi olarak ikiye ayrılmasının sebebi olarak, heteroseksüelliğin ekonomik ihtiyaçları karşılaması ve heteroseksüellik kurumuna doğal bir görünüm vermesiyle birlikte 18 ve 19. yüzyılda kapitalizmin bedenleri kontrolü altına alıp üretim aygıtına soktuğunu, nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlandığını, bununla ekonomiyi güvence altına aldığını belirtir. Foucault'nun bu ifadeleri değişen ekonomik şartlar gereği, neoliberal politikaların LGBTIQ+ söylemleriyle gerçekleştirmek istediklerine ışık tutar. Bu okumayı neoliberal stratejiler bağlamında yaptığımızda neoliberalizmin kendisini özgürlük olarak sunan yapısı, postmodern kültürün sağladığı farklılık ve çeşitliliklerin hukuki iktidar sistemleri tarafından artan temsili, akışkan cinsiyet fikri, Netflix'le gelen LGBTIQ+ fertlerin artan temsil ve söylemleri, Netflix'in gelişen queer piyasasından para kazanmak için dizileri bir araç olarak kullandığına dair yapılan eleştiriler (Syme 2016) birlikte okunduğunda,

neoliberalizmin de homoseksüelliği kazanç elde etmek için üretim, özellikle de tüketim süreçlerine dâhil ettiği sonucuna varılır. Butler'ın (2014) "Kadınların dil ve siyaset içinde nasıl daha etraflı bir biçimde temsil edilebileceklerini sorgulamak yeterli değildir. Feminist eleştiri "kadınlar" kategorisinin, feminizmin öznesinin, onu kurtuluşa götüreceği varsayılan iktidar yapılarının ta kendileri tarafından nasıl üretilip kısıtlandığını da kavramak zorundadır." der. Butler'ın feminizme getirdiği bu uyarı LGBTIQ+ için de geçerlidir. Bu bağlamda bir sonraki başlık, bu tespitin tartışılmasıyla devam edecektir.

6.2.2. Netflix'te LGBTIQ+ Söyleminin Neoliberal Kullanımı

Bu başlık altındaki tartışmaya David Harvey ile başlamak bir önceki konuyla ilişkisi açısından aydınlatıcı olacaktır. Harvey (2015) kapitalist sınıfın çıkarlarının bireysel hürriyet ideallerini ele geçirdiğini ve bunları devletin müdahaleci ve düzenleyici pratikleri aleyhine çevirip kendi konumunu koruduğunu ve hatta iyileştirdiğini ifade eder. Bu ifadeleri Foucault'nun (2018) aktarılan son tespitleriyle benzerlik gösterir. Foucault'nun ifadeleri devletin daha baskın olduğu 18, 19 ve 20. yüzyılın ilk yarısına denk gelen dönemi kastederken, 20. yüzyılın son yarısı ve 21. yüzyılın devletiyse tıpkı dizideki karakterlerin "Devlet eskiden milletin velisi gibiydi. Şimdiyse ortalık meydan kavgası" ifadelerinde görüldüğü gibi yapı sökülüne uğramış, etkisini yitirmiş ve "iktidar" tanımını yerini sağlamlaştıran kapitalist sınıf için daha doğru bir ifade haline gelmiştir. Yıkılanlar sadece önceki kurumsal çerçeveler ve iktidarlar değil sosyal ilişkiler, refah hizmetleri, teknolojik gelişmeler, yaşam biçimleri, düşünce şekilleri, üreme etkinlikleri ve en derin alışkanlıklar olmuştur (Harvey, 2015).

Harvey (2015), neoliberalizmin sadece belirli ürünlerle değil yaşam biçimleri, ifade tarzları, geniş bir kültürel pratikler seçkisi, popülist bir tüketicilik ve tüketicinin tercih/birey özgürlüğünü vurgulayan pratik bir stratejiyle, kapitalin ideallerine fazlasıyla uyduğunu belirtir. Bu yeni iktidar sisteminin uzun zamandır sahne gerisinde bekleyen ama artık hem kültürel hem de düşünsel bir egemen olarak olgunlaşmış şekilde yeniden ortaya çıkmaya hazır olan "post-modernizm" adlı kültürel itkiyle de uyumlu olduğunu belirtir. Çünkü postmodernizm, yerleşik değerler, kabuller ve genel geçer kuralları yapı-sökümüne uğratıp akışkan bir zemin

hazırlamıştır. Bu akışkan zemin farklılaştırılmış, piyasa odaklı, popülist bir tüketicilik ve birey özgürlükçülüğü kültürünün inşa edilmesi için uygun şartlar sunmaktadır. Neoliberalizmin sadece ekonomik bir doktrin olmadığı, kültürel bir mitoloji ve siyasi yorumlama eğilimiyle yeni medyayı algılama biçimimizi koşullandığı düşünüldüğünde Netflix, neoliberalizmin tercih ettiği bireyci mecazlarla dolu bir anlatıyı kurumsal ve bireysel olarak yerleştirmektedir (Sim, 2016). Postmodernin üst anlatıları ve değer yargılarını reddettiği, akışkan bir zeminin olduğu böyle bir dönemde, queer teorisinin sunduğu akışkan cinsiyet fikriyle birlikte, farklılığın ve seçim özgürlüğünün sınırsızlığı, kapitalizmin istediği sınırsız üretim ve tüketim zeminine katkı sağlamaktadır.

Literatür taramasında belirtilen çalışmalarda da bu durumu destekleyen ifadeler görülür. Syme (2016) *Orange is the New Black* dizisiyle televizyon endüstrisinin, queer²² yaşamının görünürlüğünü artırma çabalarına yönelik temsil çeşitliliğinin, aslında gelişen queer piyasasından para kazanmak için diziyi bir araç olarak kullandığına dair geniş ölçüde eleştirilerin bulunduğunu belirtir (Danae Clark 1993; Amy Gluckman ve Betsy Reed 1997; Rosemary Hennessy 1995, 2000). Yani Netflix, LGBTIQ+ söylemleriyle kendi özelinde bu piyasanın çıkarlarını korumakta ve hatta iyileştirmektedir. Tsai (2006) GLBT tüketicilerinin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eşcinsel reklamcılık ve eşcinsel pazarlamacılıkla olan etkileşimini incelediği çalışmasında, eşcinsel reklamların yoğun biçimde lüks otomobil, moda, alkol, seyahat ve finansal hizmetler kategorilerinde yoğunlaştığını ve bunun sonucunda da bir yaşam tarzı ve tüketim odaklı eşcinsel kültürünün tanımlandığını belirtir. Tsai'nin bu tespitleri Harvey'in (2015) belirttiği, neoliberalizmin sadece belirli ürünlerle değil, yaşam biçimleri, ifade tarzları, geniş bir kültürel pratikler seçkisi, popülist bir tüketicilik ve tüketicinin tercih/birey özgürlüğünü vurgulayan stratejileriyle uyum göstermektedir.

Neoliberal rejimin iktidar tekniklerinin görünürlüğünü incelikli, kaygan ve zeki bir biçimde yok ettiğini belirten Han (2019), günümüzde iktidarın giderek müsamahacı ve hatta dostluğuyla olumsuz duruşundan sıyrılarak kendisini özgürlük olarak sunduğunu belirtir. Han özgürlük ve sömürüyü kendini sömürme şeklinde bir araya

²² Queer kavramı burada tüm kimlik ve yönelimleri karşılayan şemsiye bir kavram olarak kullanılmıştır.

getiren bu yeni iktidar tekniklerini Foucault'nun gözden kaçırdığını belirtir. Han'a göre iktidar doğrudan bireyi ele geçirmez, daha ziyade bireyin kendi kendisini gönüllü ve tutkulu bir şekilde sömürmesini sağlar. Aslında Foucault'nun tespitleri, içinde yaşadığı yüzyılda (20. Yüzyıl) söylendiğinden dolayı bugünün şartlarına göre eksik kalabilir. Han'ın tespitleri ise 21. yüzyıl için yerinde tespitlerdir. Han'a (2019) göre neoliberal iktidar teknikleri özneyi özgür, kendini sürekli yeniden tasarlayan ve yeniden icat eden bir projeye dönüştürür. Öznenin projeye geçişe özgürlük eşlik eder ve dışsal baskıdan ziyade, ferdin kendi kendisine uyguladığı “yapabilirim/yapabilirsin” baskısı “yapmalısın” diye dışarıdan gelen baskıdan daha fazla ferdi sömürür, der.

Netflix platformuyla birlikte ortaya çıkan kavramlara bakılacak olursa *binge-watching* (Matrix, 2014), *binge racer* (Netflix, 2017), *binge consumption* (Matrix, 2014) gibi yoğun tüketim ifadeleri görülür. Aynı zamanda *video on demand* (Auletta, 2014) ifadesiyle, isteğe bağlı, yani ferdin özgürlüğünü vurgulayan ve sınırsız tüketime imkân sağlayan programlarıyla, kültür ve yaşam biçimi pazarlamak için uygun koşullara sahiptir. Netflix'in bu hızlı tüketim pazarında *The Netflix Effect* (Morgan, 2019) diye bir tabir oluşur ve bunun fertler üzerindeki etkisi tüketim için kolaylık, hatta evinden hiç çıkmama (Hadida ve diğerleri, 2020), hazır yiyecekler, sağlıksız beslenme, stres, anksiyete, depresyon ihtimallerinin yükselmesi, bireyselleşme, sosyal etkileşimde bulunma isteğinin azalması (Matrix, 2014), günlük işlerin ertelenmesi, yoğun tüketim sonrasında kendini boşlukta ve depresyon da hissetmek gibi çok yönlü etkiler söz konusudur (Stone, 2020). İzleyicinin kullanım alışkanlıkları ve yaşam şeklinin bu denli hızlı değişimi, Han'ın (2019) neoliberal performans öznesi olarak tanımladığı, kendisini gönüllü ve tutkulu bir şekilde sömüren öznelerle uygunluğuyla dikkat çekmektedir.

Sim (2016), tüketiciye sunulan daha fazla müşteri memnuniyeti, onda sanki kendisine sunulan bir kontrol alanı varmış gibi bir yanılsama yaratmaktadır, der. Oysa Matrix (2014), reklam verenlerin müşteriye bir şeyler satması sadece zaman meselesidir ve her yaştan izleyici her zamankinden daha gizli ve dikkatli bir şekilde entegre edilmiş reklamlara maruz kalmakta, izleyicilerin televizyon içeriğini pazarlama mesajından ayırt etmelerinin zor, hatta imkansız hale geldiğini belirtmektedir.

Tsai (2006), baskın eşcinsel hakları söylemi ikili düşünceye dayanan kimlik politikalarıyla ilişkili olsa da radikal queer sesleri bize daha geniş bir toplumsal değişim vizyonunu hatırlatmaktan asla vazgeçmez, der. Bauman (2019), dayanıklı nesnelerin yerini anlık tüketim için tasarlanan ve bir kere kullanıldıktan sonra atılan ürünlerin aldığını ve böyle bir dünyada kimliklerinde kostüm değiştirir gibi benimsenip atılabildiğini aktarır. Artık sorun kimliği nasıl keşfedip icat ve inşa edip toplamak değil; kimliğin sıkı olmasının nasıl engelleneceğidir. Postmodern dönemin insanların yaşam oyununda oynadıkları oyunun kurallarının sürekli değiştiğini ve oynanan her oyunun süre olarak kısa tutulduğunu belirtir. Bauman'ın bu tespitleri kapitalizmin kullan at ve yenisini al mantığına uymakta ve neoliberalizmle bu ürünler ayakkabı, çanta, elektrikli süpürgeyle vs. sınırlı tutulmayıp, bireyin özgürlüğünü vurgulayan yaşam biçimlerinin pazarlanmasına dönüşmüştür.

Tüm bu veriler sonucunda Netflix'in Mindhunter dizisindeki LGBTIQ+ söylemlerinin postyapısal-postmodern temeller taşıdığı ve postmodern kültürün de neoliberalizme olan katkısı birlikte değerlendirildiğinde Netflix'in kullanıma uygun yaşam biçimleri, ifade tarzları, popülist bir tüketicilik ve tüketicinin tercih/birey özgürlüğünü vurgulayarak kendi kendisini sömüren öznelere üretmeye çalıştığı sonucuna varılır. Mindhunter dizisindeki LGBTIQ+ söylemleriye bu piyasayı genişletmek ve dolaylı yoldan kazanç sağlamak için enformasyonun tekrar tekrar verilmesi ve yaşatılması içindir. Marksist teorisyenlerin ideal sistemi oluşturmamalarının getirdiği bunalımın tasviri olan postmodernizm, üst anlatılarıyla eleştirdiği modernizmin yerine kendisini koyarak bir üst anlatıya dönüşmüş ve (Best ve Kellner 2016; Sarup, 2004; Butler C. 2002), Harvey'in (2015) de ifadeleriyle neoliberalizme uygun kültürel altyapıyı sağlamaktadır. Peki postmodern bilgi ve pratikler, otoritelerin basit bir aracı olmadığını ifade eden (Lyotard 2000) baştaki konumundan, otoritelerin aracı haline nasıl gelmiştir? Best ve Kellner (2016), postmodern kimlik ve farklılık politikasının sınırlı olduğunu ve farklılıkların şeyleştirilip fetişleştirilebileceğini, bireyler ile gruplar arasına katı engeller koyup, özel çıkar grubu politikasının kopya edilmesine neden olabileceğini belirtirler. Bu bağlamda bakıldığında postmodernin oluşturduğu bu akışkan durum, neoliberal politikalar ve özel çıkar guruplarının, farklılıkları fetişleştirip çıkarlarını bunlar üzerinden kopya etmelerine olanaklar sunmaktadır. Bu durumu Harvey (2015), küreselleşme vurgusunun büyük, piyasa ve sözleşmelerin süresinin kısa, aynı

zamanda mesleki, duygusal, cinsel, kültürel, uluslararası, aile alanında ve siyasi ilişkilerdeki kalıcı kurumların yerini geçici sözleşmelerin aldığı bir postmodern durumdan kaynaklandığını belirtir. Sonuç itibariyle çok seslilik ve farklılıkların söylemler ile korunmasından ziyade neoliberal stratejilerle üretildiği Netflix, kendi özelinde kapital sınıfın çıkarlarını korumakta ve hatta iyileştirmektedir.

Tsai (2006), reklamların farkındalığı arttırma, görünürlüğe katkı sağlama ve ana akımın bakış açısını değiştirme gibi politik okumalarla, yüksek oranda siyasallaştığını ifade eder. Bu çalışmanın ele aldığı Mindhunter dizisinde de, farkındalığı arttırma, görünürlüğe katkı sağlama ve ana akımın bakış açısını değiştirme gibi politik söylemler bulunur. Bu durumu Butler (2014), “ne gramer ne de üslup siyaseten nötrdür” ifadeleriyle kişinin cinsel azınlık statüsünü kabul ettirmesinin, hüküm sürmekte olan hukuk, siyaset ve dil söylemleri içinde varlığını kabul ettirmesiyle mümkün olacağını belirtir. Butler’ın bu ifadeleri yerinde tespitlerdir ve tam olarak feminizm ve LGBTIQ+ hareketleri bu amaçlarla doğmuştur. Sorun bu hareketlerin başladıkları noktadan saptırılarak tekrar iktidar sistemlerinin inşa sürecine girmesi ve Foucault’nun da dediği gibi temsil edilmeye başlandığı andan itibaren üretilmeye de başlamasıdır.

BÖLÜM VII

SONUÇ

Netflix'te LGBTIQ+ söylemlerinin postmodern bağlamda incelendiği bu çalışmada, söylem ile özne üzerinde yaratılmaya çalışılan etkilere çok yönlü bakılmıştır. Çünkü karışık olayların kolay cevapları var gibi görünür, fakat mekân ve zaman algısının yitmekte olduğu hızlı değişen dünyamızı ancak farklılıklar arasındaki çok yönlü, karşılıklı etkileşimler modeliyle kavrayabiliriz (Wodak, 2001). Bir ferdin nasıl oluşturulup birleşik kimlik ve özne konumuna geldiği, özerk özne idealinin reddedilip gündelik hayatta öznelliğin nasıl yaşandığı, gündelik hayattaki iktidar biçimlerinin multidisipliner yapısı, ferdin dil sistemleri ve iktidar yoluyla üretilmesi gibi birden fazla disiplini ilgilendiren tartışmalar postyapısal ve postmoderniteyle birlikte gelişir (Best ve Kellner, 2016). Dil biliminde yaşanan “linguistic turn”ün ardından, öznenin belirleyen/inşa eden olduğu anlayışı yerini belirlenen/inşa edilen konumuna bırakır (Best ve Kellner, 2016; Kreps, 2015). Bu anlayış, gerçekliğin de dil ve iktidar yoluyla inşa edildiği fikrini geliştirir (Best ve Kellner, 2016; Kreps, 2015; Carter, 2013). Bu bağlamda Netflix gibi 190 ülkeye hizmet veren bir platformun söylemleri, gerçeklik ve ferdin inşasını nasıl kurduğu açısından önem taşır. Çünkü Butler'ın (2014) ifadeleriyle ne “gramer ne de üslup siyaseten nötrdür.” Bu nedenle bu çalışmada Netflix'in LGBTIQ+ söylemleri disiplinlerarası bir çalışmayla incelenmiş bağlamları netleştirilmeye çalışılmıştır.

Eleştirel söylem analizinin kullanıldığı bu çalışmada, bir Netflix orijinal dizisi olan Mindhunter'dan alınan LGBTIQ+ söylemleri üzerinde “kim, neye dayanarak, kime, ne amaçla, ne söylüyor?” sorularının cevapları aranmıştır. Dizideki LGBTIQ+ söylemleri ve bu söylemlerin bağlamları görünür kılınmış, popüler bir söylem olan LGBTIQ+ hareketinin tıpkı feminist hareket gibi, azınlık statüsünü kabul ettirmek için hüküm sürmekte olan hukuk, siyaset ve dil söylemleri içinde varlığını kabul ettirmeye çalıştığı ve bunun için postmodernin yarattığı çok seslilik, farklılık ve marjinalite söylemlerinden yararlandığı tespit edilmiştir. Postmodernin bu pozitif olanaklarının yanında, farklılık söylemlerinin fetişleşmesine neden olan ve başta otoritelerin basit bir aracı değilken zaman içerisinde otoritelerin aracı haline gelişi,

doğal olarak bu çalışmada farklılıklara sunduğu olanakların sorgulanmasına neden olmuştur. Postmodernin yarattığı akışkan, sabit olmayan, yoğun küreselleşme vurgusu, kısa süreli siyasi ilişkiler ve piyasa, aynı zamanda duygusal, cinsel, kültürel, uluslararası ve aile alanında da, kalıcılığın yerini geçici sözleşmelerin aldığı bir durumu yaratmış, yaratılan bu durumun da Harvey'in (2015) ifadeleriyle neoliberalizme uygun kültürel altyapıyı sağladığı tespit edilmiştir.

Cinsiyet ve cinsellikle birlikte gelen diğer tüm terimlerin nesnel gerçekliğe veya doğal bir şeye atıfta bulunmak yerine, belirli bir söylem oluşturduğunu ve kimlik kavramının da sosyalleştirici ajanlar tarafından göreceli olarak sabitlendiği veya tahsis edildiğini belirten Butler (1990) ve Foucault'nun (1978) (Akt: Giddens, 2017), daha önce reddedilen ve susturulan lezbiyen/gay kimliklerin seslerini yükseltip dönüştürücü bir etki yaratmak konusundaki fikirleriyle birbirinden ayrıldığı fark edilmiştir. Butler (2014) toplumsal cinsiyetin üretildiğini ve yeniden üretilebileceğini, farklı ve daha az şiddet içeren bir şekilde kurulabileceğini belirtirken Foucault lezbiyen/gay kimliklerin seslerini yükseltip dönüştürücü bir etki yaratmak adına özgürlükçü güvenlerini sorgulamıştır (Jagose, 1996). Bu çalışmada varılan sonuç ise şu yöndedir: Butler'ın yeniden kurulabilme düşüncesi ideal olana yöneliktir ve olması istenendir, fakat yeniden kurulma esnasında tekrar iktidar sistemlerinin ferdi istediği yönde manipüle edip özgürlüğün de eşlik ettiği söylemlerle yeniden inşa etmesi, Butler'ın hesaba katmadığı bir durumdur. Bu durumda neoliberalizmin incelikli, kaygan ve kendisini özgürlük olarak sunan yapısıyla, postmodernist kültürün birbirini tamamladığı ve iktidarın giderek görünürlüğüne kaybettiği bir sistemde, LGBTIQ+ fertlerin yeniden inşa sürecine girdiği sonucuna varılmıştır. Hatta Han'ın (2019) ifadeleriyle bu sistem doğrudan ferdi ele geçirmek yerine, kendi kendisini sürekli yeniden tasarlayan, yeniden icat eden bir projeye dönüştürmüştür.

Netflix'in, *The Netflix Effect* (Morgan, 2019), *binge-watching* (Matrix, 2014), *binge racer* (Netflix, 2017), *binge consumption* (Matrix, 2014) gibi yoğun tüketim ve *video on demand* (Auletta, 2014) isteğe bağlı, yani ferdin özgürlüğünü vurgulayan, sınırsız tüketime imkân sağlayan programlarıyla ve yoğun tüketimi teşvik eden ifadeleriyle (Karmakar ve Kruger, 2016) kültür ve yaşam biçimi pazarlamak için uygun koşullara sahip olduğu yapılan incelemeler sonucunda tespit edilmiştir. Neoliberalist

stratejilerin çok net görüldüğü Netflix'in bu hızlı tüketim pazarında, izleyicilerinin kullanım alışkanlıklarını ve yaşam şekillerini bu denli hızlı değiştirilebilmesi, queer piyasası üzerinde yaratacağı etki açısından bakıldığında azımsanamaz boyutlardadır. Netflix'in yoğun tüketim ifadeleri, Han'ın (2019) neoliberal performans öznesi olarak tanımladığı, kendisini gönüllü ve tutkulu bir şekilde sömüren öznelerle uygunluğuyla da dikkat çekmiş ve Netflixle birlikte oluşturulan bu kavramların Netflix'in neoliberal satış stratejilerini ortaya koyduğu gözlemlenmiştir. Bütün insan eylemlerinin piyasa alanına taşınmaya ve maksimum seviyede sömürülmeye çalışıldığı sonucuna varılmıştır (Han, 2019; Harvey, 2015). Netflix platformunun neoliberal politikaları, neoliberalizmin postmodern kültürün elverişli durumundan yararlanması, queer, feminizm ve LGBTIQ+ hareketinin gelişim aşamasında ve postmodern altyapısı birlikte değerlendirildiğinde çıkar guruplarının farklılıkları piyasa odaklı sömürüp, tüketim odaklı bir yaşam tarzını oluşturmaya çalıştığı sonucuna varılmıştır. Bu durum literatür taramasındaki çalışmalarda da fark edilmiştir. *Orange is the New Black* dizisiyle televizyon endüstrisinin, queer yaşamının görünürlüğünü artırma çabalarına yönelik temsil çeşitliliğinin, aslında gelişen queer piyasasından para kazanmak için diziye bir araç olarak kullandığına dair geniş ölçüde eleştiriler (Danae Clark 1993; Amy Gluckman ve Betsy Reed 1997; Rosemary Hennessy 1995, 2000) yapılmıştır (Akt: Syme, 2016).

Sonuç itibarıyla bu sistem, LGBTIQ+ hareketini başladığı noktadan saptırarak tekrar iktidar sistemlerinin kullanımına sunmaktadır. Mindhunter dizisinden elde edilen söylemlerin bağlamları göz önünde bulundurulduğundaysa bu söylemlerin postmodern altyapıya sahip olduğu ve postmodernin de neoliberal stratejilere uygun kültürel altyapıyı sağladığı tespit edilmiştir. Bir ticari platform olan Netflix'in LGBTIQ+ söylemleri, bu dizi özelinde aslında postmodernin çok seslilik ve farklılıkların temsili olan çıkış noktasından kopmuştur. Postmodernizmin neoliberal politikalara uygun kültürel zemin hazırladığı yönündeki bulgular ve Netflix özelinde, özel çıkar guruplarının LGBTIQ+ söylemleriyle bir yaşam tarzı ve tüketim odaklı eşcinsel kültürü pazarladığı, iktidarın temsil etmeye başladığı fertleri, temsil etmeye başlamasıyla birlikte ürettiği sonucuna varılmıştır. Han'ın (2019) da ifadeleriyle, neoliberalizmin ürettiği öznenin projeye geçişe özgürlük eşlik etmekte ve dışsal baskıdan ziyade ferdin kendi kendisine uyguladığı "yapabilirim/yapabilirsin" baskısı, yapmalısın diye dışarıdan gelen baskıdan daha fazla ferdi sömürmektedir.

Dolayısıyla fert temsil edildiği ve anlaşıldığını düşünürken aslında yeni üretim ve tüketim malzemesi haline getirilmiştir.

Gelecekteki Çalışmalar İçin

Netflix'te LGBTIQ+ söylemlerine yönelik postmodern bağlamda geliştirilen ve eleştirel söylem analizinin uygulandığı bu çalışmada ilerleme kaydedilirken gelecekte yapılacak araştırmalar için birkaç çalışma konusu fark edilmiştir. İleride yapılacak felsefe, sosyoloji veya iletişim çalışmalarında, modern felsefeden postmoderne geçişte (toplumsal, ekonomik, iletişim ve teknolojik gelişimler de göz önünde bulundurularak) postmodernin çıktığı noktadan evrilip fetişleştirilerek özel çıkar guruplarının kopya edilmesine neden olan sebepler tespit edilebilir. Böylece geleceğe dair öngörülere ulaşıp daha nitelikli çözümlere olanak sağlanabilir. Bir diğer araştırılabilir konu, postmodern ve modern felsefenin pozitif ve negatif yönlerinin sentezi üzerinedir. Postmodern felsefe, modern felsefenin katı ve kendini tek doğru olarak dayatan anlayışına tepki olarak doğmuş ve batı kaynaklı modern felsefeyi yapısökümüne uğratarak çok doğru eleştiriler getirmiştir. Fakat gelinen nokta postmodern felsefenin de kendisine has problemleri ve çıkar guruplarının kendini yeniden ürettiği bir forma dönüştüğünü ortaya koymuştur. Bu durumda ileride yapılacak çalışmalar bu problemlerin farklı alanlardaki yansımaları üzerine veya modern felsefenin dayatmacı görüşleriyle, postmodernin görecilik, çok seslilik, farklılık vb. görüşlerinin toptan kabullerindense bu iki felsefenin birlikte kullanılacağı ara formüllerin tespiti üzerine olabilir.

REFERANSLAR

- American Psychiatric Association. (2020, 3 11). *Sexual Orientation*. American Psychiatric Association:
<https://web.archive.org/web/20110722080052/http://www.healthyminds.org/More-Info-For/GayLesbianBisexuals.aspx>
- Ahmed, S. (2006). *Queer Phenomenology*. (s. 65-71) Londra: Duke University Press.
- Akay, A. (2005). *Postmodernizm* (1 b.). (s. 7-10) İstanbul: L&M.
- Allègre L. Hadida, Joseph Lampel, W. David Walls, Amit Joshi. (2020, 1 31). Hollywood studio filmmaking in the age of Netflix: a tale of two institutional logics. *Journal of Cultural Economics*.
- Althusser, L. (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. New York : Monthly Review Press.
- Amber B. Raley, Jennifer L. Lucas. (2006). Stereotype or Success? Prime-Time Television's Portrayals of Gay Male, Lesbian, and Bisexual Characters. *Journal of Homosexuality*, 51(2), 19-38.
- American Psychological Association (APA). (tarih yok). *Transgender People Gender Identity and Gender Expression, Sexual Orientation and Gender Identit, Sexual Orientation & Homosexuality*. 02 29, 2020 American Psychological Association: <https://www.apa.org/topics/lgbt/transgender>, <https://www.apa.org/pi/aids/youth/sexual-orientation>, <https://www.apa.org/topics/lgbt/orientation>,
- Aşçı, S. (2013). Yazılı Basında LGBT Temsili: Onur Haftası Haberlerinde Türkiye Ve ABD Karşılaştırması. 161-163. (S. B. Enstitüsü, Dü.) Marmara Üniversitesi.
- Atewologun, D. (2018, 08). *Business and Management*. Oxford Research Encyclopedias:
<https://oxfordre.com/business/view/10.1093/acrefore/9780190224851.001.0001/acrefore-9780190224851-e-48>
- Auletta, K. (2014, 01 27). *The New Yorker*. 05 23, 2020 Outside the Box: Netflix and the future of television.:
<https://www.newyorker.com/magazine/2014/02/03/outside-the-box-2>
- Barthes, R. (1987). *Criticism and Truth*. (K. P. Keuneman, Çev.) New York: The Athlone Press.
- Baudrillard, J. (1982). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Ankara: Doğu Batı .

- Bauman, Z. (2019). Postmodernliğin Kahramanları ve Kurbanları. Z. Bauman içinde, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları* (İ. Türkmen, Çev., 3 b., s. 122-139). İstanbul: Ayrıntı.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 198.
- BBC. (2020, 05 22). *Netflix stops charging customers who never watch*. 05 29, 2020 BBC News: https://www.bbc.com/news/technology-52777365?intlink_from_url=https://www.bbc.com/news/topics/crr7mlg0v1lt/netflix&link_location=live-reporting-story
- Beauvoir, S. d. (1949). *The Second Sex*. (H. M. Parshley, Çev.) Londra: Jonathan Cape.
- Bonner, M. (2019, 8 17). *See the 'Mindhunter' Cast Next to Their Real-Life Counterparts*. 06 08, 2020 Cosmopolitan: <https://www.cosmopolitan.com/entertainment/tv/g28675539/mindhunter-netflix-cast-vs-real-life-counterparts/>
- Brence, L. (2019, 12 31). The Waves of Feminism. *HIBA*, 16(3).
- Britannica. (2020, 02 08). *Phenomenology*. Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/phenomenology>
- Britannica. (2020). *Transvestism*. 04 17, 2020 tarihinde Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/transvestism>
- Britannica, T. E. (2020, 02 07). *Deconstruction*. Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/deconstruction>
- Britannica, T. E. (2020, 02 07). *Poststructuralism*. Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/art/poststructuralism>
- Bussey, K. (2011). Family, Gender, and Sexuality. K. L. Seth J. Schwartz içinde, *Handbook of Identity Theory and Research* (s. 603-628). Londra: Springer.
- Butler, C. (2002). *Postmodernism a Very Short Introduction*. (s. 1-43) New York: Oxford University Press.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası*. (B. Ertür, Çev.) (s. 11-60,190-193,224-225) İstanbul: Metis.
- Carter, P. M. (2013). Poststructuralist Theory and Sociolinguistics: Mapping the. *Language and Linguistics Compass*, 7(11), 580-596.
- Carvalho, A. (2008). Media (TED) Discourse And Society: Rethinking the framework of Critical Discourse Analysis. *Journalism Studies*, 161-177.

- Chafetz, J. S. (2006). The Varieties of Gender Theory in Sociology. J. S. Chafetz içinde, *Handbook of the Sociology of Gender* (s. 3-23). New York: Springer .
- Chitwood, A. (2017, 06 13). *Collider*. 06 05, 2020 ‘Mindhunter’ Release Date Reveals Exactly When You Can Watch David Fincher’s New Netflix Series: <https://collider.com/mindhunter-release-date-netflix/#david-fincher>
- Corfield, J. (2017). Network vs. Netflix: A Comparative Content Analysis of Demographics Across Prime-Time Television and Netflix Original Programming. 58-60. University of South Carolina.
- Crompton, L. (2004). *Homosexuality & Civilization*. (s. xi-xv) United States of America: resident and Fellows of Harvard College.
- Daniel Chandle, Rod Munday. (2018). *Medya ve İletişim Sözlüğü* (1 b.). (B. Taşdemir, Çev.) (s. 66) İstanbul: İletişim.
- Darity, W. (2008). Heteronotmativity, Identity, Feminism, Transgender, Queer Studies, Modernity. W. Darity içinde, *International Encyclopedia of the Social Sciences* (s. 470,551-552,119-122,431-432,663-665,230-233). Michigan: The Gale Group.
- Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton. (2011). Introduction. D. T. Deborah Schiffrin içinde, *The Handbook of Discourse Analysis* (s. 1-10). Malden: Blackwell Publishing.
- Derrida, J. (1967). *Of Grammatology*. (G. C. Spivak, Çev.) Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis . *Discourse & Society*, 249-283 .
- Dijk, T. A. (2011). Critical Discourse Analysis. D. T. Deborah Schiffrin içinde, *The Handbook of Discourse Analysis* (s. 352-371). Malden: Blackwell Publishing.
- D'Onfro, J. (2013, 9 12). *We Grilled Nine Teens About Their Digital Lives - And They All Groaned When Facebook Came Up*. 06 09, 2020 Business Insider: <https://www.businessinsider.in/We-Grilled-Nine-Teens-About-Their-Digital-Lives-160And-They-All-Groaned-When-Facebook-Came-Up/articleshow/25609555.cms>
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. (M. A. Aksu Bora, Çev.) (s. 11-54) İstanbul: İletişim.
- Doyuran, L. (2018). Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 301-323.

- D'Souza, D. (2020, 4 22). *Netflix Doesn't Want to Talk About Binge-Watching*. 6 10, 2020 Investopedia: <https://www.investopedia.com/tech/netflix-obsessed-binge-watching-and-its-problem/>
- Duignan, B. (2020, 01 16). *Postmodernism*. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy>
- Dunn, R. G. (1998). *Identity Crises : A Social Critique of Postmodernity*. (s. 217-218) Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Elinor Burkett, Laura Brunell. (tarih yok). *Feminism*. 03 5, 2020 Britannica: <https://www.britannica.com/topic/feminism>
- Ellie Harrison, Flora Carr. (2019, 06 25). *The Netflix Effect: What's it like to become a global streaming superstar overnight?* 05 27, 2020 Radio Times: <https://www.radiotimes.com/news/on-demand/2019-06-25/the-netflix-effect-streaming-stars/>
- Fairclough, N. (2013). Critical discourse analysis and critical policy studies. *Critical Policy Studies*, 177-197.
- Foucault, M. (2018). *Cinselliğin Tarihi* (9 b.). (H. U. Tanrıöver, Çev.) (s. 96-114) İstanbul: Ayrıntı.
- Freud, S. (1940). *An Outline of Psychoanalysis*. United Kingdom: Penguin.
- Fuoco, M. A. (2019, 09 13). *The real-life Dr. Wendy Carr says 'Mindhunter' gets most of it right*. 06 06, 2020 Pittsburgh Post-Gazette: <https://www.post-gazette.com/ae/tv-radio/2019/09/13/Ann-Burgess-Dr-Wendy-Carr-netflix-Mindhunter-TV-series-duquesne-university/stories/201909120193>
- Gee, J. P. (2014). *An Introduction to Discourse Analysis*. (s. 1-15) Oxon: Routledge.
- Giddens, A. (2008). Toplumsallaşma, Yaşam ve Yaşlanma ile Cinsellik ve Toplumsal Cinsiyet. A. Giddens, & C. Güzel (Dü.) içinde, *Sosyoloji* (s. 208-2012, 478-527). İstanbul: Kırmızı yayınları.
- Giddens, A. (2017). Gender and Sexuality. A. Giddens içinde, *Sociology* (s. 615-655). Malden: Polity Press.
- Goldstein, J. (2013, 6 6). *Television binge watching: If it sounds so bad why does it feel so good?* 06 08, 2020 The Washington Post: https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/television-binge-watching-if-it-sounds-so-bad-why-does-it-feel-so-good/2013/06/06/fd658ec0-c198-11e2-ab60-67bba7be7813_story.html
- Greens, L. (2020). *Acronym*. 03 01, 2020 LGBTIQA+ Greens: <https://lgbtiqa.greenparty.org.uk/acronym/>

- Grohol, J. M. (2019, 10 11). *Psych Central*. 05 26, 2020 Transvestic Disorder Symptoms: <https://psychcentral.com/disorders/transvestic-fetishism-symptoms/>
- Han, B. -C. (2019). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. (s. 11-55) İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. (A. Onacak, Çev.) (s. 10-12,50)İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hawkesworth, M. E. (2006). *Globalization and Feminist Activism*. (s. 10-36) Londra: Rowman & Littlefield.
- Henry Abelove, Michele Aina Baralen, David M. Halperin. (1993). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. (s. xv-xvii) New York: Routledge.
- Hilal Çelik , Halil Ekşi. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Hosch, W. L. (2020, 03 18). *Netflix*. 04 25, 2020 Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/Netflix-Inc>
- interACT. (2020). *What is intersex?* 04 04, 2020 interACT: Advocates for Intersex Youth: <https://interactadvocates.org/faq/#definition>
- Jagose, A. (1996). *Queer Theory: An Introduction*. (s. 1-6, 72-100) New York: New York University Press.
- Jane Kroger and James E. Marcia. (2011). The Identity Statuses:Origins, Meanings,and Interpretations. K. L. Seth J. Schwartz içinde, *Handbook of Identity Theory and Research* (s. 31-53). Londra: Springer.
- Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya* (1 b.). (N. Yeğengil, Çev.) (s.17-21) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- John Douglas, Mark Olshaker. (2019). *Zihin Avcısı*. (F. Tarımtay, Çev.) İstanbul: Diyojen.
- Karen E. Lovaas, John P. Elia, Gust A. Yep. (2006). Shifting Ground(s): Surveying the Contested Terrain of LGBT Studies and Queer Theory. *Journal of Homosexuality*, 52(1/2), 1-18.
- Karmen, A. (2020, 07 02). *Victimology*. Brittannica: <https://www.britannica.com/topic/victimology>
- Kiguwa, P. (2019). Feminist approaches: An exploration of women's gendered experiences. A. F. Sumaya Laher içinde, *Transforming Research Methods in the Social Sciences* (s. 220-235). South Africa : Wits University Press.

- Kreps, D. (2015). *Bergson, Complexity and Creative Emergence*.(s. 92-98) Londra: Palgrave Macmillan.
- Kristen Barber, Danielle Antoinette Hidalgo. (2020, 04 24). *Queer*. Encyclopedia Britannica : <https://www.britannica.com/topic/queer-sexual-politics>
- Lesley A. Slavin, Virginia Slaughter. (2019). *Gender identity formation*. 03 17, 2020 Salem Press Encyclopedia of Health.: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=ers&AN=93871991&lang=tr&site=eds-live>.
- Lisa M.Diamond, Seth T.Pardo, Molly R.Butterworth. (2011). Transgender Experience and Identity. K. V. SethJ.Schwartz içinde, *Handbook of Identity Theory and Research* (s. 629-647). Londra: Springer.
- Littleton, C. (2018, 08 21). *How Hollywood Is Racing to Catch Up With Netflix*. 05 10, 2020 Variety: <https://variety.com/2018/digital/features/media-streaming-services-netflix-disney-comcast-att-1202910463/>
- Lyotard, J. (2000). *Postmodern Durum* (2 b.). (A. Çiğdem, Çev.) (s. 7-73) Ankara: Vadi.
- Madrigal, A. C. (2014, 01 02). *How Netflix Reverse-Engineered Hollywood*. 05 25, 2020 The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2014/01/how-netflix-reverse-engineered-hollywood/282679/>
- Maeva Flayelle, Pierre Maurage, Kim Riddel Di Lorenzo, Claus Vögele, Sally M. Gainsbury, Jole Billieux. (2020). Binge-Watching: What Do we Know So Far? A First Systematic Review of the Evidence. *Current Addiction Reports*, 44-60.
- Manly, L. (2013, 8 9). *Post-Water-Cooler TV*. The New York Times: <https://www.nytimes.com/2013/08/11/arts/television/how-to-make-a-tv-drama-in-the-twitter-age.html>
- Marianne Jorgensen and Louise Phillips. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*.(s. 1-3) London: SAGE Publications .
- Matrix, S. (2014). The Netflix Effect: Teens, Binge Watching, and On-Demand Digital Media Trends. *Jeunesse: Young People, Texts, Cultures*, 6(1), 119-138.
- Meleke, C. N. (2016). Türkiye Sineması'nda LGBTİ bireylerin Temsili ve Nefret Söylemi. *Tez*, 22.
- Meyer, M. (2001). Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. R. W. Meyer içinde, *Methods of Critical Discourse Analysis* (s. 14-31). London: Sage Publications.

- Monita Karmakar, Jessica Sloan Kruger. (2016, 3 4). *Those post-binge-watching blues? They might be real*. 06 16, 2020 The Conversation: <https://theconversation.com/those-post-binge-watching-blues-they-might-be-real-52478>
- Morgan, B. (2019, 02 19). *What Is The Netflix Effect?* 05 26, 2020 Forbes: <https://www.forbes.com/sites/blakemorgan/2019/02/19/what-is-the-netflix-effect/#1cb307f35640>
- Netflix. (2017, 10 17). *Ready, Set, Binge: More Than 8 Million Viewers 'Binge Race' Their Favorite Series*. 06 10, 2020 Netflix Media Center: <https://media.netflix.com/en/press-releases/ready-set-binge-more-than-8-million-viewers-binge-race-their-favorite-series>
- Netflix. (2019, 11 29). *Netflix Yardım Merkezi*. 04 25, 2020 Netflix: <https://help.netflix.com/tr/node/14164>
- Plaugic, L. (2017, 11 11). *The Verge*. 06 05, 2020 Mindhunter is Netflix's most binge-worthy show yet: <https://www.theverge.com/2017/11/11/16624298/mindhunter-netflix-show-david-fincher-review>
- Reiter, L. (1989). Sexual Orientation, Sexual Identity and The Question of Choice. *Clinical Social Work Journal*, 17(2), 138-150.
- Sarup, M. (2004). Derrida ve Yapısöküm, Lyotard Ve Postmoderniz. M. Sarup içinde, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm* (A. Güçlü, Çev., s. (51-88),(185-227)). Ankara: Bilim ve sanat.
- Saussure, F. d. (1916). *Course in General Linguistics*. New York : Columbia University Press.
- Schaefer, R. T. (2013). Toplumsal Roller, Toplumsal Cinsiyet Temelli Tabakalaşma. R. T. Schaefer içinde, *Sosyoloji* (G. Ö. Simten Coşar, Çev., s. 101-103, 270-281). Ankara: Palme.
- Seidman, S. (2014). Foreword. J. P. Karen E.Lovaas içinde, *LGBT Studies and Queer Theory* (s. xxiii-xxvi). New York: Routledge.
- Siegel, B. (2017, 12 17). The Netflix Effect: Technology and Entertainment in the 21st Century. Kevin McDonald and Daniel Smith-Rowsey, eds. Bloomsbury Academic/ . *The Journal of Popular Culture*, 50(6), 1443-1446.
- Sim, G. (2016). Individual Disruptors and Economic Gamechangers: Netflix, New Media, and Neoliberalism. D. S.-R. Kevin McDonald içinde, *The Netflix Effect: Technology and Entertainment in the 21st Century* (s. 185-201). New York: Bloomsbury Academic .

- Skaggs, S. L. (2020, 06 22). *Labeling theory*. Britannica: <https://www.britannica.com/topic/labeling-theory>
- Steve Matthewman and Douglas Hoey. (2006). What Happened to Postmodernism? *Sociology*, 40(3), 529-247.
- Steven Best ve Douglas Kellner. (2016). Postmoderni Ararken, Postmodern Feminizm ve Kimlik ve Farklılık Politikası. S. B. Kellner içinde, *Postmodern Teori* (M. Küçük, Çev., 3 b., s. 15-59, 287-299). İstanbul: Ayrıntı.
- Stone, C. (2020, 06 11). *How Unhealthy Is Binge Watching? Press Pause, and Read On*. Reader's Digest: <https://www.rd.com/culture/binge-watching-unhealthy/#>
- Swart, D. (2019, 10 15). *Netflix Effect*. 05 28, 2020 GreenBook: <https://www.greenbook.org/mr/market-research-trends/the-netflix-effect/>
- Szalai, G. (2013, 06 17). *Netflix to Air New DreamWorks Animation Shows*. 05 26, 2020 The Hollywood Reporter: <https://www.hollywoodreporter.com/news/netflix-air-new-dreamworks-animation-569874>
- Tallerico, B. (2019, 8 20). *New York Vulture*. 06 05, 2020 The Real Serial Killers and FBI Agents Who Inspired Netflix's Mindhunter: <https://www.vulture.com/2017/10/mindhunter-netflix-real-serial-killers.html>
- Tauches, K. (2020). *Transgender Gender Identity*. 05 03, 2020 Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/transgender>
- Turner, S. S. (1999). Intersex Identities: Locating New Intersections of Sex and Gender. *Gender and Society*, 13(4), 457-479.
- Wallenstein, A. (2014, 02 20). *'House of Cards' Binge-Watching: 2% of U.S. Subs Finished Entire Series Over First Weekend*. 05 25, 2020 Variety: <https://variety.com/2014/digital/news/house-of-cards-binge-watching-2-of-u-s-subs-finished-entire-series-over-first-weekend-1201114030/>
- Watson, A. (2020, 04 22). *Number of Netflix paid streaming subscribers worldwide 2011-2020, Netflix: gender distribution of employees Q3 2019*. 05 05, 2020 Statista: <https://www.statista.com/statistics/250934/quarterly-number-of-netflix-streaming-subscribers-worldwide/> , <https://www.statista.com/statistics/1000377/netflix-employees-gender/>
- Weiss, B. (2015, 12 15). *What Does "Feminism" Mean? A Brief History Of The Word, From Its Beginnings All The Way Up To The Present*. Bustle: <https://www.bustle.com/articles/129886-what-does-feminism-mean-a-brief-history-of-the-word-from-its-beginnings-all-the-way>
- Wodak, R. (2001). The discourse - historical approach. R. W. Meyer içinde, *Methods of Critical Discourse Analysis* (s. 63-94). London: Sage Publications.

Wodak, R. (2001). What CDA is about - a summary of its history, important concepts and its developments. R. W. Meyer içinde, *Methods of Critical Discourse Analysis* (s. 1-14). London: Sage Publications.

Yıldız, H. (2005, 06 20). Postmodernizm Nedir? *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(13), 2.

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyad:

Azize Maden

Doğum Yeri ve Tarihi:

Malatya, 10 Nisan 1991

İletişim Bilgileri:

E-mail (1): azize.maden@ibnhaldun.edu.tr

E-mail (2): madenazize@gmail.com

Eğitim:

2013-2017 Radyo Televizyon ve Sinema Lisans, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

2018-2020 Radyo Televizyon ve Sinema Yüksek Lisans, İbn Haldun Üniversitesi,
Türkiye